

Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

| KAİD |

KIBRIS ARAŞTIRMALARI
VE İNCELEMELERİ DERGİSİ

II/4
(ŞUBAT 2019)

LEFKOŞA 2019

Sahibi Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi adına Prof. Dr. Mustafa TÜMER	Owner On behalf of Cyprus Social Sciences University Prof. Dr. Mustafa TÜMER
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM	Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM
Yayın Kurulu / Editorial Board Prof. Dr. Mustafa TÜMER / Prof. Dr. Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ / Prof. Dr. Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL / Prof. Dr. Prof. Dr. Habib DERZİNEVESİ / Prof. Dr. Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ / Prof. Dr. Doç. Dr. Osman ERCİYAS / Assoc. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM / Assist. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Hatice KAYHAN / Assist. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Ülkü TOSUN / Assist. Prof. Dr. Yrd. Doç. Dr. Betül TARHAN / Assist. Prof. Yrd. Doç. Dr. Dilek Ekmekçi / Assist. Prof. Dr. Dr. Seyit Özkutlu / Dr. İsmail BOZKURT	Kurum / Institute Cyprus Social Sciences University İstanbul Medeniyet University The European University of Lefke Cyprus Social Sciences University Necmettin Erbakan University The European University of Lefke Cyprus Social Sciences University Cyprus International University Cyprus Social Sciences University Cyprus Social Sciences University Cyprus Social Sciences University Near East University KIBATEK
Türkçe Sorumlusu Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL Nihal SOLAK	Language Editor (Turkish) Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL Nihal SOLAK
İngilizce Sorumlusu Öğr. Gör. Gizem ARSLAN	Language Editor (English) Öğr. Gör. Gizem ARSLAN
Yazışma Adresi Posta adresi: Haspolat Kavşağı Yanı, P. K. 717 Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs. Mersin 10, TÜRKİYE Tel: 0392 2335522 Web: http://dergipark.gov.tr/kaid	Correspondence Address e-mail: kaid@kisbu.edu.tr
Kapak Düzenleme Fatih DURMUŞ	Cover Art Fatih DURMUŞ
İç Tasarım Çelebi ŞENEL	Design Çelebi ŞENEL
Dizgi Öğr. Gör. Hüseyin GÖKSU	Dizgi Öğr. Gör. Hüseyin GÖKSU
Baskı Alemdar Ofset, Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. 29-39 Zeytinburnu, İstanbul	
<p>KAİD'de yayınlanan yazıların yayın hakkı Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesine aittir. Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu ise yazarlara aittir. Yılda iki kere çıkar. KAİD uluslararası, hakemli, akademik bir dergidir. Dergipark projesinde de yer almaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.</p> <p>All rights reserved by CSSU. Format, content and language responsibilities of papers belong to authors. KAİD is published two times a year. KAİD is an international academic journal and is included in the Dergipark project. The language of the journal is Turkish and English.</p>	

Sunuş...

KKTC Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi olarak, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri dergimizin dördüncü sayısı ile karşınızda olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. 2017 yılında yayımlanmaya başlayan dergimizin bu sayısında, 7 araştırma ve 1 derleme makalesi yer almaktadır. Bu sayımızdan itibaren, dergimizin sosyal bilimler alanındaki konuları genişletilerek Psikoloji ve Özel Eğitim de dahil edilmiştir. Çok karmaşık bir yapıya sahip olan insanoğlunu tek bir disiplin ile anlamamız ve çözmemiz mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda, Kıbrıs Türkleri ile ilgili konular mümkün olduğunca genişletilmeye çalışılmıştır. Konuları genişletmek maksadı ile tarih ve edebiyat alanı dışında psikoloji ile özel eğitim alanlarından iki makale çağrılmıştır. Bu makalelerin birincisinde Ece Emre Müezzın, KKTC'deki psikolojik danışmanların teknolojik bağımlılıklarına ilişkin görüşlerini irdelemiş, konuyla ilgili çözüm önerileri ortaya koymuş; ikinci makalede Mukaddes Demirok ve Ayşegül Akçam ise KKTC'de özel gereksinimli çocukların okuma yazma öğrenmelerine ilişkin öğretmen görüşleri ile ilgili KKTC Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Lefkoşada faaliyetlerine devam eden iki özel eğitim okulunda çalışan 15 öğretmen ile görüşme yapmış ortaya çıkan sonuçları değerlendirmişlerdir. Bu sayımızda, Türk halkbilimi ve Türk kültür tarihinin önemli araştırmacılarından Prof.Dr. Umay Türkeş Günay, Kıbrıs meselesine yönelik olarak 21. yüzyıl bakış açısı ile tarihî, sosyal, kültürel ve siyasî bağlamları dikkate alarak, sosyal bilimcilerin ufuklarını açacağına inandığımız yeni değerlendirmeler yapmıştır. Neval Konuk Halaçoğlu, karşılaştırmalı bir çalışma yapmış, Kıbrıs ve Rodos adalarındaki iki kütüphanemizi mekân-insan ilişkisi bakımından değerlendirmiştir. Bir bakıma zaman, mekân ve insanı iki ada ile Türk-İslâm kültürü bağlamında yeniden yorumlamaya çalışmıştır. Hacı Ermiş, Kıbrıs Türk halk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan Mevrit geleneğinin dinî hayata olan etkilerini irdelemiştir. Nebiye Konuk ve Büşra Mollaahmetoğlu, Kıbrıs Türklerindeki din olgusu ile inanç ve törenleri yapmış oldukları derlemelerden hareketle sosyoloji biliminin bakış açısı ile inceleyerek Türk kültür ekolojisini de dikkate alarak çeşitli sosyolojik tahliller yapmışlardır. Fatma Şensoy tarayabildiği Kıbrıs şer'iyye sicillerinden hareketle kadınların kurmuş olduğu vakıflarla ilgili bir içerik analizi yapmıştır.

Dergimizin dördüncü sayısını sizlere takdim ederken, KISBÜ Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'nin çıkmasını sağlayan Prof. Dr. İsmail Güleç ile KISBÜ Rektörü Prof. Dr. Mustafa Tümer'e, yazarlarımıza, yayın ve hakem kurulunda yer almak nezaketini gösteren kıymetli hocalarımıza, çalışmalarımızda benden ve üniversitemizden desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Oğuz Karakartal'a teşekkürü bir borç biliyorum. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'nin, Kıbrıs Türk-İslâm kültürü araştırmalarına katkı sağlaması temennisiyle, tüm okurlarımıza en derin saygılarımı sunuyorum.

Dergi Editörü

Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM

Bilim Kurulu/Advisory Board

- Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Ali KAYA Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Dilek BATİSLAM Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih ANDI İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DEVELİ İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris BOSTAN İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Latife SUMMERER Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Musa DUMAN İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TÜMER Doğu Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK İstanbul FSM Vakfı Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL Lefke Avrupa Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Turan KAÇAR İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Habib DERSİNEVEZİ Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

Bu Sayının Hakem Kurulu/Reviewers

- Prof. Dr. Habib DERSİNEVEZİ Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Zeki AKÇAM Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi

İçindekiler/Contents

Sunuş.....	3
Bilim Kurulu/Advisory Board.....	4
20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Bakış ve Kıbrıs Meselesi.....	7
<i>Prof. Dr. Umay Türkeş Günay</i>	
Kıbrıs Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ve Yunanistan Rodos Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi'nin Mekân-İnsan İlişkisi Açısından İrdelenmesi.....	11
<i>Neval Konuk Halaçoğlu</i>	
Kıbrıs Türk Toplumunda Mevlid Geleneği	21
<i>Hacı Ermiş</i>	
Kıbrıslı Türklerde Din Yaklaşımı: İnanç ve Dini Törenler.....	31
<i>Nebiye KONUK - Büşra MOLLA AHMETOĞLU</i>	
Kıbrıs'ta "Türkçe-Edebiyat Öğretimi"nde Türkiye Aydınlarının Rolü (1873-1960).....	53
<i>Selman ARSLANBAŞ</i>	
Kıbrıs Sicillerinden Kadınların Kurduğu Vakıf Örnekleri	61
<i>Fatma Şensoy</i>	
KKTC'deki Psikolojik Danışmanların Teknoloji Bağımlılığına İlişkin Görüşleri	75
<i>Ece Emre Müezzın</i>	
Özel Gereksinimli Çocukların Okuma Yazma Öğrenmelerine İlişkin Öğretmen Görüşleri	85
<i>Mukaddes Demirok - Ayşegül Akçam</i>	

20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Bakış ve Kıbrıs Meselesi*

Prof. Dr. Umay Türkeş Günay**

GİRİŞ

20. yüzyılda doğanlardan 21. yüzyıla yaşlı olarak ulaşanların büyük bir çoğunluğu için yeni yüzyıl bir kargaşa, kaos ve belirsizlik gibi görünmektedir. 20. yüzyıl dahil olmak üzere insanlık tarihi boyunca yazılı ve sözlü bütün mitolojiler ve edebi eserler, iyilik ve kötülüğün çatışması sonucunda er veya geç iyiliğin ve dürüstlüğün kazandığını sergileyen örneklerden oluşmaktadır. Bu sebeple Türkiye’de ve Kıbrıs’ta da 20. yüzyılda yaşanan bütün haksızlık, zorluk ve şanssızlıklara rağmen güzel bir yarın inancı iyiliğe ve dürüstlüğe inananları ayakta tutmuştur. Türkiye’de İdeolojik Kıbrıs’ta Rum-Türk çatışmalarının en şiddetli ve acımasız olduğu dönemlerde bile mutlu yarın beklentisi mutluluğun kendisinin yerini tutmuştur. KKTC’de Annan Plânına (Annan Planı, 2004) kabul oyu verenler samimiyetle fedakârlıklarının takdir edileceğine inanmışlardır. Sonuç onlar için inanılmaz bir hayal kırıklığı olmuştur. Türkiye’yi onlarca yıldır Avrupa Birliği (Özgöker ve Güney 2010) eşliğinde bekletenler, Güney Kıbrıs’ı AB’ye koşulsuz alırken KKTC Türklerinin yaşama hakkını ve insan hakları ilkelerini rahatlıkla göz ardı etmişlerdir. Tek taraflı iyi niyet her zamanki gibi kaybetmiştir.

Gerçeğe baktığımızda insanlık tarihi içinde hep haklılık, iyilik ve dürüstlük kazanmamıştır. Haklı veya haksız dâima güçlü olan kazanmıştır. Kötülük ve dalavera da çok kere kazanmıştır. Muhtemelen de iyilik ve dürüstlükten daha çok kötülük ve acımasızlık her dönemde dünyaya hakim olmuştur. Ancak insanlığın kolektif bilinçaltı dinlerin de etkisiyle ortak bir ütopyaya inanarak destan ve efsanelerden itibaren 21. Yüzyıla kadar bütün sanat dallarında bu inancı hakim kılmaya çalışmışlardır. Bu dünyada veya ahirette iyiliğin ve dürüstlüğün mükafatlandırılacağına inanılmıştır. Yoksa bir tek iyi gün ve mutluluğu tatmamış Hz. İsa’dan başlayarak Hz. Eyüp gibi peygamberlik, azizlik ve evliyelik mertebesine çıkartılan pek çok kutsal kişinin aracılığı ile mutluluk dileyen çaresiz milyonlar türbe ve aziz mezarları önlerinde yakarmaya devam ederler miydi? Uygulamanın en ilgi çekici yanı, dilekleri gerçekleştirdiğine inanılan kutsal sayılan kişilerin

* Çağrılı yazı.

** KKTC, Girne Amerikan Üniversitesi, Rektör Danışmanı.

hangi dine mensup olduklarına bakılmaksızın farklı dini inanç mensupları tarafından da samimiyetle ziyaret edilmesidir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve İnsan Hakları Beyannamesi'nin de kabulü ile ABD ve Batı Avrupa ülkeleri halkları insanlık tarihinde ilk defa güvenli ve müreffeh hayata kavuşmuşlardır. Sanayi Devriminin insan gücüne duyduğu ihtiyaçla kadınlara erkeklerle eşit haklar tanınmıştır. Çalışan kitlelerin gücü sendikal hakları şekillendirerek sermayenin ve iş verenin gücünü çalışanların lehine dengelemiştir.

1917 Bolşevik Devrimiyle şekillenen Sovyetler birliği baskı rejimiyle büyük kitleleri denetim altında tutarak asgari yaşama ihtiyaçlarını sağlamıştır. Bütün baskı rejimlerinde olduğu üzere yönetenler refahtan ve lüksten büyük ölçüde yararlanırken ezilen kitlelerin itiraz edenlerine hapis, sürgün ve ölüm cezaları yaygın biçimde uygulanmıştır. Komünizm devleti güçlü kılarken insanı ezmiştir. İtirazı olanlardan şanslılar Batıya iltica ederek canlarını kurtarmayı denemişlerdir.

Dünyanın diğer ülkeleri gelişmekte olan ve gelişmemiş diye sınıflandırılmış bu ülkelerden Güney Kore, Japonya, Çin ve Hindistan (Esen, Başkan 2010) özel konumları ve kendilerine has kültürel yaklaşımlarıyla Batı karşısında farklı bir kalkınma ve güce ulaşmışlar ve 21. Yüzyıla denge ve güç paylaşımcısı olarak girmişlerdir. Bu ülkeler küreselleşmenin getirdiği imtiyazları kendi lehlerine kullanmayı başarmışlardır.

Çin kültüründe var olan stratejik düşünce ve içselleştirilmiş disiplin, sabır ve özveri (Çivi, Çavuşgil 2001) ile üretim seferberliği başlatmış, önce kendi kültürüne ait masa örtüleri gibi el işlerini dünyaya gümrük duvarlarını aşarak bavul ticareti kavramıyla pazarlarken diğer yandan hızla batının her alandaki markalarının en ucuzdan en kaliteli-sine kadar taklitlerinin üretimine geçmiştir. Bu üretim ve pazarlama seferberliği yanında mutfağı ile de dünyayı denetimi altına almıştır. Batıdaki fabrikaların büyük bölümü bu üretim çeşitliliğine ve ucuzluğuna karşı direnememiş kapanmış veya üretimini Çine taşımıştır. Yeni yüzyılda Çin'in bütün dünyaya yayılmış, içerde ve dışarıda sürekli üreten nüfusu ve yöneticilerinin fevri olmayan sabırlı stratejiye dayanan yönetim plânlarıyla ABD'nin yerine geçmesi muhtemel görünmektedir. Bugün Orta Doğuya odaklanmış dünya güçleri altlarından halının kaydığını gördüklerinde her şey bitmiş olacaktır. Uyuyan dev gibi görünen Hindistan'ın yeni dünya tasavvuru bizim için muammadır. Güney Kore'nin Kuzey Kore ile birleşmesi Dünyada daha etkili olmalarını sağlayacak ve güç dengelerini farklılaştıracaktır.

Kıbrıs sorunu (Denктаş 1991) diye adlandırılan ve geçen yüzyılın kabul ve değerleriyle 50 yıldır çözüm arama sürecine yeni yüzyıl parametreleriyle bakmak iyi bir fikir olabilir. Kıbrıs meselesi Türk- Rum anlaşmazlığından mı kaynaklanmaktadır yoksa Türkler ve Rumlar piyondan mı ibarettir? Orta Doğuya kan ve gözyaşı getiren petrol ve doğalgaz Rumlara zannettikleri gibi yar olacak mıdır? (Tarakçı 2018) Küresel güçler için Orta Doğu halkları değersizken Rumlar değerli midir? Kurtuluş savaşında terk edildikleri gibi gene itilmiş halde kalırlarsa plânları ne olur?

20. Yüzyıl bütünleşmeleri temsil etmemekte bireyselleşme diye özetlenen kavram geçen yüzyılın NATO ve Varşova Paktlarını anlamsızlaştırdığı gibi bütün milletleri ve grupları da yalnızlığa ve bölünmüşlüğe itmektir (Kalaycıoğlu 2008). Orta Doğuyu yeni bölünmelere yönlendiren küreselleşme halen bölünmüş Kıbrıs'ı neden bütünleştirebilir? Zamanın ruhu hep berber büyük olmayı değil tek başına güçlü olmayı hepimize dayatırken Kıbrıs meselesinin de çözümü farklı bir dile farklı bir güce ihtiyaç gösteriyor. Pazarlık yeni yüzyılın kıymetleriyle mümkün. O kıymetleri yaratmak, bulmak ve vazgeçilmez kılmak genç neslin görevidir.

Küreselleşme denilen ve tam tanımlanmamış olgu (www.tasam.org/tr/TR.) ile şekillenmekte olan yeni yüzyılın önceki yüzyıllardaki gibi ütopyası ve sahibi belli senaryo ve ideolojileri bulunmamaktadır. Disütopyen (Kelterer 1992) olarak tanımlanan karakterler yüksek teknoloji alt gelir seviyesinin insanların dramlarıyla şekillenen bir yeni yüzyıl tasavvuru film, edebiyat ve oyun örnekleriyle bütün dünyaya pazarlanmaktadır. Yeni nesillerin bilinçaltı bu yeni üretimlerle şekillenmekte ve yarın verilecek emirlere hazırlanmaktadır. Bu yüzyılda başarı ve kazanmak önemlidir. Kazanırken etik değerlerin, kurallı rekabetin ve insana saygının yeri yoktur. Diğerlerini ezmek ve yok etmek başarıya giden yolun doğal parçasıdır.

Büyük bir hızla gelişen ve masalların sihirli kazanımlarının ötesinde güçlere sahip teknolojiler geçen yüzyılın tecrübe ve bilgisine sahip insanların kullanımına ve hizmetine sunulmaktadır. Tek tanrılı dinlerin insanlığa ahlâk, barış ve dayanışma getirmesi gerekirken hem aynı dinin mensupları arasında hem de farklı dinlerin mensupları birbirleriyle acımasızca çatışmışlar ve çatışmaya devam etmektedirler. İnsanlığa yüksek ahlak kazandırması gereken dinler insanlar tarafından nefret, kin ve kan davalarına gerekçe haline getirilmiş, insanı Tanrıya yaklaştırıp olgunlaştırması gereken ibadetler, en doğrusu benim usulüm ve anlayışım söylemiyle kibir ve böbürlenme aracına dönüştürülmüştür. Teknoloji de bu inanılmaz gelişim içinde önüne geleni yok eden yedi başlı ejderhaya mı dönüşecektir?

SONUÇ

Dünyayı böyle değerlendirdiğimizde 21. Yüzyıla kadar insanlığın eylemi ile söylemi gelişmektedir. İyilik yapan iyilik bulmamış kötülük ve acımasızlık kazanmıştır. 21. Yüzyıl belki de gerçekleşmeyen ütopyalar yerine gerçekliğin acımasızlığını sergileyerek insanlığın lehine daha uygulanabilir ve yaşanabilir kurallar ve kabullere ulaşacaktır. Sefillerdeki Jean Valjean'ın gerçek hayatta karşılığının bulunmadığını göstererek iyi insanları pasifize ederek kötülüğe hakimiyet alanları açmak yerine iyilik için savunmadan öte tehlikeleri öngörme ve başa çıkma yetenekleri kazandıracaktır. Küreselleşme ve Teknolojik imkanlar kötülük kadar iyilik için de yeni ve yaratıcı güç alanları oluşturabilir.

Kaynaklar

- (25 Nisan 2005). Asya'nın İki Devi Çin ile Hindistan Arasında Stratejik Ortaklık, Türk Asya Araştırmaları Merkezi. www.tasam.org/tr/Tr.
- Annan Planı, (31 Mart 2004). KKTC başbakanlığı, Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümü (Annan Planı) 31 Mart 2004.
- Bethke B. (1983), *Cyberpunk amazing science fiction stories*. Vol.57, No 4
- Çakmak Ü. (2016). Güney korenin ekonomik kalkınmasının temel dinamikleri (1960-1990), *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C2, S.1.
- Çivi, E. ve Çavuşgil Tamer S. (2001).Yeni dünya düzeninde güç kazanan ülkeler- yükselen ekonomiler, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C 7, S.1.
- Denktaş, Rauf R. (1991). *Kıbrıs davamız*. Cyprus Issue.
- Esen, O. ve Başkan, F. (2010). *Avrupa birliği ve Türkiye ilişkileri*. İstanbul.
- Günay Türkeş, U. (2015). *Türklerin tarihi (geçmişten geleceğe)*. 5. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hassler Donalt, M. (2008). *New boundries in political science fiction*. University of South Carolina Press.
- Kalaycıoğlu, S. (2008), Bölünmüş Bir Dünyada Ortak Bir Gelecek, Türk Asya Araştırmalar Merkezi. www.tasam.org/tr/TR.
- Kelterer, D. (1992). *Canadian science fiction and fantasy*. Indiana University Press
- Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri” 14 Aralık 2006. Türk Asya Araştırmalar Merkezi. www.tasam.org/tr/TR.
- Özgöker, U. ve Güney, F. (2010). *Avrupa birliği ve Türkiye ab ilişkileri*. İstanbul.
- Tarakçı, N. (2018). Doğu Akdeniz Boru Hattı Ütopya mı Gerçek mi? 14 Mayıs 2018. Türk Asya Araştırmalar Merkezi. www.tasam.org/tr/TR

Kıbrıs Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ve Yunanistan Rodos Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi'nin Mekân-İnsan İlişkisi Açısından İrdelenmesi

An investigation of the Sultan II.Mahmud Library in
Cyprus and the Rhodes-Hafız Ahmed Aga Library in
Greece in Terms of the Place-Human Relationship.

Neval Konuk Halaçoğlu*

Öz

Zamanın olduğu gibi mekânın da bir tarihi vardır. Toplumların mekânları değişim sürecine tabii tuttuklarından ve dolayısıyla da aktörlerin değişmesi ile mekânların tarihinin tekrar tekrar yazılmasına ihtiyaç vardır. İnsan varolduğu gündən beri mekâna biçim vermiştir. Bu biçim verişte onun hayatı algılaması ve dolayısıyla anlamlandırmasının etkisi çok açıktır. Çünkü, insan mekânla sadece fiziksel olmaktan öte psikolojik yönden de ilişki içindedir. Yazımızda, 1793 yılında Rodos'ta açılan Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi ile Lefkoşa'da 1829'da açılan Sultan II. Mahmud Kütüphanesi'ni insanın hayatını anlamlandırması dolayısıyla – mekân- insan ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. KKTC'nin en önemli kültür mirasından biri olan Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ile Yunanistan Rodos Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi, Kıbrıs ve Rodos Türkü'nün sahip olduğu kültürel birikimi/kültürel geçmişi/tarihsel belleği ifade etmesi açısından oldukça önemlidir. Her iki kütüphane ve mekanları, bir taraftan her iki Türk toplumunun geçmişte ne kadar önemli bir ilmî birikime sahip olduğunu gösterirken, diğer taraftan da Kıbrıs Türkü'nün ve Rodos Türkü'nün hafızasına hâvidir.

Anahtar kelimeler: Kütüphane, Kıbrıs, Rodos, mekan, Osmanlı mimarisi, Sultan II.Mahmud.

Abstract

There is a history of place like time. There is a need to rewrite the history of the places with the change of the actors as a result of the societies because of subjecting the places to change process. Since the birth of

* Öğr.Gör.Dr., Marmara Üniversitesi, Turist Rehberliği Bölümü-İstanbul-Türkiye, neval.konuk@marmara.edu.tr, Araştırma Makalesi.

human being, places have been shaped. The effect of people life perception and making sense in this formation is very clear. Because, people do not have only physical relationship but also psychological. Our article deals with the relationship between people and place because Hafız Ahmed Aga Library created in Rhodes in 1793 and Sultan II. Mahmud Library created in Nicosia in 1829 make sense of human life. Sultan II. The Library of Sultan II. Mahmud which is one of the most important cultural heritage of TRNC and the Library of the Greece-Rhodes The Hafız Ahmed Aga are very important in terms of expressing the cultural background and historical memory of Cyprus and Rhodes. Both the libraries and their places show that Turkish societies have important wisdom in the past and in the memory of the Turkish Cypriots and Rhodes Turks.

Key words: Library, Cyprus, Rhodes, Place, Ottoman Architecture, Sultan II. Mahmud.

GİRİŞ

Mekân üzerinde ısrarla duran ve mekânı toplumsal ilişkiler bağlamında çözümlenmeye çalışan 20. yüzyılın önemli filozoflarından Henri Lefebvre “Mekânın Üretimi” adlı eserinde, zamanın olduğu gibi mekânın da bir tarihi olduğunu, toplumların mekânları değişim sürecine tabii tuttuklarından bahsetmekte ve dolayısıyla da aktörlerin değişmesi ile mekânların tarihinin tekrar tekrar yazılmasına ihtiyaç olduğundan söz etmektedir (2014: 447). Makalemizde 1793 yılında Rodos’ta açılan Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi ile Lefkoşa’da 1829’da açılan Sultan II. Mahmud Kütüphanesi’ni insanın hayatını anlamlandırması dolayısıyla – mekân-insan ilişkisi bağlamında ele alacağız.

GEÇ DEVİR OSMANLI KÜTÜPHANELERİ:

Sultan III. Selim (1789-1807) ve II. Mahmud (1808-1839) devirlerinde devlet adamlarının, Anadolu’da doğup büyüdüğü veya görev yaptıkları şehirlerde kütüphaneler kurdukları bilinmektedir. Sultan II. Mahmud devrinde kazalara kadar yayılan kütüphanelerin denetimiyle ilgili bazı çalışmalara teşebbüs edilmişse de, vakıfların idaresini merkezileştirmek için kurulan Evkaf-ı Hümayun Nezâreti’nin (1242/1826) vakıfları ancak Tanzimat’tan sonra kontrolü altına alabilmesi, bu devirde kütüphanelerle ilgili köklü değişiklikler yapılmasını mümkün kılmamıştır. Bununla birlikte Sultan II. Mahmud devrinde kütüphanelerde yoğun bir sayım ve kataloglama faaliyeti görülür (Erünsal 2008: 775; Erünsal 2015: 736). Ayrıca, kütüphanelerde kitapların depolandığı bölümlerin yanı sıra, okuma salonları da ortaya çıkmıştır. Bu salonlar rahle, halı, hasır, minder, sedir ve Rodos’ta olduğu üzere masa ve sandalyelerle tefriş edilmiştir.

MEKÂN-İNSAN İLİŞKİSİ:

İngilizce “space” olarak bilinen mekân kavramı ve bu kavram etrafında oluşturulan anlam örgüsü, batı düşünce tarihinin de en önemli konuları arasında yer almıştır. Aristoteles’e

göre mekân, tüm yön ve özellikleri içeren yerlerden oluşan dinamik bir alandır (Demirkaya 1999: 4). Parmenides'e göre, mekân var olmayan bir şey, mutlak bir yokluk iken; Atomculara göre, atomlar arasında var olan ve içinde atomların hareket ettiği boşluktur. Descartes, mekânı maddeyle özdeşleştirmiştir ve bir mekânın o mekânı işgal eden cisimden ayrılmadığını söyleyerek boş mekânın olmadığını savunmuştur. Leibniz, mekânların mantıksal bir ürün olduğunu ve mekânların salt bağıntılardan meydana gelen bir durumlar dizini olduğunu (Cevizci, 1997: 468-469); Kant ise, insan zihninin ya da algılarımızın zorunlu bir "a priori" (önsel) formu olduğunu savunmuştur. Kant'a göre mekân, maddeden farklı ve ondan bağımsızdır, deney dışı sezidir, dış uyumun biçimidir (Demirkaya, 1999: 5).

İnsan varolduğu günden beri mekâna biçim vermiştir. Bu biçim verişte onun hayatı algılaması ve dolayısıyla anlamlandırmasının etkisi çok açıktır. Çünkü, insan mekânla sadece fiziksel olmaktan öte psikolojik yönden de ilişki içindedir.

Roma imparatoru Hadrian zamanında yapılan Pantheon ile Batı mimarisinde mekân kavramı iç mekân sorununda somutlaşmıştır. O kadar ki bu dönemde mimari mekân kavramı hemen hemen iç mekândan ayırt edilemez olmuştur. Binanın maddî dış kabuğunun belirlediği ve sadece bir boşluk olan iç mekân, aynı zamanda insanın hem ruhsal iç dünyasıdır, hem de geçmişini içeren bir zaman kutusudur.

Roma mimarisinde ağır kütleli bir yapı tarzının belirlediği loş ve kapalı bir iç mekân söz konusu iken, Bizans döneminde içten dışa doğru genişleyen bir iç mekân vardır. Osmanlı mimarisinde ise dış mekânla tam bir uyum içinde olan ve birliğe (tevhid), ruhsal/manevî dinginliğe ulaşmış bir merkezi iç mekân oluşmuştur.

Mekâna biçim verme ile hayatı anlamlandırma (kültür) ilişkisi, Kur'an ile hayatlarını anlamlandırmış insanların gerçekleştirdiği Vahiy Kültürü/İslâm Medeniyeti için de söz konusudur. Kur'an insanların içinde yaşadıkları mekânlarda Kur'an'a yönelip onu okuyup, düşünüp, anlamaya ve bizzat yaşamlarında uygulamaya çalışmalarını istemektedir.

"Mekân sözcüğü "k-v-n" kökünden türemiş ve bir masdar anlamında hem "var olma" hem de "bütün var olanları içeren kosmos" manâlarını kapsayan bir kelimedir. Bütün evren yani varolan şeylerin tümü bu kevnî-oluşa varolmaya=kainat'a aittir. Mekân ise, eylemlerin/bütün insanî yapıp-etmelerin/amellerin oluştuğu yer demektir. Buna göre mekân kavramında soyutla somut arasında sürekli bir gidiş-geliş vardır. Kur'an-ı Kerim'in kainat'ı Allah'ın varlığına, birliğine işaret eden "kevnî âyet" olarak tanıtması, kendisini de "kavli âyet" olarak tarif etmesi bu bağlamda da değerlendirilmelidir" (Serinsu, Taşkıran 2000: 220-230). Kâbe'ye baktığında mekânsızlığın mekânda görünür üç boyutlu mimarî simgesini gören insanın bu algılayışı, mimarî ve kentsel mekâna da yansımıştır.

Mimarî yapıların cephelerinde, kapılar, pencereler, kubbeler, duvarlar çini üzerine celî-sülüs'le kuşak ve pencere alınlıkları gibi mimarî elemanlar üzerinde görsel olarak yer alan Kur'ani ifadeler, Kur'an ile hayatı anlamlandırmanın, soyut olanı somut olana

dönüştürmenin canlı örnekleridir. Kur'anî ifadelerin mekânda görsel olarak kullanılması Kur'an'ın gerçek, hayatın içinden bir tefsiri olmuştur. Bir mimarî yapının cephesinde kullanılan bir Kur'anî ifade, bu yorumla muhataplarına Kur'an-insan-hayat bütünlüğünü keşfettiren bir ufuk vermiş, bireyin/toplumun "kendinin farkında olması" için "unutmaması gereken ilkeleri" hatırlatmıştır.

Kur'an'da Allah'ın "Hâlık" sıfatını taklit etmek anlamına gelen görüntüsel göstergelerin (suret) iç mekânlar ve kentsel mekânlarda kullanılmalarının yasaklanmış olması nedeniyle yazı özel bir önem kazanmış, bağımsız bir sanat dalı hâline gelerek somut ve kütleli mimari mekânı adeta hafifletmiş, yumuşatmış, kütlelerinden arındırmıştır.

HAFIZ AHMED AĞA KÜTÜPHANESİ:

Rodos Kalesi içinde, Orologiou Meydanı, Nu.:44'te yer alan kütüphane vakfı, Yunan uyruklu soydaşımız Yusuf Kıbrıslı tarafından idare edilmektedir. Avlu kapısı üzerinde yer alan kitabesinden Hafız Ahmed Ağa tarafından hicrî 1208 (milâdî 1793-94) tarihinde inşa ettirildiği anlaşılmaktadır (Konuk 2008 s.160-161).

Kütüphane bazı kaynaklarda yaptığı bazı düzenlemelerden dolayı Fethi Paşa Kütüphanesi adıyla da anılmaktadır. Fethi Paşa, İstanbul'dan getirttiği kitaplarla kütüphaneyi zenginleştirmiştir (Çelikkol 1992: 87). Ayrıca, kütüphanenin bulunduğu mahallin yakınına vakıf olarak bir Rüştîye mektebi ve saat kulesi ile bunlara gelir temin eden 14 dükkân inşa ettirmiştir (Örenç 2006: 270-271). Daha çok medrese öğrencilerinin istifade ettiği anlaşılan kütüphane, 1863 yılında meydana gelen büyük depremde hasar görmüştür (BOA., İ.DH., Nu.:24099).

Bugün Müslüman Kütüphanesi olarak adlandırılan yapı, avlu içerisinde yer almaktadır. Avlusunda Kur'anı Kerim okumak için inşa edilmiş olan iki bina, Hafız Ahmed Ağa'nın babası Hasan Ağa tarafından 1797'de yaptırılan bir çeşme ve bir kuyu bulunmaktadır. Ayrıca, Rodos'ta Osmanlı döneminde inşa edilmiş ve günümüze ulaşmayan çok sayıda yapının kitabeleri sergilenmektedir.

Kütüphane binası, dikdörtgen plânlı olup; iki odası bulunmaktadır. Odaların üzerleri yarım küre biçiminde iki kubbe ile örtülmüştür. Yapıya beş basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Girişteki mekân okuma salonu, diğer bölüm ise kitap deposundan meydana gelmektedir. Ahmed Ağa'nın vakfiyesinde, bu asır kütüphanelerinde artık yaygın bir hâle gelmeye başlayan mekâna yüklenen fonksiyon (kitap okuma) haricinde, kütüphanede ibadet ve dinî faaliyetlere büyük ölçüde yer verdiğini görmekteyiz (VGMA., 743, s.156). Ahmed Ağa; Mevlid, Regaib, Mi'rac ve Berât gecelerinde Baş hâfız-ı kütüb Efendi'nin nezâretinde toplanacak yirmi derviş yetmişbeş bin kelime-i tevhid okuyup sevabını kütüphane kurucusu ve ailesinin ruhlarına bağışlayacaklardır. Ayrıca belirtilen gecelerde kütüphanede gaziler helvası pişirilip dağıtılacaktır. Her yıl Muharrem'in on beşinde kütüphane avlusunda pişirilecek aşure ve kurban bayramlarında mütevellî tarafından satın alınıp kesilecek koyunlar "hazırûn olan fukara-i müslimîne tevzi' ve

taksim ve it'âm olunacaktır” (VGMA, 743: 156). Ahmed Ağa, Şevvâl ayının ilk altı gününde oruç tutacak kütüphane personeli içinde her akşam hâfız-ı kütüblerin odalarında iftar için yemek hazırlanmasını istemektedir (VGMA, 743: 156-157).

Rodos Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi vakfiyesi şartlarında da görüldüğü üzere, kütüphanede, mekâna yüklenen dinî fonksiyonlar oldukça fazladır. Kütüphanede yer alan mekânlar dinî faaliyetlerin içeriğine göre yeniden tanımlanmış ve cisimlenmiştir. Avluda aşure ve kütüphanede gaziler helvası pişirilerek; kütüphane hâfızlarının odalarında yemek iftar/sahur yemeği hazırlanarak ve kütüphane içerisinde kelime-i tevhid okunarak, adı geçen mekânlar belirli günlerde farklı fonksiyonlar yüklenmiştir.

Günümüzde Yunanistan'da ayakta kalan tek vakıf olan Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi halen, Rodos Türklerinin kandil ile bayram günlerinde toplandıkları ve bayramlaştıkları tek mekândır. Asli fonksiyonunu özel izinlerle sürdüren kütüphane, adaya gelen turistler içinde önemli bir ziyaretgâhtır.

LEFKOŞA SULTAN II. MAHMUD KÜTÜPHANESİ:

Sultan II. Mahmud Kütüphanesi, Kıbrıs mutasarrıfı Ali Ruhi Efendi tarafından 1829 yılında kurulmuştur. Kesme taştan inşa edilen bina, Lefkoşa'nın kuzey kesiminde Selimiye Camii'nin doğu tarafında yer almaktadır. Tek kubbeli mekânı ve önünde iki kubbeli revakıyla klasik Osmanlı mimarisini yansıtmaktadır. Arşiv vesikalarında kütüphanenin kuruluş amacı olarak zikredilen medrese ise kütüphanenin kuzeyinde bulunup, Büyük Medrese (Yeni Medrese) adıyla anılıyor idi (Bağışkan 2005: 354).

Kütüphanenin girişindeki revağın güneybatısında bulunan ve zamanın kütüphane memurlarına (Hâfızü'l-kütüp) ait olan, ve “Teneffüs Odası” olarak da bilinen bu küçük oda, büyük olasılıkla Hilmi Efendi'nin yazdığı kasidenin kütüphaneye yerleştirildiği hicrî 1245 (milâdî 1829-1830) yılında revağın yarısına duvar örülmek suretiyle elde edilmiştir (Bağışkan 2005: 355).

Kur'an'da Allah'ın “hâlık” sıfatını taklit etmek anlamına gelen görüntüsel göstergelerin (suret) iç ve dış mekanlarda kullanımlarının yasaklanmış olması nedeniyle yazı özel bir anlam kazanmış, bağımsız bir sanat dalı hâline gelmiştir. Hat sanatıyla, kültürel mimari ve mekan adeta hafiflemiş ve kültüresinden arınmıştır. Sultan II. Mahmud Kütüphanesi'nde kubbeyle örtülü ana mekanın iç duvarlarının üst kısmının Hoca Hasan Hilmi Efendi tarafından yazılmış Sultan II. Mahmud'u metheden altın varaklı ve kâbartma bir kaside ile çevrili olması da, bu mekan- insan ilişkisinin dini ve sanatsal açıdan ele alınan bir göstergesidir.

Bunun akabinde kütüphanelerin işlev ve amaçlarıyla bütünleşen Kur'ani kapısı ifadeleri de yapıların giriş kapısı üzerinde kitabe olarak bulunurdu. İstanbul Laleli'de Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin cümle kapısı üzerinde “Fiha kutubun kayyime” (98/Beyyine 3): “Orada değerli kitaplar vardır” ayeti buna örnektir. Sultan II. Mahmud Kütüphanesi

girişinin üzerinde ise “fiha kutubun kayyime/içinde çok değerli kitaplar bulunmaktadır” ayeti kerimesi işlenmesi, mekan- insan ilişkisinin sanatsal/kitabî bir göstergesidir.

Hicrî 1244 (milâdî 1829) tarihli kütüphanenin inşa kitabesinde, Sultan II.Mahmud'dan ve kütüphaneden övgüyle söz edilmektedir. Halen kütüphanede korunan hicri 1245 (milâdî 1829/1830) tarihli ahşap kitabede kütüphanenin işleyişiyle ilgili önemli bilgiler içermektedir.

Kitabenin transkripsiyonu şu şekildedir:

*“Şehinşâh-ı muazzam Hazret-i Sultan Mahmud Han
Hataadan hıfzede zât-ı şerifin Rabben el-Mabud
Kütüphâne binasıyla edip Lefkoşa'yı ihyâ
Talepkerân-ı ilmi eylediçün nâil-i maksud
Kemâli ihtimamından ana nâzır edip ta'yin
Tetimmâtiyle oldu ol mekân-ı dilküşâ meşhûd
Ali Ruhi Efendi vâli-yi mahrûse-i Kıbrıs
Binasında olup emr-i emânetle şeref efzûd
Yapub kurbunda bir kâşâne-i dilen-yi hoş-manzar
Anı nâzırlara meşrûta kıldı ol himem alud
Hüdâ ol padişâhın sâye-i lütfunda her dâim
Ede ola zât-ı sâhib-i himmet-i eltâfiyle pür-sûd
Geçip bir kez olub nâzır dedim bir sâde ruh-i târih
Nezârethâne yaptırdı şerefver ruh-i pür-cûd”* (Kıbrıs'ta Türk Eserleri: 30).

Yukarıdaki kitabe metninde yer alan;

*“Yapub kurbunda bir kâşâne-i dilen-yi hoş-manzar.
Anı nâzırlara meşrûta kıldı ol himem alûd”*

Dizelerinden Sultan II. Mahmud'un binanın hemen yanında kütüphane görevlilerinin oturacakları, bir konut yaptırdığı anlaşılmaktadır. Kütüphanede görev yapacak kişilerin barınma mekanlarının da düşünüldüğü ve çözümlendiği görülmektedir.

Kıbrıs'ta Sultan II.Mahmud Kütüphanesi'nden önce açılmış olan yapılar ya şahıslara ait veya cami, tekke ve zaviyelere ait kütüphanelerdi. Bu kütüphaneler, kurulma nedenleri itibariyle halkın/tebaanın tamamına açık değillerdi. Mutasarrıf Ali Ruhi Efendi Sultan II.Mahmud Kütüphanesiyle Kıbrıs'ta ilk defa halkın istifadesine sunulan merkezi bir kütüphane kurmuştur (Uysal 2011:138).

Kütüphane tasarlanırken öncelikli olarak Büyük Medresede tedris gören talebeler düşünülerek, bir medrese kütüphanesi olarak faaliyet göstermesi düşünülmüştür (Özgül 2004: 39). Nitekim Ali Ruhi Efendi Dersaadete sunduğu dilekçesinde, Kıbrıs'ta okumakta olan medrese talebelerinin yararlanacakları bir kütüphanenin bulunmadığını, dolayısıyla onların bu ihtiyaçlarını gidermek için bir kütüphanenin kurulmasına

izin verilmesini talep etmiştir. Kütüphane kurma konusunda deneyimli olduğunu da söylemiştir.

Ancak gerek padişah tarafından buraya bağışlanan eserler, gerekse Kıbrıs'ın tanınmış kişileri tarafından vakfedilen kitaplar gerekse de Kıbrıs'ta oluşan algı yapının kuruluşu anından itibaren bir medrese kütüphanesi olarak değil, bir merkezî kütüphane olarak düşünüldüğünü ortaya koymaktadır (BOA., HAT., 1578/12). Merkezî bir kütüphane olarak fonksiyon kazandırılan yapıdan ve işleyişlerinden herkesin faydalanması amaçlanmıştır.

Sultan II. Mahmud Kütüphanesi'ne tayin edilen birinci ve ikinci Hafız-ı Kütübler; kütüphaneye gelecek olan kişilere Kur'an kıraatı ile birlikte Buhari derslerini verme görevini üstlenmişlerdir. Bu derslerin kütüphanede verilmek istenmesinin nedeni, medrese talebelerinin de bu derslerden istifade etmeleri ve kütüphanenin dinî bir merkez hâline getirilmesi düşüncesidir. Kıbrıs'ta Sultan II. Mahmud Kütüphanesi dışında Buhari dersleri verilen başka bir yer bulunmaması da bu durumu doğrulamaktadır (Söylemez 2015: 27).

Osmanlı döneminde Anadolu'da özellikle Selâtin camileri başta olmak üzere, camilerde veya kütüphane, ya da belirlenen kimi yerlerde Kur'an hatimlerinin indirilmesi ve Buharihânlar tarafından Buhari derslerini verilmesi bir gelenektir. Kıbrıs'ta ise bu geleneğin yalnızca Sultan II. Mahmud kütüphanesinde sürdürüldüğü görülmektedir.

Kütüphane binası, 2008 yılında restorasyonu tamamlanarak yeniden hizmete açılmıştır. Bina Kıbrıs ile ilgili araştırma yapmak isteyenlere hizmet verecek şekilde dizayn edilmiş ve T.C. Arşivciler Derneği'nin katkılarıyla Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde var olan şer'iyeye sicilleri, tereke defterleri, ferman ve berâtların da latinize edilerek buraya konması ve araştırmacıların hizmetine sunulması kararlaştırılmıştır.

SONUÇ

Mekânın insan yaşamındaki rolü ile toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılarla doğrudan ilgisi ve etkileşimi, günümüzde bu konuyu hiç olmadığı kadar tartışma alanına çekmiş ve sosyal bilimlerin temel araştırma alanlarından biri hâline getirmiştir. Ele aldığımız iki Osmanlı dönem kütüphanesinin, Türklerin insan-mekân ilişkisini düzenleyen, tarihini, dini inanışını ve felsefe anlayışını, sosyal ve ekonomik yapısını, bilim ve teknolojisini, coğrafi konumunu, malzeme olanaklarını, estetik beğenilerinin tümünü içeren ve yansıtan sessiz bir dili vardır. Her iki yapıda üst örtü elemanı olarak kullanılan kubbe, "birliği" simgeleyen anlamı ile bir örtüşmesi vardır ve onu bir başka boyuta taşımıştır.

KKTC'nin en önemli kültür mirasından biri olan Sultan II. Mahmud Kütüphanesi ile Yunanistan Rodos Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi, Kıbrıs ve Rodos Türkü'nün sahip olduğu kültürel birikimi/kültürel geçmişi/tarihsel belleği ifade etmesi açısından önemlidir. Her iki kütüphane ve mekânları, bir taraftan her iki Türk toplumunun geçmişte

ne kadar önemli bir ilmi birikime sahip olduğunu gösterirken, diğer taraftan da Kıbrıs Türkü'nün ve Rodos Türkü'nün hafızasına hâvidir.

Mekânlarımızı, çağımızın sunduğu teknik ve malzeme ile yeniden üreterek farklı zaman ve mekân şiiressellikleri iletebilmek, eski yapılarımızın inşasına bakıştaki duyarlılığı güncel kılmak elimizdedir. Değişen zamansal, toplumsal koşullara bağlı olarak anlamlandırılan ve yeniden şekillendirilen mekân, yaşamımızda önemli bir boyut olmaya devam edecektir.

Bütün bunlara rağmen, gitgide küçülse bile, mekân parçaları üzerinde yaşama mücadelesi sürecektir, insan hayatında mekân hem fiziksel olarak, hem de anlamsal olarak değiştirilmeye ve dönüştürülmeye devam edilecektir.

Kaynaklar

- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA.) İ.DH. Nu.:24099. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA.) 743. 156-157.
- Altuntaş, Mustafa Celil (2010). "Osmanlı İلمي Geleneğinde Buharîhânlık", *Hadis Tetkikleri Dergisi*. C. VIII. I:33-67.
- Bağışkan, Tuncer (2005). *Kıbrıs'ta Osmanlı Türk Eserleri*. Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yay.
- Barthes, Roland (1970). *Semiologie Et Urbaisme, Architecture D'Aujourd'hui*. Paris. Behçet, Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*. 68-69.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Ekin Yay.
- Çelikkol, Zeki (1992). *Rodos'taki Türk Eserleri ve Tarihçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. Çuhadaroğlu, Fikret-Oğuz, Filiz(1975). "Kıbrıs'ta Türk Eserleri". *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*. Ankara: 2. 1-23.
- Demirkaya, H. (1999). *Mekân Kavramının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi ve Günümüzde Mekân Anlayışı*. Yıldız Teknik Üniv. Fen Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erünsal, İsmail E.(2008). *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 775s.
- Erünsal, İsmail E.(2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*. İstanbul: Timaş Yay. 736s.
- Kıbrıs'ta Türk Eserleri*. Eski Eserler Dairesi Yay. 30.
- Konuk, Neval (2008). *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköyde Osmanlı Mimarisi*, Ottoman Architecture in Lesvos, Rhodes, Chios and Kos Islands. Ankara:T.C.Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay. 256s.
- Konuk, Neval (2014). "Rodos Osmanlı Mimarisi'nden Örnekler: Kütüphane, Saat Kulesi ve Rüştîye", Uluslararası Katılımlı Rodos ve İstanköy Türklüğü Sempozyumu. 1-2 Ekim 2014, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü/Bornova-İzmir: 231-252; "Examples of Ottoman Architecture in Rhodes: Library, Clock Tower and Ruştîye(Junior High School) Buildings, The International Symposium on the Turkish Identity in Rhodes and Kos, İzmir: 255-276.
- Lefebvre, Henri (2014). *Mekânın Üretimi*. (Çev.:Işık Ergüden). Sel Yay. 447s.
- Örenç, Ali Fuat.(2006) Yakın dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Özgülven, Burcu (2004). "From The Ottoman Province To The Colony: Late Osman Educational Buildings Nicosia". *MEUT JFA*, 1-2(21). 39.
- Parmaksızoğlu, İsmet (1964). *Kıbrıs Sultan II.Mahmud Kütüphanesi*. Ankara.
- Serinsu, Ahmet Nedim- Hüseyin İ.Taşkıran (2000). "Osmanlı Mimarisinde Kültürel İfadelerin Görsel Kullanımı". *Dini Araştırmalar*. Ocak-Nisan 2002, .6: 223-237.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz (2015). "Kıbrıs II.Mahmud Kütüphanesi ve Havi Olduğu Yazmalar Üzerine Notlar", *Yakın doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*. 1/1: 21-37.
- Uysal, Mavişe Pınar (2011). "Kıbrıs Türk Kütüphaneciliğinin Bugünü ve Yarını". *Türk Kütüphaneciliği*, 25, I.
- Yıldız, Mehmet Zeydin-Alaeddinoğlu, Faruk (2011). "Küreselleşme Çağında Değişen Mekan Algılayışları", 38.İCANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) (International Congress of Asian and North African Studies) (Международный конгресс по изучению Азии и Северной Африки) 10-15.09.2007 Ankara/ Türkiye, Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik Cultural Change, Growth and Mobility, культурный обмен, развитие и мобильность.II. 845-862.

Kıbrıs Türk Toplumunda Mevlid Geleneği Mevlid on the Turkish Cypriot Society

Hacı Ermiş*

Öz

Bu araştırma, Kıbrıs Türk toplumunda mevlid geleneğinin yerini ve dini hayattaki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Veriler katılımlı gözlem ve gözlem yoluyla elde edilmiş, ayrıca yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Araştırma KKTC Mesarya bölgesinde yaklaşık 15000 Kıbrıslı Türkün mevlidle ilgili tutum ve davranışlarının gözlenmesi yoluyla yapılmıştır. Mevlid, Hz. Muhammed (s.a.v)'in doğum yeri, zamanı ve doğumu münasebetiyle yapılan merasimler ve okunan metinler anlamında kullanılmaktadır. Bu kutlamalar İslam dünyasının birçok yerinde yüzyıllardır yapılmaktadır. Osmanlı devletinde de ilk devirlerden itibaren icra edilmiş özellikle Süleyman Çelebi'nin meşhur mevlidi çok rağbet görmüştür. Günümüz Kıbrıs Türk toplumunda mevlid okutmak, belirli zamanlarda, sınırlı katılımla gerçekteşen mahallî uygulama olmayıp adeta toplumun tamamını kuşatan ve toplumda temel bir dini uygulama formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevlid, gözlemlerimize göre, cenazesi olan hemen herkesin okuttuğu, özellikle kadınlar ve çocuklar olmak üzere geniş katılımlı bir uygulamadır. Mevlid genelde cenaze vesilesi ile okutulsa da adak, doğum vb. sebeplerle de okutulmaktadır. İcrada cami imamları yanında mahalli mevlid okuyucusu kadınlar da önemli yer tutar. Mevlidle ilgili önemli bir hususta ikramlardır. Cenaze mevlidlerinde daha zengin, ama diğerlerinde de belirli bir düzeyde olan ikramlar, Kıbrıs'a özgü hamur işleri, hellim peyniri, tatlılar, herse adı verilen keşkek türü yiyecek vb. şeklinde katılanlara sunulur. Kısaca mevlid, Kıbrıs Türk Toplumunda çok yaygın uygulama alanı ve toplum hayatında bir çok fonksiyonu bulunan en temel dini form olarak karşımıza çıkmakta, İslam toplumlarının pek çoğunda kendisine yüklenen anlamı aşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Kıbrıs Türk toplumu, gelenek, İslâm.

* T.C Diyanet İşleri Bakanlığı, Kayseri Dini Yüksek İhtisas Merkezi, Araştırma Makalesi.
“Bu makale 10-12 Mayıs 2018 Tarihleri arasında Aksaray'da düzenlenen Uluslararası Din Sosyolojisi Sempozyumunda bildiri olarak sunulan metnin yeniden düzenlenmiş halidir.”

Abstract

This study aims to reveal the place of the Mevlid tradition in Turkish Cypriot society and its effects on religious life. The data were obtained through observation and written sources were used. The research was conducted by observing the attitudes and behaviors of approximately 15000 Indigenous Turkish Cypriots in Mesarya region of the TRNC. Mevlid is defined as ceremonies and read texts of Hz. Muhammed (s.a.v)'s birth, place of birth, time of birth. These celebrations have been held in many parts of the Islamic world for centuries. In the Ottoman Empire, which was carried out from the beginning of the first period, especially the famous Mevlid of Suleyman Celebi has been very popular. Today, on Turkish Cypriot society, teaching Mevlid is not a local practice with limited participation at certain times; According to our observations, Mevlid is read by almost everyone in funeral ceremonies and a practice with a wide participation, especially women and children. Mevlid is usually read not only the ceremonies of funeral and also ceremonies of birth, etc. In addition, Imams are local Mevlid readers, but women are also important readers. An important issue about Mevlid is food. Foods such as Cypriot-specific pastries, hellim, sweets, herse, and so on are served to the participants. In short, Mevlid is the most basic religious form with many functions on the Turkish Cypriot society and most Islamic societies ascribe a very important meaning to Mevlid.

Keywords: Mevlid, Turkish Cypriot Society

GİRİŞ

Herhangi birinin doğum yeri, doğum zamanı ve doğum günü kutlaması anlamlarına gelen mevlid kelimesi, özellikle Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili kutlamalar ve bu amaçla yazılmış olan menkıbe için alem olmuştur (Pekolcay ve Çelebi 2016). Tarih boyunca pek çok kişi hazreti peygamberin gerek kişisel özellikleri gerekse doğumu ve yaşam serüveni ile ilgili eserler kaleme almıştır. Mevlid isimli eserlerde bu genel çerçevede içinde özellikle Hz. Peygamber'in doğumu ve yaşam sürecinden belirli kesitleri konu alan eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevlidin uygulama şekilleri ve dindeki yeri İslam âlimlerince tartışılmış farklı yaklaşımlar olmakla birlikte genelde içerisindeki Kur'an tilaveti, salâvatlar, dua, yapılan ikram ve sadakalar göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Hz. Peygamberi anmanın ve bu amaçla insanların toplanmalarının meşru olacağı görüşü olarak ifade edilmiştir. Mevlid metinleri birçok bölgede, farklı dillerde kaleme alınmış, törenlerde okunur hale gelmiştir. İslam dünyasında ilk kaleme alınan mevlidlerden ilk büyük toparlayıcı olanı İbn-i Dîhye'nin yazdığı "Kitab'üt -Tenvir fi Mevlid es-Sirac el-Münir" adlı eseridir. 13. Yüzyılın başlarında yazılmıştır (Schimmel 2007). Yine Ebu Bekr bin Abdullah el Kaysi, Hafız İraki, müfessir İbn-i Kesir, ve Ali bin Muhammed Şeybani (ibni deybe) ilk mevlid yazarlarındandır (Maliki El-Haseni). Türkçede de birçok mevlid kaleme alınmış ancak bunların en meşhuru ve toplumda kabul

göreni Süleyman Çelebinin Vesiletü'n Necat isimli eseri olmuştur. Süleyman Çelebi bu eserini Hz. Muhammed (s.a.v.)'in diğer peygamberlere üstün olduğunu ispat etmek için yazmıştır (Dini Kavramlar Sözlüğü). Mevlid törenleri ilk olarak Hz. Peygamber'in doğduğu evi ziyaret ve burada dua etmek şeklinde sade bir tören şeklinde icra edilmiş, Fatımiler zamanında ise Hz Ali ve Fatıma ve devrin hükümdarının da doğumunu içeren, sadece saray eşrafının katıldığı gösterişli törenler şeklini almıştır. Halkın genelini ve birçok bölge halkının da iştirak ettiği kutlamalar ise ilk olarak m. 1207,1208 tarihlerinde Erbil'de, Kökböri zamanında görülmektedir. Bu törenler çok gösterişli olarak icra edilmiş halka ziyafetler verilmiş, günlerce süren etkinliklerle kutlanmıştır (Muhammed 2015). Osmanlılar zamanında mevlid törenleri Süleyman Çelebi'nin mevlidini yazdığı Mevlid metnini müteakip III. Murat zamanından sonra düzenlenmiştir. Kanuni döneminden itibaren de devlet teşrifatında yer almıştır (Şeker ty). 1910 yılında, bu gün, kanunla mevlid bayramı olarak kabul edilmiş, cumhuriyetin ilanından sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir (Pekolcay ty). Günümüzde KKTC'de mevlid kandili gününün resmi tatil olarak devam etmesi bu uygulamanın bir devamı olarak görülmelidir. Sözlü kültürün hâkim olduğu dönemlerde mevlid hikâyelerini de içine alan mevlid okumaları büyük bir vecd içinde gerçekleşmiş, Osmanlı döneminden sonra birçok faktörün etkisiyle mevlidler yalın olarak hikâye vb. şeylerden büyük oranda arındırılarak basılmış ve okunmaya devam etmiştir (Özalp 2014). Türkiyede mevlid kandillerinde ve belirli vesilelerle okunmaya devam etmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde mevlid uygulamalarının başlangıcı ile ilgili bir veriye sahip olmasak da günümüzde mevlid törenlerinin halkın büyük çoğunluğu tarafından kabullenildiğini gözlemledik. Bu uygulamanın halkın dini hayatında etkileri ve yaygınlığının sebepleri araştırmamızın temel amacını oluşturmaktadır.

KIBRIS TÜRK TOPLUMUNDA MEVLİD OKUNMA VESİLELERİ

Kıbrıs Türk toplumunda mevlid birçok sebep göz önüne alınarak okunmaktadır. Mevlid temelde Hz. Muhammed (a.s.)'a duyulan sevgi ve muhabbetin dile getirilmesidir. Bununla sevap kazanmak, şefaate nail olmak, geçmişlere hayır hasenat yapabilmek gibi birtakım amaçlar gözetilir. Tarih boyunca İslam toplumlarında mevlid okumanın faziletlerine dair kitaplar yazılmış, sünnetten deliller getirilmeye çalışılmıştır, mevlidin bid'atı hasene sayılması gerektiği belirtilmiştir. En meşhuru Süleyman Çelebi'nin mevlidi olmakla birlikte Türkçede 200'ün üzerinde mevlid yazılmıştır (Efendi 2016). Pekolcay mevlidin İslam topluluklarında, Hz peygamberin viladetinin sene-i devriyesinde, dini merasim ve zikirlerde ayın esnasında, çocuğun doğumu münasebetiyle, bir kişinin ölümünün kırkinci günü ve adak olarak okutulduğunu ifade etmektedir (Pekolcay). Ayrıca, Süeda Bilgen geçmişte okula yeni başlayan çocuklar içinde mevlidler okunduğunu belirtmektedir (Bilgen, ty). Bunlara Türkiyede dini kandillerde ve cenazelerden sonra yedinci, kırkinci, elli ikinci ve yıldönümünde okunan mevlidleri de ekleyebiliriz. Ancak bunların günümüzde çok yaygın olmadığını da belirtmeliyiz. Kıbrıs Türk Toplumunda

ise özellikle cenazenin ilk üç gününde, 40. günü ve yıldönümünde hemen her cenaze için mevlid okutulur. Ve bu mevlidler çok geniş katılımlı olarak gerçekleşir. Katılımcıların ekseriyeti kadınlardır. Bunlara ilave olarak adak, çocuğun altı aylık olmasıyla kına için, görülen rüyanın etkisiyle geçmişlere rahmet için, kandillerde camilerde okunması, şehidlerin ve önemli kişilerin ruhları için okunan mevlidleri de bunlara ekleyebiliriz. Bunların yanında geçmişte lohusanın yataktan kalkma günü için bir işte usta çıkılacağı zaman diploma günlerinde de okunmaktadır (HaberKıbrıs 2012).

MEVLİD TÖRENLERİNE KATILIM

Mevlid, Kıbrıs Türk toplumunca birçok vesileyle okutulan ve belki de İslam dünyasının hiçbir yerinde olmadığı kadar dini bir uygulama olarak görülmekte ve toplumun çok büyük kesimi tarafından kabul edilmektedir. Özellikle ölüm ile bütünleşmiş bir halde yaşatılmaktadır (Atalay 2003). Cenaze mevlidlerine çok büyük katılımlar olur. Bu mevlidlere ölenin ailesi tarafından vefat ve mevlide davet şeklinde gazetelere ilanlar verilir. Böylece uzak yerlerde olanlar da haberdar edilmektedir (Polat 2011). İlk mevlidleri genellikle imamlar okumakta, ölüm yıldönümü ve diğer vesilelerle okutulanları ise mevlid okumayı bilen bayanlar da okumaktadır. Mevlidler, toplumun bir araya geldiği en kapsamlı toplantılar olarak görülmelidir. Zira bayram namazları dâhil hiçbir dini merasim toplumda mevlidler kadar yer etmemiş ve genel kabul görmemiştir. Toplumun farklı inanç kültür ve dünya görüşündeki fertlerinin ekseriyeti mevlidi benimsemiş ve cenazelerinde okutmaktadırlar. Kıbrıs Türk Toplumunda din eğitimi, dini kurumlar ve camilerle ilgili her fırsatta eleştiri getiren gerek basın yayın organları gerekse sendika ve sivil örgütler, toplumda bu kadar yaygın olan bir uygulama hakkında fikir birliği etmişçesine sessiz kalmaktadırlar. Çünkü kendileri de cenazeleri olduğunda mevlid okutma yoluna gitmektedirler. Bunda toplumsal bir baskı düşünülebilirse de, kanaatimizce bundan da öte genel bir kabul vardır. Belki ölmüş yakınlarla karşı yapılabilecek tek şey ve dışarıdan bir dayatma algısı olmadan toplumun kendi dinamiklerinin bir eseri olarak görülmesinin bunda payı vardır diyebiliriz. Halkın mevlid törenlerini kabulü ile ilgili, 2016 yılında yerli Kıbrıs Türk Toplumunun sosyal ve dini hayatı üzerine yaptığımız, çalışmada dini geleneksel uygulamalar olarak ifade ettiğimiz sorumuza verilen cevaplarda görülmektedir. Katılımcıların % 61,8'i mevlid okuttuğunu, %34,6'sı türbe ziyareti yaptığını, %13,8'i hatim indirdiğini, %10'u kurşun döktüğünü, %6,4'ü muska yazdığını, %14,4'ü de hiç birini yapmadığını ifade etmiştir (Ermiş 2016). Bu veriler mevlidin Kıbrıs Türk Toplumun geleneksel dini anlayış ve yaşayışında ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Gözlemlerimize dayanarak şunu söyleyebiliriz ki, görev yaptığımız camide bayram namazları dâhil hiçbir ibadette caminin yarından fazlasının dolduğuna şahit olmadık. Ancak bazı mevlidlerde caminin tamamen dolup birçok kişinin de dışarıda kaldığını müşahade ettik. Bütün bunlar mevlidle ilgili genel kabulü göstermektedir. Mevlidler bir yandan bir dini tören ve rahatlama amacıyla ifa edilirken bir takım dini bilgilenme ve öğrenim faaliyeti olarak da işlev görmektedir. Mevlidlere daha çok

kadınlar iştirak etmekte, özellikle camide okunanlara erkekler çok az katılmaktadırlar. Burada yapılan dini konuşmalar özellikle kadınların dini bilgi düzeyine belirgin düzeyde katkı sağlamaktadır.

İhlâs, Felak, Nas, Fatıha ve Elif Lam Mim gibi sure ve ayetler katılımcılar tarafından tekrar edilmekte, çoğunlukla ezberlenilmektedir. Yanlış ve eksik bilinen bazı yerler bu vesileyle düzeltilmektedir.

MEVLİD'İN FONKSİYONLARI

Taziye, Kıbrıs Türk toplumunda mevlid okunmanın en önemli nedeni olarak cenaze olmasını ifade etmiştik. Cenaze ile ilgili evlere giderek veya toplu bir mekânda bulup taziyelerin kabul edilmesi gibi Türkiye'de bazı bölgelerde günlerce süren bir taziye geleneğinin Kıbrıs Toplumunda çok fazla yer almadığını görmekteyiz. Taziyeler cami bahçesi veya mezarlıkta, sınırlı olarak bildirilmekte, asıl taziye cenaze için okutulan mevlide katılarak ortaya konulmaktadır. Bazı yerlerde ilk iki gün Yasin okutma ve üçüncü gün geniş katılımlı mevlid bazı yerlerde de üç gün boyunca mevlid okutulmakta, ama her halükarda ana mevlid merasimi üçüncü gün olmaktadır. Bu günde hem katılım çok daha fazla olmakta hem de yapılan ikramların miktarı ve çeşitleri artmaktadır. Böylece üçüncü gün okunan mevlide katılımla taziye vazifesi de yerine getirilmiş olmakta, cenaze ile ilgili yapılan işlerde büyük ölçüde son bulmaktadır. Cenaze sahipleri de bundan sonra normal gündelik yaşamlarına dönmektedirler.

Din eğitimi, toplumun değerlerinin yeni kuşaklara aktarılması olan sosyalleşmenin (Dönmezler 1994) mevlid törenlerinde etkin olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu sayede birçok kültürel form yeni kuşaklara aktarılmaktadır. Kuşkusuz burada yeni kuşaklara aktarılan değerlerden bir tanesi de dini bilgi ve uygulamalardır. İster camide isterse başka bir mekânda olsun mevlidlerde Kur'an-ı Kerimdeki kısa surelerin tekrarlanması orada olanların bunlardan haberdar olmalarını, ezberinde olanların ezberlerini kontrol etmesi, ezberinde olmayanlarında tekrarlandıkça yavaş yavaş ezberlemelerini sağlamaktadır. Bunun yanında kelime-i şهادet, kelime-i tevhid, tekbir, salâvat ve duaların tekrar edilmesi de, dini değerler ve kültürün aktarımını sağlamaktadır. Kıbrıs Türk toplumunun ve genç nesillerin din eğitimi imkân ve durumunu göz önüne aldığımızda bu bilgilenmenin toplumsal yaygınlık ve fonksiyonellik açısından başka bir örneğinin olmadığını söyleyebiliriz. İlkokullarda, din eğitimi almamış öğretmenlerin verdiği, ortaokullarda da kısıtlı din eğitiminin bunları sağlamaktan uzak olduğunu belirtmeliyiz. Mevlidin din eğitimi ile ilgili bir diğer fonksiyonu da toplantıda yapılan bilgilendirici konuşmalardır. Ortam, süre, üslup ve konunun güncelliği ve insanların ilgileri dikkate alınarak yapılan dini içerikli kısa konuşmalar, muhataplarca dikkatle takip edilmekte ve bu tarz konuşmalar talep edilmektedir. Ancak yukarıda saydığımız usullere dikkat etmeden, çok uzun, ortama uygun olmayan ve muhatapları hedef alıcı ve incitici konuşmalar rahatsızlık meydana getirmekte ve tepkilere neden olmaktadır. Ayrıca cenaze ile

ilgili yapılması gerekenler ve diğer ahkâmla ilgili pek çok soru da bu mevlidlerde sorulmakta ve cevabı alınmaktadır. Bizzat tarafımızdan okunan mevlidlerde birçok temel dini konu ile ilgili kısa ve özlü bilgiler verilmiş, bu bilgiler büyük bir dikkatle takip edilmiş, hatta bazı kişiler sırf bu konuşmaları dinlemek için geldiklerini ifade etmişlerdir. Yine bu mevlidlerde zaman zaman tartışma ortamı oluşturulmuş, birçok kişi bizim konuşmalarımızdaki konularla ilgili katkı ya da eleştirilerini ifade etmişler ve konu birlikte tartışılabilmiştir. Ancak bu konuşmalar her mevlidde yapılamamakta konuşmacılar ya bu tarz bilgiler vermeyi istememekte veya bilgi yetersizliği nedeniyle konuşmamaktadır.

Toplumsal kaynaşma, mevlidin bir diğer fonksiyonu toplum bireylerinin kaynaşması ve birbirinden haberdar olmalarını temin etmesidir. Özellikle cenaze mevlidleri vesilesiyle uzak yakın yerleşim yerlerindeki insanlar bir araya gelmekte böylece aralarında kaynaşma gerçekleşmektedir. Aynı yerleşim yerinde bile olsa zaman zaman bir araya gelebilen insanların daha yakından ilişki kurmalarına da vesile olmaktadır. Ayrıca mevlid için hazırlanan ikramların hazırlanmasında komşu ve akraba kadınların yardımlaşmaları da kaynaşmaya vesile olmaktadır.

Cami ile irtibat, Kıbrıs Türk Toplumunda insanların cami ile irtibatları sınırlı seviyededir. Şüphesiz bu durumun değişik sebeplerinden bahsedilebilir. Biz mevcut duruma ve gözlemlerimize bakarak böyle bir sonuca ulaştık. Bütün İslam ülkelerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da insanların camiye en çok geldiği zamanlar olan cuma ve bayram namazlarına katılıma baktığımızda, Cuma namazına katılımın çok çok sınırlı, bayram namazlarına katılımın ise biraz daha fazla olmakla birlikte, yerleşim yerlerinde yaşayan insan yoğunluğu dikkate alındığında sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu gözlemi 2016 yılında tamamladığımız çalışmamızın verileri de doğrulamaktadır. Bu araştırmada katılımcıların % 21,2'si sadece bayram namazlarını kıldığını, %54,3'ü ise hiç namaz kılmadığını (Ermiş, ty) ifade etmiştir. Bu veriler cami ile ilişkinin de sınırlı düzeyde olduğunu göstermektedir. İşte bu sınırlı ilişkiye mevlid törenleri önemli katkılarda bulunmakta, insanlar, özellikle kadınlar ve çocuklar camiye gelmekte, genellikle mevlid öncesi bazen de sonrasında kılınan namazı gözlemlemekte, bazı kişilerde mevlid vesilesiyle geldikleri cami de cemaate katılarak namaz kılmaktadırlar. Mevlidlerde gözlemlediğimiz bir husus da bazı kişilerin hayatlarında ilk kez camiye girdikleri ve bunun tedirginliklerini hissetmeleridir. Zira Kıbrıs'ın 1974'te ikiye ayrılması neticesinde Rumlardan boşalan yerlere yerleşmişler. Uzun yıllar köylerinde cami olmamış böylece bir nesil camiden uzakta yetişmiştir. Kuşkusuz cami ile iyi bir iletişim kurulamamasının başka sebepleri de vardır. İşte bu durumda mevlid törenleri toplumun ibadet mekânı olan cami ile buluşması ve ilişkilerine katkı sağlamaktadır. Özellikle çocuklar camiye daha kolay adapte olmakta, olumlu hisler geliştirmektedir.

İcra Edenler

Mevlidi icra edenlere baktığımızda, cenaze mevlidlerinin ilk günlerde ve kırkıncı gününde olanları genelde imamların okuduğunu gözlemledik. Ancak yıldönümü, adak,

doğum, çocuğun altı aylık olması ve diğer vesilelerle okunan mevlidleri imamların yanında, mahalli mevlid okuyucusu kadınlarında sıklıkla okuduklarını hatta bazı yerlerde kadın okuyucuların daha ön plana çıktığını görmekteyiz (HaberKıbrıs 2012). Sınırlı sayıda imam olmayan erkeklerinde mevlid okuduğu gözlemlenmiştir. Mevlid okuyanların durumu ve usullerine baktığımızda, imamların belirli bir dini eğitim aldıkları malumdur, mevlid okuyan kadınlar ve erkeklerin ise çoğunluğunun bir din eğitimi almamaları formel olarak buna imkanda olmadığı görülmektedir. Zira son birkaç yıla kadar Kıbrıs'ta yasal olarak din eğitimi veren hiçbir kurum mevcut değildi. Son yıllarda açılan ilahiyat koleji ve ilahiyat fakülteleri ise henüz yerli Kıbrıslı Türk halkla bütünleşebilmiş değildir. Bu durum mevlid okuyucularının mevlidlerde dini bilgi verme gibi faaliyetlerden uzak olmalarına etki etmektedir. Sadece bazı imamlar bilgi vermekte bu da, şartlar göz önüne alınmayınca ve gereksiz ayrıntı ve incitici bir üslupla olunca bazı sınırlara sebep olmaktadır. Ortam ve şartlar iyi ayarlanınca yapılan konuşmalar bilgilendirici bir hal almaktadır.

Mevlidlerde göze çarpan bir diğer hususta mevlid okuyanlara bir miktar para verilmesi geleneğidir. Bu gelenek bazı kişilerin eğer ücret verilmez ise mevlidin kabul olmayacağı inancında olduğu ifade edilmektedir. Ancak okuyan kişi açıkça ücret talep etmediğini ifade ettiğinde çoğu zaman insanlar böyle bir şeye gerek duymamaktadırlar. Gözlemlerimize göre bu uygulamaların bir takım inanç ve geleneklerle ilgisi bulunmakla birlikte bazı din görevlileri ve özellikle mahalli mevlid okuyucusu kadınlar ve çok az da olsa bazı mevlid okuyan erkeklerin teşvikiyle olduğu müşahade edilmiştir. Bazı bölgelerde mevlid okumanın bir sektör haline geldiği, bu işin istismara çok açık olduğu ve din görevlilerinin imajlarına olumsuz yansıdığı gözlemlenmiştir. Görüştüğümüz bazı kişiler ücret hususundaki rahatsızlıklarını açıkça ifade etmişlerdir.

Yapılan İkramlar

Mevlid, bir kültürel ortam ve geleneklerin yaşatılması işlevini de görmektedir. Bu törenlerde katılımcılara Kıbrıs'a özgü birtakım ikramlarda bulunmaktadır. Bunlar temelde ölünün, üçüncü, kırkinci ve ölüm yıldönümlerinde okunan mevlidlerde ikram edilmektedir. Bazı değişiklikler içerebilmekle birlikte temelde tavuk etiyle ve aşurelik buğdayla yapılan, keşkek türü "herse" isimli sıcak olarak ikram edilen bir yiyecek, "pilavuna" ismi verilen Kıbrıs'a özgü bir nevi poğaça, bademli irmik helvası, Kıbrıs peyniri olan "hellim"le ve zeytinle karışık olarak yapılan "bitta", içli köfte, sayılabilir. Bunlar, çoğunlukla evlerde komşu kadınların yardım ve desteğiyle hazırlanmaktadır. Ancak son yıllarda bazı firmalara, paket usulü ile yaptırılmaya başlanmıştır. Mevcut durum giderek bu yöne doğru kayacağını göstermektedir. Ancak tatlı ve herse gibi birtakım şeyler evlerde yapılmaya devam etmektedir. Kişilerin maddi durumlarına göre bu ikramlar birçok ilave ile bazen ölü için daha çok şeyler yapabilme arzusu, bazen de toplumsal statünün tezahürü olarak, adeta maddiyat gösterisine dönüşmekte, bu hususlar, toplumda

zaman zaman dile getirilmektedir. Bu ilaveler arasında genelde herkes bir meyve suyu, tek olarak paketli lokum, şeker, folyo içine konulmuş bir dilim Kıbrıs'a özgü hellim peyniri ve diğer yiyecekler sayılabilir.

Mevlidin İcrası

Cenaze veya diğer vesilelerle okunan mevlidlerin icrasında bir farklılık göze çarpmamaktadır. Camilerde mevlid başlamadan veya başlayınca tütsü yakılır. Katılımcılar yerlerini alırlar. Bir aşır okunarak başlanır. Mevlid bölümleri okunur, aralarda ilahi ve salâvatlar getirilir, mevlid esnasında çiçek suyu olarak satılan sudan katılımcılara ikram edilir. Sonunda kısa sureler okunur cemaatte bunlara iştirak eder (HaberKıbrıs 2012). En son dua ile merasim son bulur. Cami dışında evlerde, bahçelerde, bazen mevlid için kapatılan kahvehanelerde de mevlid merasimi icra edilir. İkramlar paketlenmiş bir şekilde katılımcılar yerlerinde otururken veya mevlid alanının çıkışında takdim edilir.

Mevlid kandili dolayısıyla yapılan kutlamalar 1989 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığınca Kutlu Doğum Haftası olarak kutlanmaktadır. Bu kutlamalar son yıllara KKTC'de de icra edilmekte ve ciddi bir ilgi uyandırmaktadır. Kıbrıs'ta 2005 sonrasında yaygınlaşmaya başlayan Kutlu Doğum Haftası kutlamaları Kıbrıs Türk halkı arasında geniş ilgi uyandırmıştır. Programları düzenleyenler KKTC Din İşleri ve Türkiye Din Hizmetleri müşavirliğine bağlı görevliler olmakla birlikte, halk bu kutlamalara yoğun ilgi göstermiş, organizasyonlara maddi manevi destek vermiş, bu ilgi basın ve medyanın ilgisini de bu programlara yöneltmiştir. Ayrıca devlet ricali en üst düzeyde kutlama programlarına iştirak etmiştir. Bu iştirak halk nezdinde programların meşruiyet zeminini de etkilemiştir. Programlarda birçok etkinlik icra edilmiş, kutlamalar camilerin dışında salonlar ve açık havada yapılmıştır. Kutlama yapılan yerleşim yerlerinde farklı bir hava teneffüs edilmiş, kutlu doğum halkın bir süreliğine de olsa gündemi olmuştur. 2013 sonrasında ise yavaş yavaş program sayısı azalmış, salonlara dönülmüş, belirli merkezlerde halktan uzak programlar icra edilmeye başlanmıştır. Son birkaç yılda KKTC Din İşlerince Mevlid Kandili haftası adıyla alternatif bir hafta icat edilmiş, bu haftada kutlamalar yapılması yoluna gidilmiştir. Ancak bu kutlamalarda halkın, basın yayın ve devlet ricalinin ilgisinden uzak, cami cemaati ve bir kısım öğrenci gruplarının dışına çıkamamaktadır. Türkiye'de Kutlu doğum haftası kutlamaları mevlid kandiline endekslenmiş ve yeni formatta icra edilen, programlar "Mevlid-i Nebi Haftası" olarak icra edilmeye başlamış ilk yapılan icralar daha ziyade bilgi merkezli organizeler olarak ortaya çıkmıştır. KKTC'de 2018 yılında düzenlenen programlara baktığımızda Din Hizmetleri Müşavirliği ve Din İşleri başkanlığınca ortak bir salon programı düzenlenmiştir. Bu programa KKTC devlet ricalinin halkın katılımı yok denecek düzeyde kalmış, bazı camiler ve öğrenci yurtlarında bayanlara yönelik programlar (kktcdinhizmetleri, 2018) Hala Sultan tekkesine ziyaret ve ilçelerde lokma tatlısı dağıtımı dışında (kktcdinisleri ty), halka açık genele hitap edici programlar düzenlenememiştir. Basın yayında

mevlid kandilinde icrası düşünölen programlara değinilmiş, programların icrası ile ilgili Hala Sultan ziyareti dışında çok fazla değinilmemiştir. Göröldüğü kadarıyla sınırlı alanlar dışında halk arasında mevlidi nebi etkinliklerinin çok fazla etkinliği olmamıştır.

SONUÇ

İslam dünyasının hemen her yerinde önemli yer tutan mevlid geleneği, KKTC'de de çok büyük bir kabul görmüş, belki hiçbir İslam ülkesinde olamadığı kadar halk tarafından kabullenilmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Daha çok cenaze vesilesiyle okunan mevlidler birçok fonksiyonu da beraber getirmiş, toplumsal kaynaşma, genç nesillerin dini sosyalleşmeleri, dini bilgi edindirme gibi sonuçları da doğurmuştur. Ayrıca kültürel öğelerin yaşatılmasında da mevlidler önemli görevler icra etmektedir. KKTC'de mevlid normal fonksiyonlarının dışına çıkarak en temel dini form olarak toplum hayatında yerini almıştır. Bütün bu sonuçlar toplumda doldurulmak istenilen dini teori ve pratiklerin farklı bir şekilde gerçekleştirilen faaliyetlerle giderilmeye çalışıldığını, ayrıca kadınlar eliyle bir dini geleneğin genel kabul görmesinin sağlandığını göstermektedir. Ayrıca Kıbrıs Türk toplumunun dini kimliğinin inşası ve sonraki nesillere aktarımı konusunda da mevlidin çok önemli bir fonksiyon icra ettiğini söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- Atalay, Talip Kuzey Kıbrıs'ta Yaygın Din Eğitimi ve Cami Hizmetleri, Lefkoşa 2003 Bilgen, Süeda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Gelenek Görenek ve Adetleri, suedabilgen.wordpress.com
- Pekolcay, Necla, Mevlid(Süleyman Çelebi), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016,
- Dini Kavramlar Sözlüğü, "Mevlid" maddesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Dönmezer Sulhi, Toplum Bilim, Beta basım yayım dağıtım, 11. Bası, İstanbul 1994 Efendi Mehmet Fevzi, Mevlid Okumanın Faziletleri, Hazırlayan, Selami Şimşek, Buhara Yayınları, İstanbul 2016
- El-Haseni, Seyyid Muhammed Alevi Maliki, (2016). Mevlid'in Nebevî'yi Şerif, çev. H.Yiğitarıslan, tarih ve basım yeri yok, Ermiş, Hacı, Kuzey Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyal ve Dini Hayat (Mesarya Örneği), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Hattar, Yusuf Muhammed, mevsuat'ül Yusufiyye, Dar'ut Takva Yayınları, Dımaşk 2015 Schimmel Annemarie, Ve Hz. Muhammed (S.A.V.) O'nun Peygamberidir...", çeviren, Okşan Aytolu, Profil Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2007
- Şeker, Mehmet, Osmanlılarda Mevlid Törenleri, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Mevlid maddesi, C.29, Özalp, N. Ahmet, Mevlid Hikâyeleri, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2014 Polat,
- Nejla, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yazılı Basınında Kişisel İlanlar ve Ölüm İlanları, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2011
- <https://haberkibris.com> 21 Şubat 2012 (Sevabına mevlit okuyor)
- www.kktcdinhizmetleri.com/basin-bulteni, 2018-Mevlid-i Nebi haftası etkinlikleri 29.11.2018 tarihli toplantı
- kktcdinisleri.com/kktcde-mevlid-i-nebi-haftasi-hazirlik-toplantisi-yapildi.html
- Mevlid on the Turkish Cypriot Society

Kıbrıslı Türklerde Din Yaklaşımı: İnanç ve Dini Törenler¹

Religious Approaches of Turkish Cypriots: Beliefs And Religious Ceremonies

Nebiye KONUK*
Büşra MOLLAAHMETOĞLU**

Öz

Kıbrıslı Türklere ilişkin, siyasi, tarihi araştırmalar olmakla birlikte doğrudan dini görüşlerine ilişkin yapılmış çalışmalar literatürde sayıca az görünmektedir. Yapılan çalışma ile bir bütün olarak dine yaklaşım konusunda detaylara ulaşmak amaçlanmıştır. Kıbrıslı Türkler'in dine bakışları, din konusundaki genel düşünceleri, dini öğrenme ve aktarma biçimleri, inanç yaklaşımları ve önemli günlerde uygulanan dini törenler gibi başlıklar çerçevesinde yapılan bu çalışma yeni çalışmalara ışık tutacaktır. Kültürel araştırmalar tarihsel araştırmalardan beslenmesi gerektiği kadar, yaşayan unsurlarla tarihin nasıl evrildiğini de anlamayı gerektireceğinden sosyolojik bakış açısı literatüre katkı sağlayacaktır. Bu amaçla çalışmada, Kıbrıslı Türklerle derinlemesine mülakat tekniği ile görüşülmüş, konu hakkındaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıslı Türkler, Dini törenler, İnanç biçimleri

Abstract

There are political, historical researches on Turkish Cypriots, but studies on religious views seem less in the literature. It is aimed to reach the details about the approach to religion as a whole with the study conducted before. This study, which is based on the titles of the Turkish Cypriots towards religion, general ideas of religion, forms of religious learning and

1 Bu araştırma, etik açıdan Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi'nin, 25/07/2018 tarihli yazısında Etik Kurulu Kararı ile onaylanmış olup 9-11 Kasım 2018 tarihinde bildiri olarak sunulmuş (2nd International EMI Entrepreneurship and Social Sciences Congress); sosyal-bilimler alanında en iyi bildiri ödülüne layık görülmüştür.

* Dr. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, nebiye.konuk@kisbu.edu.tr

** Öğretim Görevlisi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Dini İlimler Fakültesi, busra.mollaahmetoglu@kisbu.edu.tr

transmission, belief approaches and religious ceremonies on important days, will shed light on new studies. The sociological perspective will contribute to the literature due to be required to understand how history evolves with living elements as much as cultural research should be supported from historical research. With respect to this purpose, Turkish Cypriots were negotiated through in-depth interviews and their thoughts on the subject were discussed and interpreted in the study.

Keywords: Turkish Cypriots, Religious Ceremonies, Belief Forms

GİRİŞ

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hakkında yapılan bilimsel çalışmalar detaylı olarak incelendiğinde daha çok tarih, askeri, siyasi, stratejik ve sosyal alanlarda yapıldığı gözlemlenmiştir. Literatür kaynakları incelendiğinde ise Kıbrıs Türk toplumunun dine yaklaşımı, dine olan bakış açıları, dini öğrenme ve aktarma biçimleri hakkında yapılan çalışmalar alan içerisinde eksikliği hissedilen konular arasında gözükmektedir.

Müslüman bir kimliğe sahip olan Kıbrıslı Türklerin, din yaklaşımında inanç ve dini törenlerin analizi toplumun din hakkında düşünce yapısı hakkında güvenilir yorumlar yapmamızda etkili olacaktır. Bu amaç etrafında konuyla ilgili derinlemesine mülakat tekniği kullanılmış yarı yapılandırılmış soru formları ile Kıbrıslı Türklerin dini inanç ve törenleri hakkında bulgular elde edilmiştir. Elde edilen değerlendirme sonuçları konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın bu kısmında ele alacağımız konular Kıbrıs Türk halk bilimi ve Kıbrıs'ın dini hayat üzerinde yayınlanmış kitap, makale ve bildirilerden bazılarıdır. Diğer yayınlanmış çalışmalar kaynak olarak belirtilmiştir. Kıbrıs'ın dini hayatı ve inancı üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla alan araştırması niteliğinde yapılmıştır. Bilimsel uygulamaları içeren çalışmalarda Kıbrıs'ın dini hayatı, din eğitimi ve dini törenler hakkında değerlendirmeler içermektedir. Bu genel çalışmalar aşağıda ele alınmıştır.

Konumuz ile ilgili olan çalışmalardan biri Talip Atalay'a ait *Geçmişten Günümüze Kıbrıs İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*, kitabıdır. Atalay, araştırmanın Kıbrıs için önemine vurgu yaparak şu ifadelerle yer vermiştir: “Biz böyle bir çalışmayla; Kıbrıs'ta İslam din eğitiminin tarihi dayanaklarını ortaya koyarak Türklerin dini hayatlarında gözlenen çözümlenin altında yatan sosyal ve siyasal etkenlerin daha iyi anlaşılmasına katkı yapmak istedik. Bu çalışmanın, din eğitim- öğretiminde yapılması gerekenlerin doğru tespit edilip anlaşılacak uygun çözümler planlanabilmesinde, ufuk açacağını düşündük. Yine din eğitim-öğretimi ile ilgili güncel durum ve taleplere yönelik tartışmaları ele alıp değerlendirerek önerilerde bulunarak katkıda bulunmanın çalışmayı önemli kılacaktır, fikrindeyiz. Ayrıca bu yöndeki eksiklikten yola çıkarak böyle bir çalışma yapmakla, Türkiye için son derece hayati bir önem taşıyan günümüz Kıbrıs Türk'ünün sosyal hayatının bir bölümüne ilişkin bir bakış imkanı sunmak ve KKTC'de dini teşkilatlanmanın yapısıyla okullardaki din öğretiminin hangi şartlarda gerçekleştiğini ortaya koymak istedik.” (Atalay 2003: 23).

Atalay, çalışmasının birinci bölümünde Kıbrıs'ın tarihi, coğrafi yapısı, Osmanlı eğitim kurumları hakkında bilgi verilmiş ve Kıbrıslıların inanç ve felsefi yönünde öne çıkan davranışlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümünde İngiliz hakimiyeti döneminde meydana gelen eğitim kurumları ve onların etkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Kıbrıs Türk Cumhuriyeti döneminde müslümanların durumu, din eğitimine katkıları ve din görevlilerinin durumundan bahsedilmiştir. Son bölümde ise 1974 sonrası KKTC'nin dini hayatı, örgün ve yaygın din eğitimi kurumları incelenmiş araştırma tamamlanmıştır. Araştırmanın asıl amacı Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunun dini hayatında meydana gelen değişiklikleri ortaya koymaktır. Araştırma da Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunun eğitim ve din alanında geçirdiği evreler anlatılarak yaşanan olaylar ve sosyal yaşantı değişimleri incelenmiştir. Özellikle eğitim ve öğretim alanında yapılan değişiklikler geçmişten günümüze kadar bir bütün olarak ifade edilmiştir. Yapılan çalışmada KKTC'nin siyasi yapılanmanın dini yaşantıya etkisinin önemi vurgulanarak bunun problemleri üzerinde durulmuş öneriler sunulmuştur. Araştırma da bulunan sonuçlardan biri meydana gelen dini yaşam değişikliğinin anket, mülakat ve ya tutum ölçekleri ile desteklenmesidir. Bulunan sonuçlarından en önemlisi dini kurumların din eğitimi ve öğretimi noktasında çalışmalarının yetersiz kalması olmuş bu kurumlar ve dini hayat üzerinde çalışmaların artması gerektiğine vurgu yapmıştır. Atalay, çalışmasının öneri kısmında bu konuyu şu şekilde de görmemiz mümkündür: *"Kıbrıs'ta bilindiği gibi yerli Kıbrıslılar dışında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelip yerleşen önemli bir nüfus vardır. Bu nüfus 1974 sonrası adaya göç ettikten sonra pek çok açıdan değişim yaşamıştır. Türkiye asıllı Türklerle Kıbrıslı Türklerin etkileşimleri, sosyal ve kültürel değişimleri ve dini hayatları ayrıca çalışılmayı bekleyen önemli konulardır."* (Atalay 2003: 221).

Konu ile ilgili yapılmış diğer çalışma, *Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılarda Dindarlık: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Örneği* adlı makale çalışmadır. Çalışmada, KKTC vatandaşları ve Türkiye göçmenlerinin dini yaşantıları, dindarlık görüntüleri, sosyo-demografik değişkenleri incelenmiştir. Araştırma da anket formu kullanılmış; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, köken, ikamet gibi sosyo-demografik değişkenler ayrı ayrı incelenerek dini duygu ve yaşantılar için ölçek geliştirilmiştir. Tarama modeli şeklinde yürütülen çalışmada 194'ü erkek 207'si bayan olmak üzere 401 kişi katılmıştır. Araştırmacılar yöntem olarak analiz de t-testi, tek yönlü varyans ve Pearson korelasyon teknikleri kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda göç yoluyla adaya gelen Türk göçmenleri yerli Kıbrıs Türklerinde daha dindar bir görüntü oluşturmuştur. Cinsiyet ayrımı noktasında kadınların erkeklere nispetle Allah inancını daha diri tuttukları gözlemlenmiştir. Köyde yaşayan Türk göçmenler ve Kıbrıs Türkleri şehirde yaşayanlara nazaran ibadetlerine daha çok bağlı kaldıkları görülmektedir. Yerli Kıbrıslılarda yaş ve dini yaşantı noktasında anlamlı bir fark görülmemektedir. Türkiye göçmenlerinde ise yaş ve dini yaşantı noktasında pozitif bir korelasyon gözlemlenmiştir. Korelasyon sonuçlarında eğitim düzeyi arttıkça dini yaşantı noktasının negatif olarak düşmüştür (Yapıcı vd. 2015: 9-35).

Çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekilde vurgulanmıştır: ‘*Dini değişkenlerin tamamından yüksek puan alan Türkiye Göçmenleri, Yerli Kıbrıslılara nispetle daha dindar bir görüntü çizmiştir. Kadınlar iç dünyalarında Allah’ın varlığını erkeklere nispetle daha canlı bir şekilde hissetmekte ve daha sık duaya yönelmektedirler. Türkiye Göçmenleri, Yerli Kıbrıslılara nispetle cinsiyet açısından dinî hayatın farklı görüntülerinde daha homojen bir yapıya sahiptir. Köy ile kent arasında namaz kılma, oruç tutuma ve dua etme sıklığında köyde yaşayanlar lehine anlamlı farklılaşmaların olduğu görülmüştür. Hem Yerli Kıbrıslılarda, hem de Türkiye Göçmenlerinde köydekiler ibadetlerini şehirde yaşayanlara göre daha düzenli ifa ettiklerini belirtmişlerdir. Genel örnekleme dinî hayatın farklı görüntüleri ile yaş arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır. Benzer şekilde Yerli Kıbrıslılarda da söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki gözlenmezken, Türkiye Göçmenlerinde yaş ile Allah’ın varlığını iç dünyada hissetme hususunda pozitif korelasyon vardır. Korelasyon sonuçları, eğitim düzeyi ile tüm dinî değişkenler arasında negatif yönde ilişkilerin olduğunu göstermiştir. Yerli Kıbrıslılarda eğitim düzeyi arttıkça dinî göstergeler Türkiye Göçmenlerine göre daha fazla azalmaktadır.*’ (Yapıcı vd. 2015: 32).

Alıntıya baktığımızda yerli Kıbrıslılar ve Türkiye göçmenleri arasında yapılan anket çalışmasında Türkiye göçmenlerinin dindarlık seviyesi yüksek çıkmıştır. Özellikle cinsiyet ayrımında kadınların daha dindar bir şekilde yaşadıkları gözlemlenmiştir. Çalışmanın sonucunda elde edilen kanaat, Türkiye göçmenlerinin, yerli Kıbrıslılara nazaran dindarlık seviyelerinin daha homojen oldukları tespit edilmiştir. Aynı şekilde köy ve kentte yaşayanların arasında ibadetler konusunda anlamlı bir fark olduğu gözlenmektedir. Çalışma Yerli Kıbrıslı ve Türkiye Göçmenleri arasındaki dindarlık algısına ölçek geliştirmiş olup bu anlamda farklılaşmayı etken olan faktörleri incelemiştir.

Başka bir çalışma *Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları* adlı makale çalışmasıdır. Araştırmanın amacı şu şekilde ifade edilmiştir: “*Kıbrıs Türk toplumunun inanç yapısı, İslâm ile olan ilişkileri, dini durumu v.s. hakkında yazılan kitaplar ise iki elin parmakları kadardır. Bu alanda derinlemesine yapılacak araştırmalara şiddetle ihtiyaç vardır. Bugüne kadar, Kıbrıslı Türklerin dini açıdan niye bu kadar liberal, hatta “agnostik” oldukları sorusuna tatmin edici bir cevap bulunamamıştır. Müslüman bir kimliğe sahip olduğu düşünülen Kıbrıslı Türklerin dinsel yolcu- luğunun hikayesinin yazılması, günümüz toplumunun yapısını daha iyi bir şekilde analiz edebilme- mize birçok açıdan yardımcı olacaktır.*” (Hatay 2006: 61).

Araştırmacı konuyu Kıbrıs’ta Tekke İslamın Oluşumu, Kıbrıs’taki Bazı Sufi Tekkeleri ve Ritüelleri ve 19. Yüzyıl Reformları ve Tekke İslam’ın Dünü olmak üzere üç bölüme ayırarak incelemiştir. Çalışmada Kıbrıslı Türklerin 157-1878 yılları arasındaki dini inancın oluşum evrelerini süreç içerisinde ele alınmıştır. Kıbrıslı Türklerin günümüzdeki dini inanışlarındaki mistik düşüncenin nedenini derinlemesine incelenmiştir. Kıbrıslı Türklerin 19. Yüzyıla kadar zengin bir tekke kültürü ve tasavvufu bir anlayışının olduğunu ve tekke kültürünün dini yaşantılarına işlediğini vurgulanmıştır. Halk

dindarlığı şeklinde tabir edilen bu inanış Kıbrıslı Türklerinin yaşayışlarını etkilemiştir. Bu anlamda Kıbrıslı Türklerin inanç yönünden dini törenlere yaklaşımı mistik bir anlayışın hakimiyeti olabileceğini söylemek mümkündür. Hatay'a göre tarikatler, Kıbrıslı Türklerin diğer dinlere karşı olan hoşgörüsünün ve özgürlükçü yapısının oluşmasında inançlı dervişlerin varlığı sayesinde etkili olmuştur. Kıbrıs'ın fethi sonrasında kurulan Mevlevihanelerle birlikte birçok tarikata ait tekkelerin ve dergâhların faaliyete geçtiğini ve ada da toplam 6 tane tarikatın hizmet verdiğini bildirmiştir. Bu tarikatlar; Bektaşî, Mevlevî, Nakşîbendî, Kadîrî, Rufai, Melamî ve Halvetî tarikatlarıdır. (Hatay 2006: 66-69).

Yapılan bir araştırma da *Din ve Dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs Tatlısu Örneği* adlı makale çalışmasıdır. Araştırma Tatlısu bölgesi ile sınırlandırılmış burada yaşayan halkın din ve dünyevileşme hareketlerini ölçmek amacı ortaya konulmuştur. Yaş ortalaması 15-70 arası olan 200 kişilik bir anket oluşturulmuştur. Anketlerde inanç, ibadet, sosyal hayat ve diyanete güven algısı üzerine ölçekler geliştirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda dindarlık ve dünyaya dalma arasında negatif, dünyaya uyum sağlama ve dindarlık geliştirme arasında pozitif bir korelasyon geliştiği gözlemlenmiştir. Diyanete güven ise yüksek çıkmıştır. Araştırmanın giriş kısmında konunun özeti şu şekilde ifade edilmiştir: “*Tatlısu bölgesinden hareketle, Kuzey Kıbrıs'taki dini hayat ele alınmaktadır. İlk makalede dini hayat inanç, ibadet, dinin sosyal etkileri ve gelenekselleşmiş dini davranışlar açısından ele alınmış; özellikle dindarlıkta cinsiyet, yaş, ekonomi ve Kıbrıslılık durumuna göre farklılaşmalar tahlil edilmişti. Bu makalede ise din ve dünyevileşme ilişkisi dünyaya dalma, dünya ile uyum arama ve Diyanete bakış parametreleri açısından ele alınmaktadır. Dünyevileşme pek çok gösteren üzerinden ele alınabilir. Araştırmacı, problemi, mezkûr parametreler üzerinden ele almayı tercih etmiştir. Dünyaya dalma Kur'ânî bir kavram olup dünya işlerinde boğulma, dünyaya ait süreçlerle daha fazla hemhâl olma, dünya nimetlerine aldanma anlamında kullanılmıştır.*” (Aydınalp 2017: 98).

Kıbrıslı Türkler'in inanç ve tutumları ile ilgili yapılmış bir diğer araştırma Hacı Ermiş'in, *Kuzey Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyal ve Dini Hayat (Mesarya Örneği)* adlı doktora tezidir. Araştırmada 1974 senesi öncesi Meserya bölgesine yerleşmiş Türk vatandaşların dini ve sosyal yaşantıları incelenmiştir. Çalışmada anket yöntemi kullanılarak inanç ve ibadetler ile ilgili tutumlar ölçülmüştür. Elde edilen sonuçlarda 1974 yılı öncesi bölgeye göç eden Kıbrıslı Türklerin milli ve dini duygularından anlamlı bir değişikliğin olmadığı gözlemlenmiştir. İbadetlerde, kaza ve kader anlayışları değişmiş sosyal ve dini yaşantılara yansıtılmıştır. Aynı zamanda türbe ziyaretleri ve dini geleneksel uygulamalarında nispeten artış gözlemlenmiştir. Bu anlamda bakıldığında Türkiye'den farklı olarak toplumsal ve dini hayatta farklılaşmaların mevcut olduğu fikri ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında Kıbrıs toplumunun sosyal ve dini yaşantısı hakkında şu ifadeler yer verilmiştir: “*Kıbrıs Türk toplumunun dini ve sosyal yaşamı ile ilgili daha derinlemesine çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla yapılacak çalışmalar*

masa başı ve tepeden inmeci bir şekilde değil, toplumun içimde yaşayan kişilerce ön yargılardan uzak bilimsel temellere uygun olarak gerçekleştirilmelidir. ” (Ermiş 2016: 264).

Suiçmez, Kıbrıs'ta İslam öncesi Adadaki Dini yapıyı, Çoktanrılık ve Yahudilik; Hristiyanlık ve İslam dini başlıkları ile ele alarak, Müslümanların düzenlediği seferler sonucunda İslami kültürün şekillenişinden bahseder. Türk İslam kültürü ile ilişkileri ise Osmanlı Dönemi, İngiliz devri, Cumhuriyet dönemi, Kıbrıs Türk Federe Devleti Dönemi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bölümlendirmesi ile ele alır. Konumuz açısından bakıldığında yapılan araştırma son dönem itibariyle ele alınmıştır (Suiçmez 1998: 244-254).

Öze, Kıbrıslı Türklerin Müslümanlık anlayışı ve dini inançları konusunda yapılan çalışmalarda ortaya atılan değişik görüşlerden bahsederek Beratlı'nın Kıbrıslı Türklerin kökenini; Kıbrıslı Türk kimliği, Kıbrıs'ta Bektaşilik, Kıbrıslı Türklerin tarihiyle ilgili araştırmaları bağlamında Aleviliğe bağladığını belirtmektedir (Öze 2014: 127). “Beratlı'ya göre, adada yaşayan ve kendini Türk diye tanımlayan bugünkü Kıbrıslı Türkler'in ataları genel olarak adanın Osmanlılarca fethinden sonra üretim kapasitesi düşen Kıbrıs'ta, üretimin boyutlarını yükseltmeyi amaç edinen devletin, Latinlerden arda kalan çiftliklere bilinçlice iskân ettiği, Anadolu'nun Türkmen ve Yörükleri'dir.” (Beratlı, 1999: 60'dan akt. Öze, 2014: 128).

Beratlı, Ahilik kültürünün Kıbrıslı Türklerin yaşamında oldukça yer tuttuğunu söylemektedir. Ona göre Rumların ve Türklerin birbirlerini kabul etmeleri, sakin ve uyumlu olmaları, her inanca saygı duymasını Alevilik kültürü ile ilişkilendirmektedir (Beratlı 1999: 38). Beratlıya göre: “İslâm heteredoksisi geleneğinin, lonca örgütlenmesine uygulanması ile ortaya çıkmış olan, kaynağını İslâm'ın fityan ve fütüvvet anlayışından almış olan Ahilik, kentlerde yaşayan Kıbrıslı Türkler'in kökeninde, en geniş yeri tutmaktadır.”(Beratlı 2005:6). Derzinevesi'nin de belirttiği gibi; Fatih Sultan Mehmet 1571 yılında Sünniliği devlet dinine dönüştürerek Alevilere karşı köklü bir değişikliğe gitmiştir. Devlet yönetimi ve çeşitli kademelerde bütün aleviler sürgün edilerek yeniçeri teşkilatı kaldırılır ve cem evleri kapatılır. Canlarını kurtarmak isteyen bütün aleviler adaya yerleşir. Kızılbaşlar adaya sürüldükten sonra adaya hiçbir baba ve dede gönderilmemiş başsız kalmışlardır. Ada da yaşayan kızılbaş Türkler kendi yaşadıkları yerlere cem evi yapmış burada ibadet etmişlerdir. Yüzyıllarca hem ibadetlerini yapmış hem de gelenek ve göreneklerine devam ettirmişlerdir. (Derzinevesi, vd. 2012: 10-11).

Bu bağlamda yapılan çalışmalar Kıbrıs'ın dini inanç ve törenler hakkında yapılan bilimsel çalışmalara ışık tutacaktır. Yapılan çalışmalar sadece eski yöntemlerle yapılmıştır yeni yöntemler günümüz söylemi ile geliştirilmiştir. Bu gibi çalışmaların hem KKTC'de hem de Türkiye'de eş zamanlı yayınlanması alanla ilgili kaynak sağlayacaktır. Sözünü ettiğimiz çalışmalara bakıldığında kullanılan yöntemlerin masabaşı çalışmaları veya anketler vasıtasıyla uygulanan saha çalışması olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada ise hem katılımcı gözlem hem de derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma, 01/09-30/10/2018 tarihlerinde yapılandırılmış soru formu tamamen araştırmaya katılmak isteyen ve Kıbrıslı olarak tanımlanan kişiler ile yapılmıştır. Araştırmada oluşturulan soru formu, kişisel bilgi formu ile Kıbrıslı Türklerin evlilik, doğum, ölüm, sosyal hadiselerle din açısından nasıl yaklaştıklarını öğrenmeye dayalıdır. Bu amaçla derinlemesine mülakat saha araştırmasında teknik olarak tercih edilmiştir. Yapılandırılmış soru formu araştırmacının mülakatı kolayca yönetmesini sağlamak amacıyla düzenlenmiştir.

Birinci bölümde, cinsiyet, yaş, doğum yeri gibi, genel bilgiler ile Kıbrıs'a geliş tarihi, kendilerini nasıl tanımladıkları, diğer toplumsal grupları nasıl tanımladıkları, Kıbrıs kültürünü nasıl tanımladıkları gibi kapalı uçlu sorular yer almakla beraber, saha araştırmacısına kolaylık olması amacıyla düzenlenmiştir.

İkinci bölümde, katılımcıların din ile ilgili genel düşüncelerine yönelik sorular ile dini törenler hakkında bilgi almaya yönelik sorular yer almaktadır.

Kıbrıslı Türklerde din yaklaşımını inanç ve dini törenler üzerinden anlama ve yorumlama amacıyla yapılan bu çalışmada derinlemesine mülakat tekniği ile yüzyüze görüşmeler ile saha çalışması yapılmıştır. Görüşme yapılırken katılımcılara araştırmanın konusu, ne amaçla kullanılacağı ve görüşmeler neticesinde ulaşılan bilgilerin çalışmaya veri sağlayacağı, tamamen gizli tutulacağı açıkça belirtilmiştir. Ulaşılan verilerin kullanılabilmesi için gerek kişilerden gerek Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesinden etik izinler alınmıştır.

Bilindiği gibi derinlemesine mülakat tekniğinde sayısal sonuçlardan çok yorumlamaya elverişli tüm sonuçlar bir araya getirilerek, katılımcı gözlemlerle birleştirilerek verilerin anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı değerlendirilir. Bu çalışmada da yarı yapılandırılmış soru formu çerçevesinde kendisini Kıbrıslı Türk olarak tanımlayan kişiler ile görüşme yapılmış, veri analizlerinde gizlilik prensipleri doğrultusunda (K1), (K2), (K3),... şeklinde kodlamalar kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Dine Bakış ve Dini Eğitim

Toplumsal yaşantıda belli dini inanç ve uygulamalarının yaşantısal yönüyle ilgili kısımlar halk dindarlığı olarak nitelenmektedir. Halk dindarlığı mensubu olunan topluluğun adına yaptığı herşeyi kapsamaktadır. Dindarlık türlerine göre de ayrılan halk dindarlığı kutsallık atfedilen türbeler, mitolojik, kutlama, ziyaret, inanış ve keramet gibi unsurları ön plana çıkarmaktadır. Halk dindarlığı geleneklerle bağlı olduğu için taklitçilik vurgusu öne çıkmıştır. (Güleç vd. 2018: 74).

Yapılan görüşmelerde Kıbrıslı Türklerin Farklı bir dine veya mezhebe mensup insanlar ile uzlaşma içerisinde bir tutum sergilediğini, tam bir serbestlik ve hoşgörü içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

“Ben ayrımcı bir insan değilimdir. Yapımda yok.” (K4)

“Benim için insanın kendi karakteri önemli, davranışları önemli eğer farklı dinde olan bir insansa, iyi huylu düzgün bir insansa, kimseye zarar vermiyorsa benim için eşittir.” (K2) *“Gayet hoş görülme karşılığım. Bütün dinler eşittir benim fikrimi sorarsanız. Müslümanlık da bunu gerektirir.” (K3)*

“Hoş karşılarım. Hiç ayrımcılık yapmam. Rum, Türk, Arap diye ayrımcılık hiç yapmam.”(K5)

Ancak, görüşme teklif edilen bazı Kıbrıslı Türklerin “din” başlığı altında yapılacak her hangi bir görüşmeye sıcak bakmaması veya sert tepkiler verdiği de vaki olmuştur. Esasında yapılan mülakatlarda da bu kapalı tutumu *“Herkesi olduğu gibi kabul ederim. Herkesin hayatına müdahale edemeyiz ki... onların görüşlerine... Herkesin görüşü kendine.” (K1)* şeklinde ifade eden kişiler de olmuştur.

Görüşmelerde katılımcılara Kıbrıslı Türklerin dini yükümlülüklerini ne derece yerine getirdikleri sorulmuş; cevaplarda esasında dini yükümlülükleri yerine getirmede katkı olmayan bir tutum ile karşılaşmıştır.

“Dini yükümlülüklerini pek fazla yerine getirdiklerini düşünmüyorum yani tenzih ederim belli bir bölümü, belli bir kitleyi ama nasıl diyeyim size üç farklı toplum ve medeniyetin bir arada oluşundan ötürü ve 1974 öncesi kültürler arası çeşitlilikten dolayı pek yaygın değildi Müslümanlık vecibelerinin yerine getirilmesi. O yüzden esas Müslümanlar gibi işte Arap kökenli olsun, Türk kökenli olsun bütün dini sorumluluklarını, vecibelerini yerine getirmezler genel olarak.”(K2)

“Herkes hürdür. Birşey yapamazsın kimseye. Herkes nasıl kendini kabul ederse öyle gidecek, bir şey diyemezsin. Buradaki insanlar da inançlıdırlar yani ha bazıları namaz kılmaz ama yasinleri, mevlütleri okurlar. Onlarda bizim kalbimiz temizdirler der, yani namaz kılmamak da, şey yapmasak tda kalbimiz temizdir, Allaha inanırız, Allah'ımızı biliriz yani her şeyi biliriz derler.”(K5)

Yeni neslin eski Kıbrıslı Türklere oranla dini yükümlülüklerini daha az yerine getirdiğini ifade eden katılımcılar olmuştur:

“Mümkün merteye yeni nesil değil ama bizim annelerimiz, babalarımız biraz, az da olsa biz çalışma hayatımızdan dolayı yani çok fazla dini şeyleri getiremesek de mümkün olduğu kadar çalıştığımız uzun ve zor bir çalışma hayatımız olduğu için getirmeye çalışıyoruz. Ha yeni nesil zannetmiyorum.” (K3)

Kıbrıslı Türklerin dini bilgilerini daha çok aileden öğrendiğini, İlkokul, ortaokul, lise eğitimi alanların okullarda dini eğitimini pekiştirdiğini söylemek mümkündür.

Okullardaki din eğitiminin kapsamı görüşmelerden anlaşılacağı üzere dua ezberleme ve namaz kılmayı öğrenme şeklinde gerçekleşmiştir.

“İlkokuldan itibaren din dersleri vardı, haftada bir kez verilirdi. Ordan işte duaları öğrendik, namazın farzlarını öğrendik, Kuran-ı Kerimi öğrendik o şekilde öğrenebildiğimiz kadar, eğitim sisteminin bize verdiği kadar öğrendik.” (K2)

Ancak Kıbrıs'taki okullarda dini eğitim ve öğretimin yetersiz kaldığı konusu yapılan diğer çalışmada da belirtilmektedir. Ermiş'in ifadesi ile bu konuyu şu şekilde izah edebiliriz: “Kıbrıs Türk toplumunda dini bilgi verecek kişilerin yetiştirilmesi ile ilgili bir kurum - son dönemdeki bazı girişimler dışarıda tutulursa- uzun yıllar boyunca bulunmamakta, din eğitimi, din dersleri vesilesiyle bazen din görevlileri eliyle verilmekte, bunlarında çoğu dini yüksek öğrenim görmemiş formasyonu olmayan kişilerden oluşmaktadır. Bazen de ilkokul öğretmenleri vasıtasıyla verilmekte ancak bunlarında dini bilgi düzeyleri herhangi bir dini eğitim almadıklarından son derece düşük seviyede bulunmaktadır. Geçmişte bu derslerin liselerde felsefe grubu öğretmenleri tarafından verildiği de olmuştur.” (Ermiş 2016: 96) Bu anlam da baktığımız da alınan eğitimin temel dini bilgi konuları olduğu ve kapsamlı bir eğitimin verilmediği gözlemlenmektedir.

Bu noktada Atun, *İngiliz Dönemindeki Dini Haklarımız* başlıklı yazısında eğitim kurumlarında din öğretiminin varolduğundan bahsetmekte ve dine bakış konusunda şu bilgileri aktarmaktadır: “Kıbrıs adası, 1878 – 1960 yılları arasında 82 yıl İngiliz idaresi altında kaldı. Bizler Kıbrıslı Türkler İngiliz Sömürge dönemi yılları içinde dördüncü sınıf vatandaştık. İngilizler birinci sınıf, Rumlar ikinci sınıf, Maronitler, Ermeniler ve Latinler üçüncü sınıf, biz ise en sonda idik. Nüfusumuzun, Maronitler, Ermeniler ve Latinler'in toplamından daha fazla olmasına rağmen, onlar Hristiyan oldukları için bizlerden daha avantajlı konumdaydılar. (...) Özel yaşamda çok etkili bir şekilde hissedilen İngiliz idaresinin demir yumruğu, dini inanış ve yaşamda alabildiğine özgürdü. Adada yaşamalarını sürdüren İngilizlerin, Rumların, Türklerin, Maronitlerin, Ermenilerin ve Latinlerin dini inanış ve ritüelleri birbirinden farklıydı. Türklerin dışındakilerin tümünün Hristiyan olmalarına karşın hepsinin dini inanışlarında ve ayinlerinde gözle görülebilen farklılıklar bulunmaktaydı. (...) İngiliz Sömürge İdaresi biz Kıbrıslı Türklere Türk bayrağını kullanmak ve İstiklal marşını okuma yasağını getirmiş olmasına rağmen, okullarımızda dinimizin ders olarak okutulması ve öğretilmesi ile her Cuma günü öğleyin zoraki olarak camiye giderek topluca Cuma namazı kılmamızı eğitim müfredatı içine koymuştu. O dönem Türklük olgusunu yok etme düşüncesinden olsa gerek dini farklılığımız ön plana çıkarmışlar, Türk Lisesinin adını İslam Lisesi koymuşlardı. Cuma günleri, öğlen ezanı okunmadan yarım saat önce ders biterdi. Topluca bahçedeki musluklarda abdestimizi alır ve ikişerli sıraya dizilirdik. Sonra da “sol-sağ, sol-sağ” hep birlikte camiye yürüyerek giderdik. Bazılarımız camide tekrar abdest alırdı. Topluca camiye girer, namazımızı kılar, Cuma hutbesini dinler, sonra tekrar topluca Cuma namazını kılar ve okula yürüyerek, geri dönerdik. Din derslerimizde de gerekli olan tüm dualar okutulur, öğretilir ve içerikleri açıklanır;

gerekli dini bilgiler verilirdi. Bu uygulama Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde de, soykırımı uğradığımız 1963-1974 yılları arasında, İngiliz döneminde olduğu yoğunlukta olmasa da devam etti. Diyeceğim o dur ki, okullarda öğrencilere namaz kılmanın öğretilmesi yeni ve Türkiye'nin empoze ettiği bir olay değil. Biz Kıbrıs Türkleri çocukluğumuzda aynı müfredatı aldık, dini bilgilerimizin çoğu okullarda verildi.“ (Atun, “İngiliz dönemindeki dini haklarımız“, <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ata-atun/2757745-ingiliz-donemindeki-dini-haklarimiz/?detay=1>, Erişim tarihi: 20.11.2018).

Gerek Atun'un belirttiği hususlar gerekse de katılımcıların aktarımları göstermektedir ki, din Kıbrıslı Türkler için kaynağı eğitim kurumları ve aile olan bir yaşayış şeklidir. Tarihsel koşullar gözönüne alınarak yapılacak değerlendirmeler dine yaklaşımı anlamada önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı dinlerin bulunduğu bir coğrafyada hem dini gerekleri yerine getirmek hem de varlığını sürdürmek bu çerçevede düşünülmesi gereken bir faktördür.

Dini Ritüeller Doğum ve Evlilik

Doğum hadisesi Türk gelenek ve görenekleri içerisinde hayatı etkileyen bir olay olarak kabul edilmektedir. Soyun sürmesi ve doğum olayı önemli bir yere sahiptir. İslamiyet kabul edildikten sonra doğum öncesi ve sonrası yapılan dini törenler hala günümüzde de devam etmektedir. (Güleç vd. 2018: 77).

Doğum öncesinde ve/veya sonrasında yapılan dini ritüeller, gelenek/görenekler üzerine yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi bebeğin doğumundan sonra 40. Günde okutulan bir mevlid geleneğinin olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu mevlid esnasında bebeğin ellerine ayaklarına kına yakıldığı, ikramlar yapıldığı bildirilmektedir.(Kalafat 1996: 8).

“Doğum esnasında bilmem ama doğumdan sonra çocuk için kırklanır ki okuturuz. 40 Mevlüdü vardır çocuğun eline ayağına kına yakarlar, duasını okurlar öyle. Şerbet falan yok ama kendin evde bir şey yapmak istersen yapıp ağırlanır.” (K1)

Görüşmecilerin mevlüdden ziyade doğumdan sonraki kırkıncı günde kına yakmayı daha eski geleneklere dayandırdığı görülmüştür.

“Zaman zaman Mevlüt okutulur, 6 aylık olduğunda kına yakılır. Bu şekilde yani başka bir şeyimiz yok. Kınanın neden yakıldığını da hiç bilmiyorum yani böyle bir geleneğimiz vardır bizim, ta eski Osmanlı zamanından gelen 6 aylık bebeğe muhakkak kına yapılır.” (K3):

“Eskiden doğum işlerinde bir şey yapmazlardı. Şimdiki her şeyi yaparlar. Yani eskiden öyle şeyler yoktu. Eskiden duayı görmedim okumayı yani bebekleri kınalarlardı, kına yakarlardı, sürme çekerlerdi bebeklerin gözüne. Sürme gözleri güzel olsun diye çekilirdi, kına da adettir.” (K5):

Evlilik kurumu için herhangi bir dini ritüel olup olmadığına bakıldığında resmi-dini nikâh gibi bir ayırım gözetilmediği, resmi nikahın dikkate alındığı görülmektedir. Dini nikah kıyma merasiminin tamamen yeni bir uygulama olduğu da ifade edilmiştir.

“Resmi nikah kabul edilir. Burada dini nikah yoktur pek genelde hep resmi. Bizim ailede de yoktur yani yapmak isteyen yine yapar dini olarak hocaya gidip de dini yapmak isteyen varsa yapılır” (K1)

“Resmi nikahtır genelde bizde dini nikah yok. Çevremde de yok. Kıbrıs’ta yasaya göre resmi nikah geçerlidir. Dini nikah geçerli değil.” (K3)

Ermîş’in yaptığı anket çalışmasında elde ettiği bu istatistik Kıbrıslı Türklerin dini nikah geleneğinin olmadığını nişan ritüellerinin dini nikah yerine geçtiğini görmekteyiz. Ermîş, çalışmasında dini nikah konusunu şu şekilde ifade etmiştir: “% 65,3’ü düğünle birlikte resmi nikâh yapılmalı; % 7,4’ü nişanlanınca resmi nikâh yapılmalı; %20,3’ü resmi nikâhın yanında dini nikâhta yapılmalı;

% 6,5’i ise nikâhın bir anlamı yok ifadesini kullanmıştır. Buna göre örneklemin nikâhla ilgili lehte yaklaşım sergileyenlerin tamamının resmi nikâha vurgu yaptığını bunların yaklaşık beşte birinin ise bunun yanında dini nikâhta olmalı diye düşündüğünü görüyoruz. Burada nikâhın düğünle birlikte mi yoksa nişanla birlikte mi olacağı ile ilgili husus ayrılmaktadır. Kıbrıs’ta genelde nişan yapıldıktan sonra kişiler birlikte yaşamakta, birbirinin ailesine gidip birlikte kalabilmektedirler. Bu husus toplum tarafından da yadırganmamakta nişanlılık dolayısıyla bir meşruiyet atfedilmektedir. Bir diğer husus bazı kişilerin resmen evlenip uzun süre evli kalmaları ve çocuk çocukları hatta torunları olmasına rağmen geçmişte dini nikâh yaptırmamalarından dolayı bir eksiklik olduğu düşüncesiyle sonradan köy imamına başvurup dini nikâh yaptırınların bulunduğunu gözlemledik.”(Ermîş 2016: 110-111). Kıbrıslı Türkler de, dini nikah geleneğinin olmadığını bunun yerine nişan merasiminin dini nikah gibi algıladıklarını görmekteyiz. Yapılan araştırmalarda da çoğu aile de dini nikah ya yapılmamış ya da önemslenmemiştir.

Sünnet Töreni

Sünnet törenlerinin nasıl yapıldığına dair yapılan mülakatlarda öne çıkan unsurun dini kaynaklardan ziyade gelenek ve göreneklerden beslendiğini, tıpkı diğer düğünlerde olduğu gibi daha ziyade şenlik, kutlama olarak bahsedildiğini söylemek mümkündür.

“Gayet güzel oluyor, törenli oluyor. İşte doktora gidiliyor, bir kaç gün sonra, çocuk iyileştikten sonra ona çok güzel bir sünnet töreni yemekli olan var, normal davetli olanlar var kesinlikle bütün erkek çocuklarımız sünnetlidir. Orda da dua ediliyor. Lokum dağıtılıyor, dua ediliyor tabi ki.”(K3)

“Kendimden örnek vereyim. Tekli yaşlarda sünnet törenleri yapılır erkek çocuklarına inanç gereği 3,5,7.. gibi. 7’de zaten son olarak değerlendirilir bu şekilde. Düğün töreni gibi

yapılır sünnet töreni de aynı şekilde, iki saat bir salon kiralanır o şekilde de devam eder. Sünnetin öncesinde Mevlüt okutulur daha sonra tören yapılır, bir kaç gün sonra.” (K2)

“Davullu zurnalı olur. Sünnet yaparlar ondan sonra davul çalarlar, yemek verilir. Herse yapılır. Herse sizin dövme dediğiniz etli bir yemek. Fırın makarnası yapılır, patates pişirilir. Yani bu yemekler verilir, düğünlerde de verilir. Düğünlerde eskiden, bir hafta düğün yapılırdı şimdi öyle bir günde, iki saatte bitirirler. Dua yapılmazdı zannedersem.” (K5)

Sünnet düğünlerinde at üstünde gezdirme geleneğinin azalmaya başladığı ifade edilmiştir. “Eskiden olurdu da şimdi çok olmaz. Şimdi herkes çocuğunu doğarkenden kestirir. Yani eskiden yapılırdı. Düğün şeklinde çalgılı, yemekli çocuğun şerefine yapılırdı yani, kesilirdi sünnetçi getirilirdi, atın üzerinde gezdirilirdi ondan sonra da çocuğu evde yatırır-lardı. O kadarını hatırlamam ama zannedersem bir dua falan okutulurdu.” (K1)

“Kutsal ve profan unsurların bir arada yaşatıldığı ve kutsal unsurlardan tamamen sıyrılmamanın güç olduğu ya da hiç mümkün olmadığı uygulama sünnet törenidir. Dinî ritüellerden tamamen ayırmanın mümkün olmadığı, aynı zamanda çalgılı eğlencenin de mümkün olduğu bir kutlama biçimidir.” (Güleç vd. 2018: 87). İslam’a göre sünnet törenlerinde dua ve Kuran okuma ritüelleri bulunmamaktadır. Ancak halk arasında yapılan merasimlerde sünnet törenlerine kutsallık atfedildiği için Kur’an okuma ve Mevlüt geleneği yaygın görülmektedir. Yapılan görüşmelerde sünnet töreniyle ilgili çok farklı bir uygulamayla karşılaşılmamıştır. Çeşitli yerlerde yapılan rutin olarak devam eden merasimler görülmüştür.

Vefat

İnsanlık tarihi boyunca ölüm ve ölümden sonra yapılan birtakım ritüeller vardır. Bu ritüeller ölen kişinin yasını tutatarak yaşamla bağını devam ettirmek için yapılmaktadır. Gerek dini gerek dünyevi olarak yapılan ritüeller kişinin yok olmayı kabullendirilmesi olarakta görülmektedir. Bu amaç etrafında yapılan ritüeller çeşitli toplumlarda aynı amaç etrafında farklılıklar gösterebilmektedir. (Artun 2016: 11).

Yapılan mülakatlarda birisi vefat ettiği zaman ne gibi dini törenler yapıldığına ilişkin bir kısım bulunmaktadır. Bu bölümde elde edilen bulgulara topluca bakıldığında cenaze evinde Kuran ve mevlüt okutulduğu söylenebilir. Vefatın üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerinde anma şeklinde yine Kuran ve Mevlüt okutulmaktadır. Mezarlıklarda resimlerin konulmasının gerekliliğinin de altı çizilmektedir. Bu gerekliliğin ardında bir sonraki nesle bilgi aktarma isteği yatmaktadır. Böylelikle kimin soyundan geldiğinin bir sonraki nesle aktarılmış olacağı düşünülmektedir.

“Ölüyü gömerler, ilk akşam yasin okurlar, ikinci akşamda yasin okurlar, üçüncü gece de mevlüdü okutulur. Bir de 40’ı geldiği zaman kırkını okurlar. 3 gün Kuran, Mevlüt okunur. 3 Gün ölüden sonra okunur, kırkı da ayrı okunur, kırktan önce okunur. Tütsü yakılır mezarlarda, çiçekler mezarın üstüne konulur. Resimlerde türbe yapıldıktan sonra konulur. Herkes tanısan ailesini diye konulur. Şimdi ben ölürsem benim çocuklarım nasıl tanyacak

mezarımı ama resmini görünce tanır. Der ki işte bu filan aileden gelmedir. Defin sonrası dualar, Kuran'lar okunur.” (K5)

Kuran ve mevlüt okumanın yanında cenaze sahibinin yanında olmanın önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

“O insanın yanında olunur yani yemek pişirip götürülür, moral verilir yani bir sıcak çay, bir su, bir kahve bir şey verilir. Bu olay bir hafta sürer herhalde yani ilgilenmek için, yani bir hafta gidilir tabi bir haftadan fazla da giden olabilir de. Cenaze evinde işte yasin okurlar, herkes okur, okuyan okur zaten ayrı hocada getirtirler, hoca da okur. Evde kendinde okursun. Mevlütte okunur.” (K1)

Kıbrıs'ta eskiden vefat eden biri ertesi güne kadar bekletilir başının altına bıçak konulmuş. Aynı gece de özellikle Kuran ve mevlid okutulur kırkında ve yıl dönümlerinde yemek yapılır dağıtılmış. (Halkbilim Sempozyumları 1986: 64). Günümüzde seyreklemekle birlikte Kıbrıs'ta tütsünün yanında ölümlere kına yakma adeti vardır. Cenaze yıkandıktan sonra el ve ayaklara kişinin selameti için kına yakılmaktadır. Bunun sebebi ölen kişinin selamette ve müslüman olarak öldüğünün işareti olarak görülmektedir (Yorgancıoğlu 1980: 214).

Mezarlık ziyaretlerinin ilk hafta daha sıkça yapıldığını ve tütsü yakıldığını ifade edenler olmuştur. Tütsünün çarşamba günlerinde yakılmasının daha makbul olduğu yönünde bir inanıştan da söz edilmiştir.

“Biri vefat ettiği zaman, yakın bir geçmişten bahsedeyim. Anneannem vefat ettiğinde üç sabaha yakın güneş doğmadan, gömüldüğünün ertesi üç gün mezarını ziyarete gittik, dua okuduk, üçüncü gecesinde evde Mevlüt okuduk, okutuldu ondan sonra 37. gecesine yine okutuldu ve her yıl, yılı geldiği zaman duaları, Mevlütleri okunur. Tütsü yakılır. Tütsünün neden yakıldığını bilmiyorum açıkçası.” (K2)

“Durmadan Mevlüt okutulur, baş sağlığı dlenir. 7 gece, 7 gün okutulduğunu bilirim ben. Öldükten 3.gecesi okutulur, 7.gecesi okutulur, 40'ında yapılır, yemek yapılır, hepsi yapılır bunların.

-Kuran okunuyor Tütsü evet yakılıyor hatta tütsü ben annemi çocukluğumdan hatırlıyorum çarşamba geceleri hep derdi tütsü yakın çarşamba gecesine. Bir dönem bende yaptım yani böyle bir alışkanlığım vardı ama şimdi yapmıyorum. Tütsü neden yakılır bilmem. Bir dini inanış herhalde.” (K3)

Geleneksel Türk kültüründe çarşamba günleri sevilmeyen günler arasındadır. Rivayetlere göre gökten çarşamba günleri 62 bela inmektedir. Bugünler uğursuz sayılmaktadır ve bu günlerde yola çıkılmaz herhangi bir işe başlanılmaz. O günün zor ve yorucu olduğuna dair vurgusu onu kara çarşamba olarak kalıplaştırmaktadır (Uğur 1948: 40). Bu uğursuzluğu ve kötü ruhları çarşamba günleri def etmek için mezarın başında çarşamba günleri tütsü yakma geleneği hakim olduğu söylenebilir.

“Günlere uğurlu-uğursuz gibi anlamların yüklenmesinde halkın uzun yıllar tecrübe ettiği gelenekler vardır ki bunların çoğu eski Türk inanç sistemiyle alakalıdır. Aynı şekilde günler etrafında oluşan inanışlarda İslamiyet’in ve komşu olunan milletlerin de kültürel özellikleri etkilidir. Pazartesi, perşembe ve cuma günleri uğurlu kabul edilip; salı ve çarşamba günleri daha çok uğursuz olarak kabul görmektedir. Bunun yanında cumartesi ve pazar günleri etrafında tatil günleri olmasından dolayı uğurlu-uğursuz kavramları fazla oluşmamıştır.” (Alptekin vd. 2017: 333). Günlere iyi-kötü vasfı yüklenmesinde geleneksel Türk inanç sistemi ve İslam düşünce yapısının büyük etkisi vardır. Bu iki inanışın birleşiminde oluşan yargılar halkın günlere yaklaşımını etkilemiştir.

Dini Bayramlar

Eski zamanda bir inanış olarak Türkler bayram günlerinde hem kendilerini hem de çevrelerini süslemekteydiler. Bayramlara çeşitli çiçek isimleri ile kutlanırlardı. Bayramlarda süslemelerini koç, manda, horoz gibi hayvanlar üzerinde yapar onlara boncuk, nazarlık takarak süslerlerdir. Bu gelenek bize Türklerin bayramlarında dini olmasından ziyade milli olarak bir kültürün var olduğunu göstermektedir (Ebû Hayyân 1931:60). Müla-katların bir bölümü de dini bayramlara ayrılmış, Ramazan ve Kurban bayramlarında aile ve çocuklarla neler yapıldığı sorulmuştur. Kurban kesme ve oruç tutma ile ilgili görüşler alınmıştır. Ramazan ayında toplu olarak iftara katılıp katılmadıkları sorulmuştur.

“Yani biz ailemizi çağırırız ama öyle herkes toplu olarak katılmaz. Genel olarak oruç tutulur, evet. -Kurban kesilir. İşte neler yapılır giyinilir, süslenilir ailenin, anne babanın eli öpülür, herkes birbirini kutlar ondan sonra başlar sırayla aile yakınları ya da komşuların, ailen varsa yanında onlara sırayla gidilir. Teyzeler, dayılar, halalar, amcalar hepsini ziyarete gidilir. Bayram namazları da olur.” (K1)

Bu ifadelerden, bayram günlerinin düzgün kıyafetlerle büyüklerin ziyaret edildiği günler olarak tanımlandığı söylenebilir. Kurbanların tamamının dağıtıldığı, kurban etinden yenmediği de katılımcılar tarafından aktarılmaktadır.

Dini bayramlar, toplumun dinamikleridir ancak yapılan faaliyetlerde sadece kıyafet ve ziyaret öne çıktığı görülmektedir. Bunun haricinde dua, Kur’an okuma ya da mevlüt gibi dini faaliyetlerin arka plana atıldığı gözlemlenmiştir. Aynı şekilde Türkiye’de devam eden mezarüstü ziyaretlerinin de gözardı atıldığı belli sonuçlar arasındadır. (Ermiş 2016: 114).

“Evet, aileler arası oruç tutarız ve Ramazan’da büyüklerimize gideriz, onlar bize gelir. Yani bayramlarda işte eğer o kurban bayramında kurban kesilecek durum var ise kurban kesilir başlanır. Ben kendi aileme göre söyleyeyim size, biz kestiğimiz kurbanı yemeyiz. Olduğu gibi toplu şekilde başlarız. Bayramlarda dediğim gibi büyüklere ziyarete gideriz, o şekilde geçer. (K2)

“Katılırım, ben oruç tutamıyorum ama katılırım. Zekat veririm, muhakkak zekat veririm. Çevremde de var, benim annem, babam hep tutuyor, kayınvalidem hep tutuyor yani

rahatsızlığı olmayanlar ama biz çalışma hayatımızdan dolayı maalesef oruç pek şansımız yok. Büyüüklerin ellerini öpmeye gideriz. Kurban kesilir.” (K3)

İbadetler söz konusu olduğunda bir önceki nesle göre daha esnek davranıldığı görüşmelerden anlaşılmaktadır. Çalışma hayatı ön plana çıkarılarak oruç gibi nefsi olarak yapılan ibadetlerde, çeşitli bahanelerle bir önceki nesle göre daha az det edildiği söylenebilir.

“Yani biz genelde aile ile yeriz. Biz hep aileyleyiz işte herkes anneme gelir, biz oradayız. Yemek yapılır, yemek yenilir, sohbet edilir daha sonra herkes evine gider. Özellikle birinci gün. Kurbanda öyle herkes kesmez yani bazen kardeşim keser, bazen ben keserim, bazen diğer abim keser yani her zaman biri keser.” (K4)

“Oruç tutulur. Oturulur, yemek pişirilir, çoluk çocuk toplanır, kurban kesilir.”(K5)

Türkler, İslamiyeti kabul ettikten sonra bayram kutlamaları dini ve toplumsal hayatta önemli bir yerde durmuştur. Dini bayramlar, Kurban ve Ramazan bayramı diye ikiye ayrılmaktadır. Bayram öncesi, sonrası yapılan dini törenler hemen hemen diğer bölgelerde de aynı olduğu görülmektedir. Araştırmamızın konusu dışında olan ibadetlerin yerine getirilip getirilmediği konusu ayrıca bir çalışmada ele alınabilir.

Adak Adama

Adak adama geleneği olup olmadığına dair bilgi almak üzere sorulan soruların cevaplarına bakıldığında adak adamanın, dileğin yerine gelmesi, kötülüklerden ve kazalardan korunma, hastalıklardan kurtulma gibi temennilere dayalı olarak inanç dünyasında güçlü bir yeri olduğu görülmektedir.

Türkler yanında Rumlar gibi farklı etnik kökenden toplumların zaman içerisinde bereber yaşamaları zengin bir kültür anlamında Kıbrıs'ı farklı bir stratejik yere taşımaktadır. Kıbrıslı Türklerin, Anadolu Türkleriyle bağlarının devam etmesi ve rumlarla içiçe yaşamaları etkileşim halinde olması söz konusudur. Yıllardır beraber yaşamış olan bu toplumların inanç dünyasında ve dini törenlerde birbirinden etkilenmemesi imkansızdır. Özellikle adak konusunda pek çok benzerlik göstermektedir.

“Tabi, adak geleneği vardır. Yani bir şey olursa diyelim dersiniz işte buyum şuyum olsun keseyim bu adağımı yani veyahutta Allah korusun bir kaza olur içindedindir, sağ salim kurtuldun bir adak keseyim denir.” (K5):

“Evet adanır, kesilmesi o insanın kişiliğine bağlı bir adak adadıysa onu keser, dağıtır nasıl adadıysa. Ya yarısını dağıtır diğer yarısını evde bırakır çoluk çocuğuyla yer. Nasıl adadıysa ona göre yapar. Bir dileği vardır, bir hastalıktır ya da bir şey olmasını ister işte der bu olursa ben bunu yapacağım.” (K1)

“Adanır, evet. Yani şu şekilde işte kişinin kendi niyetine göre, çok istediği bir şey olması sonucunda adanır ve kurban kesilir. Örnek verecek olursam; Çocuğu olmayan insanlar işte adak adar çocuğu olsun, ya da işte işe girsin çok iyi bir işi olsun ya da işte farklı nedenlerle evlatları üniversiteyi bitirsin ya da kazansın gibi nedenlerden kurban adağı adanır.” (K2)

Adak adamanın yanı sıra belli tarzda yemek verme adetinin de olduğunu söylemek mümkündür. “Zekeriya Sofrası”, adak kurbanı ile hazırlanan ve 40 çeşit yemekten oluşan bir davet yemeğidir.

“*Var tabi. Benim bile var şuanda. Adak adarız, kurban adağımız var. Abudardar pilavı adağımız var ve 40 çeşit yemek yapılır, zekerriya soframız var. Hepsi var bunların kesinlikle.*” (K3)

Güleç, Kıbrıs'ın Manevi Atlası kitabında adak ve diğer geleneklerden şu şekilde bahsetmiştir: “Kıbrıs halkı şehitlerin ve manevi değere yüksek olduğuna inandıkları kimse-lerin mezarlarını özellikle mübarek gün ve gecelerde ziyaret eder, adaklar adarlar, mevlütler okuturlar. Ayrıca ihtiyaç sahipleri, derdi olanlar, bir şeyler isteyenler de ihtiyaçlarının karşılanması, dertlerine deva bulunması ümidiyle bu tür yerleri ziyaret ederler. Muratları hasil olanlarda bu tür yerlerde adaklarını kesip mumlar yakarak bir nevi teşekkür ederler.”(Güleç 2015: 14). Kıbrıs tarihi boyunca Kıbrıs adasında özellikle Kıbrıs Türklerinde adak ve dilek merkezi yaygın bir inanış gibi gözükmektedir. Özellikle Kıbrıs'ta adak adama, dilek tutma yeri olan Hala Sultan tekkesi Kıbrıslı Türkler ve müslümanlar için önemli merkezlerden biridir.

Beratlı, Kıbrıs'ta birçok türbenin bulunduğunu söyleyerek bu türbelerinin Edhem Dede, Yitik Baba, Genç Abdal, Cenk Abdal gibi *baba* ve *dede* isimler ile hitap etmesi kızılbaş/bektaşî geleneğinin tanımlarından olduğunu öne sürmektedir. İnsanlar bu türbeleri yıllarca yaşatmış ve mum yakılan yerler olarak betimlemiştirler. (Beratlı 2005: 7).

Kıbrıslı Türklerin mabedi olarak değerlendirilen Hala Sultan tekkesinin önemini Atun şu sözleri ile açıklamıştır: “Hala Sultan bir kaza sonucu öldü ve geleneklere göre Larnaka'nın yaklaşık 4 mil dışındaki büyük tuz gölünün en uzak kıyısına gömüldü. Mezarının üstünde kendi adını taşıyan tekke bulunmaktadır. Burası adanın en çok ziyaret edilen Müslüman mabedidir ve İslam dünyasının da en kutsal yerlerinden birisidir. Yöre denize komşudur ve Müslüman gemileri oradan geçerken ona saygı olarak bayraklarını yarıya indirirler.” (Atun 2005: 20'den akt.Keser: 114).

Mevlüt Okutma-Kandil

Tüm dini törenlerde, anma törenlerinde, kutlamalarda mevlüt geleneğinin Kuzey Kıbrıs'ta yaygın olduğu söylenebilir. Mevlüt Kandilleri 1910 yıllarında tatil olarak ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de resmi tatil kalkmıştır. Ancak KKTC'de Mevlüt kandilleri günleri resmi tatil ilan edilmektedir(Efe 2010: 19-21).

“*Genellikle ölüm yıldönümlerinde, bayramlarda yani genel olarak okumak isteyen her zaman okur tabi ama genel yaygın olarak mesela genelde birinin ölüm yıldönümünde o kişinin ölüm yıldönümünde okunur. Evde okunur genellikle, Camide okutmazlar tabi bazılarının yeri uygun değilse camiye de verir, camide de okutturur. Belli bir kuralı yoktur. Kandillerde özel olarak herkes evinde duasını yapar, namazını kılar, kitabını da alır işte Kuran okur. Tütsü yakma geleneği de var, tam bilmiyorum niçin yakıldığını ama eskiden*

gariban ölümler kokarmış o tütsüyü yakarlardı ki o kokuların kesilmesi için ondan sonra adet haline gelmiş yani çok çok eskiden kalma bir söylentidir bu onun için yani bu tütsüyü yakarlar güzel bir koku versin diye.” (K1)

Katılımcılardan biri Mevlüt okutmanın dini gereklilikleri bilmemek ile ilişkili olduğunu söyleyerek şu şekilde ifade etmiştir:

“Evet, yaygın. Güzel baktığımız zaman zaten dini görevlerimizi tam anlamıyla, tam bir dini eğitim alamadığımızdan ötürü ve dediğim gibi bu karmaşadan ötürü yani karmaşa dediğim ki insan, topluluk çeşitliliklerinden ötürü ve Kıbrıs Türkü baktığımız zaman çok eski dönemlerde fakirlikte gördü, imkânsızlıklardan ötürü dini vecibelerini yerine getirememiş olabilir ve bu alışkanlık bugünlere kadar geldi. Tam anlamıyla dini görevlerini yerine getirmiyorlar, büyük bir bölümü benim görüşüm. Mevlüdün kuralları kişilere göre değişir baktığımızda, genelde evde okutulur. Ama camide okutanda vardır yani daha sevap olduğu düşünüldüğü için camide okutulmasını uygun gören kesimde var. Daha çok Mevlüt okunur. Kandil gecelerinde özel yaptığımız bir şey yok bizim kendi hanemiz içerisinde, hani dua okuruz, kendi dualarımızı okuruz baktığın zaman herkes duasını okur ama ayrı Mevlüt falan okutulmaz.” (K2)

Özellikle ölüm yıldönümleri Mevlüt okutmanın gerekliliğine yapılan vurgudan dini vecibe olarak algılandığını söylemek mümkündür.

“Ölüm yıldönümlerinde muhakkak Mevlüt okutulur. Bir de ölenin arkasından Mevlüt okutulur. Rutin şeylerde mevlüdümüz yok ama muhakkak aileden kim olursa olsun onun yıldönümünde muhakkak Mevlüt okutulur. Kuran okunur. Namaz olayım yok. Namaz kılmıyorum ama kandillerde muhakkak Kuran’ı elime alır ve okurum. Bayramlarda camiye gideriz. Bayramın 1. günü camiye gitmeyi çok severim.” (K3)

Kandil günlerinde ise özel bir ibadet şeklinin olmadığını söylemek mümkündür.

“Kandillerde okunduğunu bilmiyorum açıkçası. 40 gün, 7 gün mevlüdü diye okunuyor- Annem dua eder, çokta bilgim yok bu konuda.” (K4)

“... Kandillerde lokma dökeriz.” (K5)

Mevlüt ile ilgili bir başka değerlendirme de şu şekildedir: “Cenazelerden hemen sonra ilk üç gün içinde mutlaka Mevlüt okutulur. Daha sonra kırkıncı günü ve yıldönümlerinde de devam ettirilir. Ayrıca bazen doğan çocuk altı aylık olunca kınası yapılır ve Mevlüt okutulur. Bazı kişilerde adak olarak mevlid okuturlar. Ayrıca kandil gecelerinde, şehitlerin ve önemli kişilerin ruhları için mevlid okutulur. Cenaze mevlidlerine çok büyük katılımlar olur. İlk mevlidleri genellikle imamlar okumakta, ölüm yıldönümü ve diğer vesilelerle okutulanları ise mevlid okumayı bilen bayanlar da okumaktadır.” (Ermiş 2016: 229).

Kıbrıs özelinde mevlüt geleneğini tartışırken 1500 yıllarında ada fethedildikten sonra adaya göç eden bir gruptan, gurbetçiler olarak da bahsedilen çingenelerden de sözedilebilir. (Derzinevesi 2017: 44). Ada genelinde önemli bir nüfusa sahip olan Kıbrıslı

çingeneler de Müslümanlar gibi ölünün arkasından 40 mevlüdü okuyup ölen kişinin ruhuna yemek dağıtmaktadır. (Derzinevesi 2017: 107).

SONUÇ

Bu çalışmada, Kıbrıslı Türklerle derinlemesine mülakat tekniği ile görüşülmüş; din, dinin öğrenildiği kaynaklar, ibadetler, ritüeller hakkındaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmış ve yorumlanmıştır. Çalışmada kullanılan yöntemin kısıtları ve avantajları üzerine bazı detaylardan söz etmek bu çalışma için özel bir gerekliliktir. Daha çok mikro sosyoloji, tarih sosyolojisi, sosyal/kültürel antropoloji çalışmalarında kullanılan derinlemesine mülakat tekniği bazı riskleri beraberinde taşır, ancak yanısıra çoğunluğun arasında kaybolmuş özel bilgileri gündeme getirmeye yardımcı olur. Şöyle ki riskler açısından bakıldığında sosyologun, sosyal antropologun mülakat yapılan kişinin görüşlerini genele yansıtarak toptancı bir yaklaşım izlemesi mümkün olabilecektir. Yanısıra gözlem yapılan grubun içinde yer almaya başladıkça araştırmacı değişecek ve araştırmaya başladığı gün ile araştırmayı bitirdiği gün içerisinde bir değişim yaşamış olacaktır. Ayrıca yorumlar her zaman bir öznellik taşıyacak ve araştırmacının bilgi birikimi ile orantılı olarak ya iyi yorumlanacak ya da anlaşılamayacaktır. Avantajlar açısından mülakat tekniği ele alındığında ise kısa cümleler ardında yatan gerçekler bir anket verisinden daha kıymetli olacaktır.

Klasik olarak bu tip araştırmalarda izlenen yol incelemeye karar verilen topluluğun yaşamına yoğun, etkin ve uzun süreli bir katılım ile gerçekleştirir. Bu şekilde derlenmiş olan bilgi (etnografi), metne dökülerek karşılaştırmalı biçimde irdelenir ve kuramsal değerlendirmelere tabi tutulur (antropoloji). Ancak bu tarz araştırmalar artık sadece bilgi toplama ve bu bilgileri derleme şeklinden ziyade; etkinlik ve yaşanan sürecin de üzerinde durulduğu araştırmalar formuna dönüştüğünü söyleyebiliriz (Atay 2017: 191-192). Bu süreç Atay'ın deyimiyle “ Böylece klasik etnografi anlayışına karşı, etnografik etkinliği bir diyalog ve antropolog ile topluluk üyeleri arasında bir etkileşim olarak kavrayan “diyalojik etnografi” anlayışına gelinmiş olur. Bu anlayışla, etnografi hem bir etkinlik hem de süreçtir.” (Atay 2017: 199)

Bu yaklaşımla özellikle vurgulanması gereken, çalışma sürecindeki mülakat etkinliklerinin hem araştıranlar da hem de sözkonusu Kıbrıslı Türklerde bırakacağı tesirdir. Öncelikle derinlemesine mülakat yapmak üzere başvuru alan kişilerden bazılarının çalışma başlığı ile ilgili bir konuda görüşme yapmak istememesi din, inanç, ritüeller, ibadetler üzerine fikir beyan etmek istememesi bir hususa dikkat çekmektedir. Mülakat yapmak üzere müracaat edilen üç kişi bu yaklaşımla konuşmayı reddetmişlerdir. Bir diğer konu ise damgalanma konusundaki hassasiyettir. Mülakata katılanların ve mülakat yapmak üzere görüşmek istenen kişilerin en önemli çekinceleri “dinsiz”, “inançsız”, “imansız” veya “tutucu”, “dindar” gibi damgalamalara maruz kalabileceği yönündeki yaklaşıma dair gözlemler bu noktada önem taşımaktadır. Dinin, ibadetlerin, ritüellerin

sadece şahsı ilgilendirdiği, konuşulmasının bile mahrem alana girme şeklinde algılanabildiği bir durum aslında tarihsel kökenleri olan bir yaklaşımı çağrıştırmaktadır. Gözlemlerden bir diğeri ise bu tip araştırmaların amacının mevcut din anlayışını baskılayacağı, değiştireceği, dönüştüreceği yönündeki kaygı ile buluşmasıdır. Bu kaygı din baskısının bu sefer başka bir şekilde yaşanacağı (dindar olmaya zorlanma) beklentisi şeklinde de ifade edilebilir.

Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilere dayanarak;

Kıbrıslı Türklerin Farklı bir dine veya mezhebe mensup insanlar ile uzlaşma içerisinde bir tutum sergilediğini, tam bir serbestlik ve hoşgörü içerisinde olduğu; Kıbrıslı Türklerin dini yükümlülüklerini yerine getirmede katı olmayan bir tutum içerisinde olduğu; yeni neslin eski Kıbrıslı Türklere oranla dini yükümlülüklerini daha az yerine getirdiğini söylemek mümkündür.

Kıbrıslı Türklerin dini bilgilerini daha çok aileden öğrendiğini, İlkokul, ortaokul, lise eğitimi alanların okullarda dini eğitimini pekiştirdiğini söylemek mümkündür. Din Kıbrıslı Türkler için kaynağı eğitim kurumları ve aile olan bir yaşayış şeklidir. Tarihsel koşullar gözönüne alınarak yapılacak değerlendirmeler dine yaklaşımı anlamada önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıslı Türkler'in dine bakışını; farklı dinlerin bulunduğu bir coğrafyada hem dini gerekleri yerine getirmek hem de varlığını sürdürmek gereklilikleri çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Doğum öncesinde ve/veya sonrasında yapılan dini ritüeller, gelenek/görenekler üzerine yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi bebeğin doğumundan sonra 40. Günde okutulan bir mevlid geleneğinin olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu mevlid esnasında bebeğin ellerine ayaklarına kına yakıldığı, ikramlar yapıldığı bildirilmektedir.

Evlilik kurumu için herhangi bir dini ritüel olup olmadığına bakıldığında resmi-dini nikâh gibi bir ayırım gözetilmediği, resmi nikahın dikkate alındığı görülmektedir. Dini nikah kıyma merasiminin tamamen yeni bir uygulama olduğu da ifade edilmiştir.

Sünnet törenlerinin nasıl yapıldığına dair yapılan mülakatlarda öne çıkan unsurun dini kaynaklardan ziyade gelenek ve göreneklerden beslendiğini, tıpkı diğer düğünlerde olduğu gibi daha ziyade şenlik, kutlama olarak bahsedildiğini söylemek mümkündür.

Genelinde vefatın üçüncü, yedinci ve kırkıncı günlerinde anma şeklinde Kuran ve Mevlüt okutulmaktadır. Türkler yanında Rumlar gibi farklı etnik kökenden toplumların zaman içerisinde bereber yaşamaları zengin bir kültür anlamında Kıbrıs'ı farklı bir stratejik yere taşımaktadır. Kıbrıslı Türklerin, Anadolu Türkleriyle bağlarının devam etmesi ve rumlarla içiçe yaşamaları etkileşim halinde olması söz konusudur. Yıllardır beraber yaşamış olan bu toplumların inanç dünyasında ve dini törenlerde birbirinden etkilenmemesi imkansızdır. Özellikle adak konusunda pek çok benzerlik göstermektedir.

Mevlüt Kandilleri 1910 yılında tatil olarak ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye’de resmi tatil kalkmıştır. Ancak KKTC’de Mevlüt kandilleri günleri resmi tatil ilan edilmektedir (Efe 2010: 19-21). Aynı zamanda Kandil günlerinde Hala Sultan türbesine ziyaretler düzenlenmektedir.

Bilindiği gibi halk dindarlığı: “toplumsal yaşantıda belirli pratikler çerçevesinde oluşan inanış ve uygulamalardır. Halk dindarlığına niteliğini veren halkın din adına yaptığı her türden pratiklerdir,, (Arslan 2004: 74) Bu çalışmada da bu tanım çerçevesinde, bayram, düğün, ölüm gibi sosyal hadiselerde daha çok halk dindarlığının öne çıktığını söylemek mümkündür. İnanç konusundaki öğretiler, din öğretiminde bilgilenme, kullaktan dolma ilk ve orta öğretimde ve lise yıllarındaki din öğretimine dayanır. Yüksek eğitimde din eğitimi ve öğretimi konusu Kıbrıslılar için hala gelişmeye açık bir alandır.

Yapılan bu çalışma din, inanç, inanış gibi kavramlar üzerinden birçok araştırmaya ışık tutacaktır. Mevlüt geleneğinin detayları, türbe ve tekke ziyaretlerinin analizi, bir ölçek vasıtasıyla yapılabilecek dindarlık araştırması (Dini ibadetler, itikadi konularda bilgileendirme) Türk-İslam kültür ve medeniyeti üzerine Kıbrıs dokusunun etkisi ve katkısı gibi konular üzerinden çalışmamızın detaylanması mümkün gözükmektedir.

Dinlerin inanışların, inançların toplumsal etkileşimler ile farklı şekillerde tezahür edebileceği açıktır. Kıbrıslı Türkler’in dine bakışlarını bu çerçevede düşünmek, çok fazla kültürün yaşamış olduğu Kıbrıs coğrafyası için de anlamlı gözükmektedir. Şöyle ki: Toplumsal karşılaşmalar, toplumsal buluşmalar bazen çatışmalar dinin ve dini inancın ritüellerin farklı şekillenmesine sebep olabilmektedir. Özellikle kimliklerini korumak isteyen toplumlar için daha çok simgesel diyebileceğimiz mevlüt, türbe ziyareti, mezarlık ziyareti gibi ritüellerin daha çok korunduğunu ve öne çıkarıldığını haklı gerekçelerle öne çıkarıldığını söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Altekin, M., Kaplan, T., Koyuncu T. (2017). "Adana-Yumurtalık Sugözü Köyünde Günler Etrafında Oluşan Halk İnanışlarına Yönelik Bir Araştırma". *The Journal Of International Lingual, Social And Educational Sciences*, S.3.
- Altun, E. (2016/1). "Çukurova ve Kıbrıs Halkkültüründe Ölümü Algılama". *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Folklor/Edebiyat*, C.22, S.15.
- Arkonoç, S., Elçi, E., Şah, U., Bakiler, E. (2012). "Güç İlişkileri İçinde Öznel Varoluşlar: Kıbrıslı Ve Türkiyeli". *Psikoloji Çalışmaları / Studies In Psychology*, 31 (0), 29-63. Retrieved From <http://dergi-park.gov.tr/iupcd/issue/9435/118058>.
- Arslan, M. (2004). *Türk Popüler Dindarlığı*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Atalay, T. (2003). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs: İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları.
- Atun, A. (2018). "İngiliz Dönemindeki Dini Haklarımız". (<http://www.Haber7.Com/Yazarlar/Prof-Dr-Ata-Atun/2757745-Ingiliz-Donemindeki-Dini-Haklarimiz/?Detay=1>), ErişimTarihi: 20.11.2018).
- Aydıncı, H. (2017). "Kıbrıs'ta Dini Hayat: Tatlısu Örneği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 27(1).
- Beratlı, N. (1995). *Kıbrıslı Türklerin Tarihi (Vol. 1)*. Galeri Kültür Yayınları: Lefkoşa.
- Beratlı, N. (1999a). *Kıbrıs Türk Kimliğinin Oluşması: Neden Ortak Bir Kıbrıs Türk Kimliği Yok*. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları.
- Beratlı, N. (1999b). *Kıbrıslı Türklerin Tarihi: Kimliğin Kökenleri, (Etnolojik Yönden Kıbrıslı Türk)*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları. C.2
- Beratlı, N. (2005). "Kıbrıslı Türkler'in Kökenleri". *Laü III.Tarih Buluşması*. Kıbrıs.
- Beratlı, N. (2008). *Kıbrıslı Türklerinin Kökenleri ve Kıbrıs'ta Bektaşilik*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Derzinevesi, H., Köşker, E. ve Bal, E. (2012). *Lefkoşada Kızılbaş Mahallesi*. Yayınlanmamış ders notu.
- Derzinevesi, H. (2017). *Kıbrıs Çingeneleri*. İstanbul: Semerci Yayınları.
- Ebü Hayyân (1931). *Kitâb Al-İdrâk Li Lisân Al-Atrâk*, Haz.: A. Caferoğlu. İstanbul.
- Efe, A. (2010). "Türk Kültüründe Mevlid Geleneği". *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi*, Mayıs, S. I.
- Ermış, H. (2016). *Kuzey Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyal ve Dini Hayat (Mesarya Örneği)*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Sosyolojisi) Anabilim Dalı.
- Güleç, İ. (2015). *Kıbrıs'ın Manevi Atlası*. Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi. İstanbul. Isbn 978- 605-63718-9-9.
- Güleç, M., Bilgin, V. (2018). "Halk Dindarlığı'nın Gündelik Hayattaki Görünümü İle İlgili Sosyolojik Çözümleme". *Uludağ Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 27 (2018/1).
- Hatay, M. (2006). "Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları (157-1878)". *Kıbrıs Yazıları*, S.3. Kalafat, Yaşar (1996). *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Keser, U. (2010). "Kıbrıs Adasında Kadın Eksenli Olarak Adak ve İnanç Dünyasına Kesitsel Bir Bakış". *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 3(6).
- Nesim, A. (1990). *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*. KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öze, N. (2014). "Medya, İktidar, Din Üçgeninde Kuzey Kıbrıs'ta Alevilik". *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık, S:72

- Reyhanoğlu, G. (2014). “İngiltere’de Yaşayan Kıbrıslı Türklerin Kültürel Belleklerini Koruma Ve Aktarım Bağıamları/Contexts For Protecting And Transmitting Cultural Recollection Of Turkish Cypriots Who Live In England”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(27).
- Suiçmez, Y. (1998). “Türk Dünyasının Dini Meseleleri (Kutlu Doğum Haftası: 1997)”. *Kıbrıs’ta Din. Der.* Ömer Turan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uğur S. (1948). “İçel Folkloru II, İnsan Hayatının Çeşitli Safhalarına Ait Adet ve İnanışlar”. Ankara: Çhp Halkevleri Yayınları.
- Yapıcı, A. Emre, Y. (2015). “Türkiye Göçmeni ve Yerli Kıbrıslılarda Dindarlık: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti rneği”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, Temmuz - Aralık 2015, Cilt : 18, S: 47
- Yorgancıoğlu, O. (1986). “Ninniler, İsim ve İsim Verme”. *HAS-DER Halkbilim Sempozyumu Bildirileri Kitabı I*, K.K.T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, KKTC.

Kıbrıs'ta "Türkçe-Edebiyat Öğretimi"nde Türkiye Aydınlarının Rolü (1873-1960) The Role of The Enlightened People from Turkey on "Turkish Literature Teaching" in Cyprus (1873-1960)

Selman ARSLANBAŞ*

Öz

Bu çalışmada,19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık doksan yıllık bir dönemde, Kıbrıs'ta Türkçenin ve Türk edebiyatının öğretilip yaşatılması konusunda önde gelen kimi Türkiye edebiyatçılarının ve öğretmenlerinin rolü, hürriyet ve vatan şairi Namık Kemal'in adaya sürgün olarak geldiği 1873 tarihinden, Arif Nihat Asya'nın görev yaptığı 1959-1961 yılları arasındaki dönem üzerine bir derleme ve değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Türkiye'den gelen bu öğretmenler sayesinde adada Türkçe'nin Türk edebiyatının yaşatıldığı ve günümüze taşındığı örnekleriyle ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kıbrıs, Türkçe ve Türk Edebiyatı Öğretimi

Abstract

The aim of this study is to evaluate and compile about ninety years from the second half of the 19th century until the second half of the 20th century on the role of Turkish and some of Turkey's leading writers and teachers about teaching Turkish literature and keeping it alive in Cyprus; Arif Nihat Asya's period between 1959 and 1961; the period of freedom and homeland poet, Namık Kemal who came to the island in 1873. Thanks to these teachers from Turkey, The Turkish literature on the island will be put forward with the examples of Turkish literature keeping alive and reaching today.

Keywords: Turkey, Cyprus, Turkish language and Turkish Literature Teaching

GİRİŞ

1571'den bugüne Türk varlığının bulunduğu Kıbrıs'ta, ada Türklerini geçmişten bugüne taşımış ve geleceğe de taşıyacak olan ana dilleri Türkçe ve Türk kültürüdür. Ünlü

1 TC İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Anabilimdalı, doktora öğrencisi, Araştırma Makalesi.

Türk şairi Yahya Kemal Beyatlı: “Türkçenin çekilmediği yerler vatandır, ancak çekildiği yerler vatanlıktan çıkar” görüşüyle, Türkiye sınırları içinde dahi olmasa bile Türkçenin konuşulduğu her yeri Türk vatani, Türk toprağı kabul etmiştir (Beyatlı 1984). Kıbrıs’ta Türkçenin varlığını sürdürmesi ada Türkleri için hayati önem taşır. Akdeniz coğrafyasında aynı adayı paylaşmalarına karşılık Kıbrıs Türkleri ile Rumları birbirinden ayıran en önemli iki faktör, din ve dildir. Kıbrıs’ta konuşulan Türkçenin Batı Oğuz Türkçesinin bir kolu ağzı olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır (Ergen 1964). Bir dili yaşatan ve gelecek kuşaklara aktaran özellikle o milletin şair ve yazarları yani aydınlarıdır. Onlar yazdıkları edebi eserler, köşe yazıları, edebi sohbetleri ve öğretmenlikleriyle bu görevi yerine getirirler. Bu yazıda 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaklaşık doksan yıllık bir dönemde, Kıbrıs’ta Türkçenin ve Türk edebiyatının öğretilip yaşatılması konusunda önde gelen kimi Türkiye edebiyatçılarının ve öğretmenlerinin rolü irdelenecektir. Bunun için hürriyet ve vatan şairi Namık Kemal’in adaya sürgün olarak geldiği 1873 tarihinden, Arif Nihat Asya’nın görev yaptığı 1959-1961 yılları arasındaki dönem üzerine bir derleme ve değerlendirme yapılacaktır.

I. NAMIK KEMAL (1840-1888)

Vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal 1873’te adaya Magosa şehrine sürgün olarak gönderildiği zaman modern bir edebiyat bu topraklarda mevcut değildi. Daha çok Lefkoşa Mevlevihanesi etrafında şekillenen eski tarz divan şiiri ve divan edebiyatı, yerli din adamları, bürokrat ve aydınlar arasında yaygındı. Osmanlı Türkiyesi’nde Batılı yeni bir edebiyat kuranların başında gelen Namık Kemal, adada da bu işi başlatan isim olmuştur. Onun elinden yetişmiş Kaytazzade Mehmet Nazım Kıbrıs’ın ilk romanı *Yâdigâr-ı Mubabbet*’i, Magosalı Hasan Nef’i ise ilk yerli tiyatro eseri *Felâket*’i yazmıştır. Namık Kemal’in gerek edebi sohbetleri, gerek yetiştirdiği Kıbrıs gençlerinin edebi çalışmaları, Türkçenin ve Türk edebiyatının hem varlığını sürdürmesinde modern bir edebiyatın oluşumu konusunda etkili olmuştur. Namık Kemal’in pek çok eserini Magosa sürgününde yazdığı bilinen bir gerçektir. Hatta Namık Kemal kendini ziyarete gelenlere el yazısıyla çoğalttığı eserlerinden armağan etmiştir.

II. KÂZIM NÂMÎ DURU (1875-1967)

1878’de adanın İngiltere’ye siyasi mecburiyetler yüzünden kiralınmasının ardından dik-kati çeken husus Osmanlı Türkiyesi’nin adaya öğretmen akışını İstanbul’dan görevlendirdiği öğretmenleri adaya yollayışını kesmeden sürdürmesidir. Bu da adada Türkçe ve Türk edebiyatı eğitimini sekteye uğramamasını sağlar. Genç Türkiye Cumhuriyeti de bu geleneksel öğretmen politikasını sürdürür. Başta Türkçe ve edebiyat olmak üzere birçok alanda ada gençlerini eğitmesi için tecrübeleri öğretmenlerini Kıbrıs’a yollar. Bu isimlerin başında yazar ve eğitimci Kâzım Nâmi Duru gelir. O zaman ki Lefkoşa İslam Lisesi’nde müdürlük yapan Kâzım Nâmi’nin Türkçenin doğru öğretimi, düzgün kullanımı

ile Türkiye şair ve yazarlarının Kıbrıs Türklerine tanıtma çabası söz konusudur. Lisede Türk Dili ve Edebiyatı dersine giren Duru, Kıbrıs öğretmenlik günleri ve öğrencileriyle ilgili anıları aktarırken şöyle der: "İki yüz kadar öğrencim vardı. Bunların yüz yirmi kadarı köylerden gelmişti. Kimisi akrabalarında kalır, çoğu da Ayasofya'nın okulumuz karşısındaki imaretinde yatıp kalkarlardı. Karanlık bastıktan sonra bu çocukların nasıl yaşamakta olduklarını görmek istedim. İmaretin yukarı odalarında çocuklar köylerinden getirdikleri yiyeceklerden yemek yaparlar oturur yerlerdi. Çocukları böyle her akşam ziyaret edişim bana karşı sevgilerini çok artırmıştı." (Duru 1958)

Kitapsız öğrencilerin durumuyla da ilgilenen Kâzım Nâmi, Türkiye'den kitap getirtmek istese de bürokratik engeller yüzünden başarılı olamaz. Bununla birlikte Kıbrıs Türk okulları için pedagoji kurslarını yürütür, ayrıca Rum Lisesi'nde de gece Türkçe dersleri verir. Kâzım Nâmi, Kıbrıs'ı sevmesine rağmen memleket özlemi sebebiyle 1925'te geldiği adadan 1927'de ayrılır.

III. İSMAİL HİKMET ERTAYLAN (1889-1967)

1927'de Kâzım Nâmi Duru'nun Lefkoşa Erkek Lisesi Müdürlüğü'nden ayrılmasından sonra okulda bir süre İngiliz müdür görev yaptıysa da, Kıbrıs Türklerinin Türkiye'den bir öğretmen ısrarı üzerine, öğretmen ve edebiyat tarihçisi İsmail Hikmet Ertaylan adaya gelir. Tevfik Fikret'in hayranı olan İsmail Hikmet Ertaylan ondan esinlenerek uygulamalı derslere önem vermiş Lefkoşa Erkek Lisesi'nin marşını yazmıştır (Karakartal 2010). Lefkoşa'da hareketli bir insan olan İsmail Hikmet Ertaylan *Efenin Düğünü* ve *Korsanın Kızı* adıyla operetler yazarak sahnelemiştir. 1933-1934 yılları arasında görev yapan İsmail Hikmet Ertaylan, 1929'dan itibaren Latif alfabesine geçen Kıbrıs Türklerine bu yeni harfleri öğretmek için *Kıbrıs Türk Alfabesi* adıyla bir abc ve okuma kitabı hazırlar. Sözcüklerin yanında onu betimleyen resimlerin bulunduğu *Kıbrıs Türk Alfabesi* 'ndeki okuma parçalarını da, İsmail Hikmet Bey yazmıştır. Ayrıca ilkokul Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere *Kıbrıs Kıraat Dersleri* adıyla, aralara resimler de serptiği beş ciltlik okuma kitabı hazırlamıştır (Sarıkaya 2017). Türkiye'den adaya ders kitaplarının kabulü konusundaki İngiliz yasağının 1950'lerden itibaren kalktığı düşünülürse, İsmail Hikmet Bey'in 1930'larda Lefkoşa'da hazırladığı bu alfabe ve okuma kitaplarıyla Türkçe öğretimi konusundaki hizmeti çok daha iyi anlaşılacaktır (Kılıç ve Kılıç 2017).

IV. İBRAHİM ZEKİ BURDURLU (1922-1984)

Adada Türk edebiyatının tanıtılması ve yerli edebiyatın gelişmesi konusunda önemli hizmet görmüş şair öğretmen İbrahim Zeki Burdurlu olmuştur. 1950-1960 yılları arasında İbrahim Zeki Burdurlu, Naim Buluç, Mehmet Durulgan, Halit Akarca, Orhan Ural ve Arif Nihat Asya gibi öğretmenler adada görev yapar. Kıbrıs Türk çocuklarına ana dil Türkçe ve Türk edebiyatını öğretmek konusunda atağa geçen Türkiye Cumhuriyeti'nin bu kararının arkasında 1948'de kalabalık bir öğretmen grubuyla adayı ziyaret

eden milletvekili ve yazar Hasene Ilgaz'ın hazırladığı *Kıbrıs Notları* adlı kitap ile resmi idareye sunduğu raporun etkisi vardır. Hasene Ilgaz'dan öğrendiğimize göre İngilizler adada kitapsız eğitimi yaptırmakta ve Türklerde öğretmen açığı bulunmaktadır. İşte 1950 sonrası Kıbrıs'a gönderilen öğretmen akınında bütün bu durumlar rol oynamıştır. İbrahim Zeki Burdurlu 1950-1954 yılları arasında Türkçe edebiyat öğretmeni olarak adada görev yapmış, yerel gazetelerde yazılar yazmış daha sonra tanınmış gazeteci yazar ve şair olacak Bener Hakkı Hakeri, İsmet Kotak, Numan Ali Levent ve benzer isimler İbrahim Zeki Burdurlu tarafından yetiştirilmiştir. Kıbrıs'ta şiir geceleri düzenleyen İbrahim Zeki Bey Kıbrıs'ta Türk dili ve edebiyatı öğretiminde derin izler bırakmıştır. Bu bağlamda onunla karşılaştırabilecek isim Namık Kemal'dir (Atun 2006).

V. YUSUF ZİYA BEYZADEOĞLU (1925-2006)

1957-1961 yılları arasında Magosa Namık Kemal Lisesi'nde Türkçe edebiyat öğretmeni olarak çalışan eğitimci ve bürokrat Yusuf Ziya Beyzadeoğlu gerek verdiği Türkçe-edebiyat dersleri, gerekse lisede kurduğu Türk halk müziği korosu aracılığıyla Kıbrıs Türk gençlerinin Türk dili ve kültürü ile buluşmasını sağlamıştır. Aslen Sivas Divriğili olan Yusuf Ziya Beyzadeoğlu bir Cumhuriyet çocuğudur, parasız yatılı devlet lisesini bitirir. 1953 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olarak Türkçe-Edebiyat öğretmenliğine başlar. 1956-1960 yılları arasında Kıbrıs'ta Magosa Namık Kemal Lisesi'nde dört yıl görev yapar. Aynı zamanda müdür yardımcısıdır. Onu hatırlayanlar; vatansever, Atatürkçü, çalışkan, faal, yerinde duramayan bir öğretmen olduğunu anlatırlar. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde öğretmenlik ve Eğitim Enstitüsü Müdürlükleri'nde bulunan Yusuf Ziya Beyzadeoğlu, 1978 yılında emekliye ayrılır. Yusuf Ziya Beyzadeoğlu, İstanbul Üniversitesi'nde iken İstanbul Radyosu'nda, Dr.Aladdin Yavaşca ve Dr.Nevzat Atlığ'ın Türk Sanat Müziği Korusu'nda çalışmıştır. Ayrıca Namık Kemal Lisesi'nde, Yurttan Sesler korusunu kurmuş, Kıbrıs Türk gençlerini müzik icrasında bulunurken kendisi de solo halk müziği okumuştur. Namık Kemal Müzesi'ni kurmakla kalmayan Yusuf Ziya Bey, *Namık Kemal Mecmuası* 'nı da çıkarmıştır.

VI. ARİF NİHAT ASYA (1904-1975)

Bayrak şairi Arif Nihat Asya, 1959-1961 yılları arasında Lefkoşa Türk Lisesi'ne edebiyat hocası olarak tayin edilir. Şair, Kıbrıs Türklerinin sorunlarıyla yakından ilgilenir. Kıbrıs Türkleri arasında Türk edebiyatının yayılıp sevilmesinde Arif Nihat'ın payı büyüktür. O bir yandan tanınmış Kıbrıs Türk şairi Özker Yaşın ile ahbaplık kurmuş, bir yandan da Kıbrıs Türk gençlerinden Süleyman Uluçamgil'in şiire yönelmesinde birinci derecede rol oynamıştır. Onu yakından tanıyan KıbrısTürk kültür tarihçisi ve eğitimci Harid Fedai öğretmenliği hakkında şunları söyler: *“Derslerinde sadece müfredatın işlenmesiyle yetinmiyor, bir tarihî olayı dile getirerek, bir şiirden parçalar seslendirerek tarihimizin*

şanlı sayfalarına değiniyor, öğrencilerin böylesine konulara ilgi duymalarını sağlıyordu." (Fedai 2011: 275-276)

VII. HİKMET İLAYDIN (1914-1971)

Arif Nihat Asya ile aynı dönemde adada öğretmenlik görevinde bulunan Hikmet İlaydın dersler dışında boş durmamış, iki önemli eser kazandırmıştır. Her ikisi de 1960'da basılan bu kitaplardan biri *El Okuma Kitabı* diğeri ise *Edebiyatımıza Toplu Bir Bakış ve Şiirlerden Örnekler* adını taşır.

SONUÇ

Kıbrıs'ta sibyan okulları, medreseler ve özel mektepler ada Türklerinin eğitim işlerini yüzyıllarca üzerlerinde taşımışlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar eski usüde devam eden eğitimde ana dil Türkçenin ne kadar öğretilbildiği tartışma konusudur. Oğuz Karakartal, "Osmanlı Merkez İdaresinin Ada Türklerinin Eğitim İşine pek kafa yormaması sebebiyle doğru ve yeterli bir ana dili-Türkçe eğitimi bulunmadığı rahatlıkla söylenebilir" der ve bu eksikliğe rağmen Kıbrıs Türklerinin 19.yüzyıla ana dillerini kaybetmeyip konuşmalarını halk arasında okunup söylenen, halk edebiyatı ürünlerine bağlar (Karakartal 2018: 207-220). Aslen Kıbrıslı olan Doktor Hafız Cemal Lokman Hekim 1904-1908 yılları arasında vatandaşı ana Türklerinin okuma yazma öğrenmeleri ve modern eğitim almaları yönüne ilk adamları atan isimdir (Fedai 2005). Onun kurduğu Osmanlı Lisan Mektebi'nde Türkçe, Arapça, Fransızca ve Rumca öğretilmiştir. Dr. Hafız Cemal karşılaştığı gereksiz tutuculuk yüzünden İstanbul'a yerleşmiş, Kıbrıs Türklerinin doğru düzgün bir ana dili-Türkçe öğrenimi ve Türkçe metinlerle karşılaşması ancak Türkiye Cumhuriyeti'nden adaya görevli gelen edebiyatçı-şair-öğretmen şahsiyetlerin verdiği dersler ve hazırladığı kitaplarla mümkün olmuştur. Kıbrıs'ta Türkiyeli aydın ve edebiyatçıların Türkçe ve Türk edebiyatı öğretimi yolundaki çalışmaları, "Kıbrıs Türklerinden gençleri şair, yazar olarak yetiştirip öğretmenliğe yönlendirmek" ve Kıbrıs'ta alfabe kitabı, Türkçe okuma-ders kitabı hazırlamak" şeklinde iki ana başlık altında toplanabilir. Özellikle İsmail Hikmet Ertaylan'ın hazırladığı Türkçe alfabe ve okuma kitapları ile İbrahim Zeki Burdurlu ve Arif Nihat Asya'nın öğretmenlikleri sayesinde Kıbrıs Türklerinin ana dil bilinci pekişmiş, Türk edebiyatını öğrenerek köklerinin dayandığı Anadolu coğrafyasıyla kültür ve edebiyat bağı kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

Kaynaklar

- Arıkan, A. (2009). Edebiyat Öğretiminde Görsel Araçların Kullanımı, *Ondokuz Mayıs Ün. Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.27, 1-16.
- Atun, S. (2007). Kıbrıs Türk Edebiyatında İbrahim Zeki Burdurlu, *KIBATEK XIII.Edebiyat Sempozyumu, (Kasım 2006 Adana-Antakya)*, Nobel Kitabevi, s.405
- Aydın, E. (2009). 1950 Öncesinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Dört Yazar, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, C.I, Bildiriler*, Lefkoşa-KKTC, s.137-142.
- Kemal Beyatlı, Y. (1984). Bugünkü Türkçe, Edebiyata Dâir. 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., s.83.
- Nâmi Duru, K. (1958). *Cumhuriyet devri hatıralarım*. İstanbul: Sucuoğlu Matbaası, s.29-30.
- Eren, H. (1964). Kıbrıs'ta Türkler ve Türk Dili. *DTCF Türkoloji Dergisi*, C.I, Sayı:I, Ankara, s.1-14.
- Fedai, H. (2005). Lokman Hekim'in Dil Okulları. *Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler I*, Lefkoşa: Samtay Vakfı Yayınları, s.293-296.
- Fedai, H. (2011). Bayrak Şairi Kıbrıs'ta, Arif Nihat Asya, (Editör. Nevzat Kösoğlu), Ankara:T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.275-276.
- Karakartal, O. (2010). İsmail Hikmet Ertaylan, Kıbrıs'ta Türkiye Kültür Adamları ve Eserleri (1873-1974), İstanbul: Doğan Yayıncılık, s.44-47.
- Karakartal, O. (2018). Kıbrıs Türk Edebiyatçılarının "Ana Dili-Türkçe" Karşısındaki Tutumları. *III. Uluslararası Kıbatek Kıbrıs Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Sempozyumu 5-6 Mart 2018*, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Edebiyatı Araştırma ve Tanıtma Projesi Yayımı, s.207-220.
- Kılıç, M.; Kılıç, M. (2017). Ana ve Yavru Vatan Arasında Kültürel Bir Köprü: Türkiye'den Kıbrıs'a Gönderilen Öğretmenler, *Tarihte Kıbrıs, C.I*, (Edit:Osman Köse), Bursa: D9kuz10be5 Yayıncılık, s.1253-1266.
- Sarıkaya, B. (2017). Türkçe Öğretiminde Görsel Okuma. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, s.779-796.

AYASOFYA KIZ MEKTEBİ

D. no: 1
2
3

Sınıf geçme verekası

Tarih: 31-5-1930

Ayasofya *Thy* mektebi *İkinci* sene talibesinden numarah *Sağcı Hibi*
hanımın *üçüncü* devre imtihanını gösterir vesikadır.

Dersler	Rakamla	Yazı ile	Mülâhazat	Dersler	Rakamla	Yazı ile	Mülâhazat
Kur'an	5		<i>ihvat</i>	Ziraat			
İmlâ	2			Yazı	7		
Din dersleri				İngilizce			
Hesap	9			Nakış			
Coğrafya				Hendese			
Kıraat				Musiki			
Elişleri	7			Resmî Hattı			
Yurt bilgisi				Yekün	47		
Tarih							
Tabiat	9			Ahlâk	10		
Resim	8		Bedenî Terbiye	10			
Grammer			Temizlik	10			
Ezber			Gıma	10			
Tabir			Derece	14			

İhtar : — Çocuk velilerinin işbu verakayı imza etmeleri lâzımdır.

İmza yeri

Mektep Müdürü
S. Nisvan
Zahide Hanım

Ayasofya Kız Mektebi'ne Ait Karne: 31.05.1930

Kıbrıs Sicillerinden Kadınların Kurduğu Vakıf Örnekleri Examples of Waqfs Created by Women in Cyprus

Fatma Şensoy*

Öz

Vakıflar, toplumdaki iyilik olgusunun temel dinamiğini oluşturmuştur. Hayırseverlik veya filantropi dediğimizde aklımıza ilk gelen kurum, vakıflardır. İnsanların öldükten sonra bile sevap defterlerinin açık olmasını sağlayan bir kurum olan vakıflar, kurucularının adlarının yüzyıllardır anılmasını ve iyiliklerinin devamlı olmasını sağlamıştır. İlk çağlardan beri ortaya çıkan bu kurumlar ile hayır işleri, kutsal amaçlara dönük eylemler yapıla geldiği gibi toplumda huzur korunmuş, yaşam güzelleşmiş, güçsüzler ve yardıma muhtaç olanlar kollanmış, sınıf farklılıkları ortadan kaldırılmıştır. Vakıflar, Kıbrıs'ta da dini, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri ile sosyal yardım ve dayanışmayı sağlayan ve sosyal güvenlik ihtiyacını gideren kurumlardır. Kadınlar ve vakıfları birlikte incelemek, bu çalışmanın ana amacını oluşturmuştur. Kadınlar ve vakıflar konuları birlikte işlendiğinde; bu iki konunun çizmiş olduğu çerçevelerin dışında sosyal, ekonomik ve hukuki boyutların işaret ettiği sonuçlara ulaşmak mümkündür. Özellikle de Kıbrıs'ta kurulmuş vakıfları incelerken bu amaç ile çalışmalar yapılmıştır. Önceleri Kıbrıs'ta kurulduğu tespit edilmiş 700'e yakın var iken bu sayı yapılmış çalışmalarla 2.221'e ulaşmıştır. Bunun yanında Şer'iyye sicillerinin tamamı okunabilse ve vakfiyelerin tümüne erişilse bu sayının daha da artacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Vakıflar, Kadınlar, Kıbrıs

Abstract

Waqfs has formed the basic dynamics of goodness in society. When we say philanthropy or charity, the first thing that comes to our minds is the waqf. Waqf, which are an institution that ensures that deed books are open even after death, the names of the founders have been commemorated for centuries and their goodness has been sustained.

* Dr Öğretim Üyesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, fatma.sensoy@kisbu.edu.tr, Derleme Makalesi.

Through these institutions that have emerged since the early ages, charity work, as well as holy purposes, the peace has been preserved, the life has become beautiful, the powerless and the needy have been supported and the class differences have been eliminated. Waqfs in Cyprus are institutions providing religious, social, economic and cultural aid and solidarity. The main aim of this study is to examine woman and Waqfs together. In addition, Examining the common framework of these concepts concludes us to social, economic and forensic consequences. In particular, studies were carried out for these purposes while examining the waqf established in Cyprus. There were about 700 waqfs in Cyprus, but this number has reached 2,222 with the studies. Besides, it is clear that if all of the Judge Records can be read and all of the foundations are accessed, this number will increase further.

Key Words: Waqfs, Woman, Cyprus

GİRİŞ

Vakıf, kişinin taşınır veya taşınmaz bir malını, hiçbir etki altında kalmadan kendi arzuları doğrultusunda hayrî, dini, sosyal, kültürel, ekonomik ve benzeri hizmetlerin yerine getirilmesi için özel mülkiyetinden çıkarıp öngördüğü hizmete tahsis etmesidir. Bu hizmetlerin sonsuza değin sürmesi amaçlanmıştır. Vakıf kurumu, İslam Medeniyetinin doğup gelişmesiyle birlikte büyüyüp gelişmiştir. İnsanlar arasındaki sosyal yardım ve dayanışmanın en eski hukuki şeklidir. İnsan fitratındaki yardımlaşma duygusu dini hükümler ve uhrevi mükâfat telkinleri ile birleşince toplumun geneline yayılan bir özellik ortaya çıkarmıştır. Zengin-fakir, kadın- erkek toplumun tüm bireyleri vakıf kurmakta adeta birbirleriyle yarışmışlardır.

Günümüz deyimleriyle ifade etmek gerektiğinde, gönüllü, demokratik sivil toplum kuruluşları olan vakıfların, önemli bir yatırım hacmine de sahip olduklarını ifade etmek gerekir. (Öztürk 1995: 549)

Bu çalışmanın amacı Kıbrıs'ta kadınların kurduğu vakıflardan örnekler sunmaktır. Daha önce yapılmış ve Şer'iyeye Sicillerine dayalı olan araştırmalar kaynak olarak alınmıştır. Bu konuda literatüre girmiş kaynaklardan özellikle sosyal yaşamın belgeleri ile nakit para vakıfları ve su vakıflarına ilişkin kaynaklardan yararlanılmıştır. Vakıf uygulamasının Kıbrıs'ta nasıl olduğu genel bir değerlendirme ile sunulmak istenmiştir.

VAKIF KURUMU

Vakfın ilk tanımları İslam Hukuku içinde fıkıh kitaplarında yer almıştır. Ancak değişik mezheplerin hatta aynı mezhebe bağlı hukukçuların tanımları birbirinden farklıdır. Ebu Hanife'nin öğrencileri Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in tanımında vakıf, gelirleri canlılara tahsis edilen bir şeyin mülkiyetinin Allah'ın mülkiyetine geçmesini sağlayan şer'i, hukuki bir işlemdir. Vâkıfın "vakfettim" sözüyle gerçekleşip vakfedenin malı

olmaktan çıkan mal, sahipsiz kalamayacağından Allah'ın (C.C) mülkiyetine geçmektedir. (Öztürk 1983: 27)

İmamlar arasındaki bu düşünce ayrılığı vakfiyelerde de yer almış, vakfın sahih olduğu ve Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerine göre kurulduğu belirtilmiştir. (Yediyıldız 1982: 53) Hatta bu ifadeler gayrimüslimlerin kurduğu vakıfların belgelerinde de aynen zikredilmiş, genel bir anlatıma bürünmüştür. Kıbrıs'ta kurulmuş nakit para vakıflarının vakfiyelerinde de bu olgu açıklanmış, vakfın caiz ve bağlayıcı olduğu kararı sicillerdeki vakfiye kayıtlarında belirtilmiştir. (Demiryürek 2011: 971)

İslam Hukuku'na göre hükmü şahsiyete (tüzel kişilik) sahip vakıf, gereken şartların bulunması ve şahitlerin huzurunda kadı tarafından karara bağlanıp tescil edilmiştir. Müslüman olmayanların kurdukları vakıflar dahil hepsi Şer'i mahkemelerde tescil olunmuş ve Şer'iyeye sicillerine geçirilmiştir.

Vakıf kurma sürecinde izlenen ve sicillere kaydedilmiş sürecin aşamaları vardır. Kadın ya da erkek bir vakıf kurucusu vakfının sağlam olup olmadığını anlamak için mahkemeye bir dava açıp mal ve mülkünün kendisine geri verilmesini istemiştir. Kadıdan bunun imkânsız olduğu kararı-bu kararın dayanağı olarak ta İslam hukukçularının görüşleri- kayıtlara geçirilmiş ve vakfın kurallara uygun kurulmuş olduğu belgelenmiştir. Kurulmuş vakfın belgesi "vakfiye" içinde, vakfın varlıkları ve amaçları tek tek sayılmış, vakıftan yararlanacaklar veya maaş alması öngörülmüş kişiler belirtilmiştir. (Şensoy 2014: 79) Vakıf kurucusunun tayin ettiği yönetici yani müteveli, çoğu kez aileden seçilmiştir. Böylece vakıflar, belirli bir mülkün miras olarak paylaşılıp parçalanmadan ailenin elinde kalmasına hizmet etmiştir.

Ailenin yararına kurulmuş vakıflar "zürrî vakıflar"dır. "Hayri vakıflar"da (kamusal vakıflar) amaç tüm insanlığa hizmettir. "Yarı ailevi vakıflarda" ise kurucular hem ailesini gözetmişler hem de toplumun yararına hizmet sunmuşlardır.

VAKIFLARDA AKAR VE HAYRAT

Vakıf kurucusunun vakfettiği bina veya diğer kurumlara (cami, mektep, medrese, cami, çeşme...) "hayrât"; bu kurumların sonsuza değin yaşaması ve topluma hizmet sunması için ayrılmış gelir kaynaklarına da "akar" denmiştir.

Vakfedilen toprak ve malların mülkiyetinin tümüyle vâkıfta olması gerekmiştir. Tarım arazileri padişahın özel izni ile mirî statüsünden çıkarak mülk haline gelmiştir. Padişah bazen akrabalarına ve yakın hizmetkârlarına ya da savaşta yararlık göstermiş kumandanlara bütün bir köyün vergisini bir vakfa gelir yapma izni vermiştir. Ayrıca padişah vakıflarının gelirlerinin önemli bir bölümü de tarımdan alınan vergilerden sağlanmıştır. Tarım arazileri, çiftlikler, bahçeler, zaviyeler, köyler, dalyanlar, tuzlalar, binalar, ticari ve sınaî kuruluşlar, nakit para ve faiz vakıfların gelir kaynaklarını oluşturmuştur. Kıbrıs'ta özellikle zeytin ve keçiboynuzu ağaçları "sak" tabiri ile gövde başı olduğu ifade edilerek vakıf akarları içine yazılmıştır. (Torun 2017: 19-21; Demiryürek

2011: 968) Zeytin ağacının meyvesinin suyu yani zeytinyağı kutsal mekânların aydınlatılması için kullanılacaktır. Kıbrıs'ta ağaçlar ile ilgili mülk önemlidir. Adada harnup, zeytin ve diğer meyve veren ağaçlardan oluşan büyük bir mülk potansiyeli vardır. Vakıfların gelir kaynaklarından olan bir zeytin ağacının değeri, 1883 yılında Seager'in raporuna göre 50 ilâ 800 kuruş arasında değişmektedir. (Tamçelik-Kasapoğlu 2017: 325)

KADINLARIN VAKFA KONU OLAN SERVETLERİ

Şer'iyeye sicillerinde ve tereke defterlerindeki kayıtlar, kadınların mülkiyetle ilişkisini çok açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu olgu, kadınların güçsüz olduğu, iktisadi özerklikten yoksun olduğu ve dört duvar arasında kapatıldıkları gibi tezleri çürütmüştür. (Meriwether 2000: 124)

Vakıf kurumunun ekonomik ve hukuki gerçekleri ve uygulaması, Osmanlı kadınının mal ve mülk ile olan ilişkisini ve onların ekonomik güçlerini ve özerkliklerini ortaya çıkarmıştır. Bunun dışında kadınların hukuki statüleri ve cinsiyetler arası ilişkiler yine vakıf çalışmaları ile ortaya konmuştur. Kadınların vakıflardan yararlanmaları konusunda herhangi bir müdahale olduğunda mahkemeye başvurarak haklarını aramaları kadınların sahip olduklarını koruma gayretleri ile açıklanmıştır. Mahkemeler de kadınların haklarını korumuş ve bu konuda genelde kadınlardan yana tavır almışlardır. (Argıt 2005:594)

Kadınlar bazen çocukluk dönemlerinde yapılmış hukuki ve ticari bir işlem için daha sonra reşit olduklarında yapılan bu işleme itiraz etmişlerdir. Küçüklüklerinde kendi rızaları aranmaksızın yapılan işlemin iptali için aile fertlerini dava etmişler ve haklarını mahkeme yolu ile almışlardır. Lefkoşa Abdi Çavuş Mahallesi'nde oturan Nazife Hatun, yine Lefkoşa Aya Adoni Mahallesi'nde oturan kardeşi Nidai Efendi'yi mahkemede şikâyet etmiştir. Zira kardeşi, babası Ali Efendi'nin vefatıyla aile fertlerine miras kalan evi, Dimitri ve Mihail'e satmıştır. Dava konusu, satılan evin satışının bozulması ve kendi hakkı olan hisselerinin teslimidir. (Kıbrıs Şer'iyeye Sicili (KŞS), 44/113-1'den Erdönmez 2004: 178)

Kıbrıs'ın fethi sonrasında İslam hukukunun kadını koruyan ve kollayan hükümleri yalnızca Müslüman kadınlar için değil Ortodoks kadınlar için de uygulanmıştır. 1595'lerde yalnızca fetihten 25 yıl sonrasında Lefkoşadan pek çok kadın yakın köylerde de dahil göçmen Müslüman ve yerleşik mühtediler mahkemeye haklarını aramak için başvurmuşlardır. Kadınlar, erkeklerle aynı yasal haklara ve aynı fırsat eşitliğine sahiptirler. Ronald C. Jennings, *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640* isimli eserinde tüm Kıbrıs'ta olduğu gibi Lefkoşada kadınların gayrimenkul sahipliğinin önemli olduğunu belirtmiştir. Toprak alış-satışlarının %15'i kadınlar tarafından yapılmıştır. Kadınların toprak ve

mülk sahipliği artan oranlarda devam etmiş ve ekonomi üzerinde etkinlikleri görünür olmuştur. Kadınlar, alım-satım, miras ve mülkiyet sahipliği konusunda mahkemelere başvurmuştur. Kadınların sahip olduğu malvarlıkları, miras, çeyiz gibi aktarımlarla

da olmaktadır. Pek çok kadının aralarında Hristiyan kadınlar da dahil mal ve mülkünün dokunulmazlığı mahkemeler tarafından korunmuştur. (Jennings 1993)

1858 Arazi Kanunnamesi, mirî arazinin intikalinde kız evlatlar açısından bir dönüm noktası olmuştur. Daha önceden mirî arazi kendilerine miras yoluyla geçmez iken yeni dönemde mirastan pay alabilmişlerdir. Kanun çıktıktan bir süre sonra, gayrimüslim kadınların, kanundan önce gerçekleşmiş arazi bölüşümlerine itiraz edip yeni kanun ile hak talebinde buldukları Kıbrıs Sicillerine yansımıştır. Omorfa Kazası'nın Berasu köyünden Cirkako'nun oğlu Yorgi ve kız kardeşi Hırıstallu, aynı köyden Laverondibo'dan davacı olmuşlar. İddia ettiklerine göre, babaları öldüğünde Omorfa sınırları içerisinde 60 dönüm tarla yeni arazi kanunu gereğince eşit olarak kendilerine miras olarak intikal etmiştir. Ancak Laverondibo haksız yere bu tarlayı zabt ve tasarruf etmektedir. Davalı Laverondibo, arazinin davacıların babalarının tasarrufunda bulunduğunu, ancak yeni kanun çıkmazdan evvel 1847 yılında öldüğünü, bunun üzerine arazinin eski kanun gereği oğluna intikal ettiğini ifade etmiştir. (KŞS 43/44-1 4 Mayıs 1853'den Erdönmez 2004: 178)

HANEDAN KADINLARININ VAKFA KONU OLAN SERVETLERİ (MALVARLIKLARININ KAYNAKLARI)

Valide sultanlara tahsis edilmiş gelir kaynakları çok ve çeşitlidir. Bunların en önemlisi haseki iken ya da oğlunun saltanatı sırasında kendisine tahsis edilmiş has topraklarından veya padişah tarafından kendisine temellük hakkı verilmiş topraklardan gelen vergi geliridir. Böyle bağışlar, en başında ilk padişah Osman Gazi'nin evlendikleri zaman Kozagaç köyünü karısına hediye etmesi ile başlamıştır. Bu durum Osmanlı hanedanının bir özelliği olmuştur. Kozagaç köyü Şeyh Edebalı'nın tekkesinin bulunduğu Bilecik civarındadır. Rabia veya Bâlâ Hatun köyün gelirini bu zaviyeye vakfetmiştir. (Uzunçarşılı 1947: 294)

Başmamlık (terlik parası) anlamından çok daha ciddi gelir kaynaklarına işaret etmiştir. 1630'ların başında Reis'ul-küttâb* Avni Ömer Efendi, IV. Murad'a toprakların tasarruf koşulları ve vergi türlerini anlatan çalışmasında "has" konusuna gelindiğinde şu bilgileri aktarmıştır. "Bazı padişah ailesi kadınlarına ihtiyaçlarını karşılamaları için tahsis edilen bir tür

has vardır. *Paşmamlık* denilen has vezir hası gibi değildir. Çünkü padişah ailesi kadınları, göreve getirilme veya görevden alınmaları bakımından devlet görevlilerine benzemezler. Onlar bu hasları yaşam boyu olmak kaydıyla tasarruf ederler. Bir kadının artık hasa ihtiyacı kalmadığı zaman o has genellikle mirî topraklara geri döner." (Gökbilgin, 334)

Bu has toprakları genellikle tarım arazisinden oluşmuştur. Handan Sultan'ın gelirinin bir kısmı madencilikten elde edilmiştir. Kösem Sultan'ın gelirleri ise İskenderun hasının bir bölümünden oluşmuştur. Bunlar gümrük ve liman vergileri ile liman çarşısına konan vergilerdir. Naima'ya göre Kösem Sultan, yıllık geliri 250000 riyal veya 20

milyon akçeden fazla 5 hasa sahipti. Kıbrıs, Menemen, Zile, Gaza, Kilis ve Ezdin. (17. yüzyıl ortasında riyal ya da kuruş 80 akçedir.) Haseki* olarak kendisine Eğriboz Sancağındaki 23 köyün geliri tahsis edilmiştir. II. Osman ve

IV. Murad'ın yenilediği bu bağış, yılda 349.373 akçe getirmekteydi. Aynı sene 14 yaşındaki padişah annesine yılda 3200000 akçe getiren İskenderun hasını ihsan etmiştir. Kösem Sultan'ın kendinden önceki valide sultanların hepsinden fazla geliri olduğunu (yılda 300.000 kuruş ya da 24 milyon akçe) dönemin uleması Karaçelebizâde Abdülâziz Efendi ifade etmiştir.

Mahpeyker Kösem Sultan'ın Kıbrıs'ta Baf Bölgesi'nde bulunan vakıf gelirlerinden olarak büyük araziler vakfiyesinde belirtilmiştir. Vakfiyesinin tarihi "1 Zilkade 1039"dır. Kukla Çiftliği'nde toplam 1.339 dönüm tarla her biri dört bir yanındaki arazi sahipleri ile belirtilerek verilmiştir. Tarlalar arasında Karafliye tarlası: 76 dönüm, Colfade tarlası: 90 dönüm, Vağl tarlası:30 dönüm tarla, Eryanmut tarlası: 80 dönüm, Kanderl tarlası: 40 dönüm, Sltavrl tarlası: 12 dönümdür. Adanın önemli gelir kaynaklarından olan ipekçilik için yetiştirilmiş 3.000 adet dut ağacı vardır. Yine vakfiyede tüm tarlalar ve bahçeler o dönemde bilinen isimleri ile yazılmış ve oldukça uzun bir liste verilmiştir. (Dündar 2012: 111-124; Güzel www.ayk.gov.tr Haziran 2018)

Sahiplerinin ölümü üzerine mirîye intikal eden topraklar daha sonra diğer valide sultanlara tahsis edilmiştir. Valide sultanlar kendilerine bağışlanan toprakların önemli bir kısmını kurdukları vakıflara tahsis etmişlerdir. Bu uygulamanın ilk örneğini de Kozagaç'ın gelirini babasının kurduğu zaviyeye vakfeden Osman Gazî'nin eşi Bâlâ Hatun olmuştur. 17. yüzyıla gelindiğinde Valide sultanlar haslarını doğrudan vakfa çevirmişlerdir. (Pierce 1996: 284,285)

Vakfa çevrilmiş haslarda yaşayan yöre halkı da bazı ayrıcalıklara kavuşmuştur. Nurbanu Sultan'a oğlu III. Murad tarafından Yeni İl hası ihsan edildiğinde, Padişah yöre halkını çeşitli vergilerden ve aralarındaki Hıristiyanların erkek çocuklarının devşirilmesi zorunluluğundan muaf tutmuştur. Topraklar vakfa çevrildiğinde "sakinlerinin korunması" daha da gerekmiştir. Kimi zaman vakıf gelirlerinde fazlalıklar ortaya çıkmış. (Handan Sultan'ın vakfında olduğu gibi. Gelir fazlası 1 milyonu aşan akçe, mütevellî Darüssâde ağası tarafından padişaha teslim edilmiştir.) Kimi zaman da Celali isyanlarının olduğu yıllardaki gibi kargaşa ve bunalım zamanlarında gelir azlığı oluşmuştur. (Yine Handan Sultan'ın Kütahya'daki vakfında olduğu gibi. Köylüler mahsulü bile toplayamamışlar.)

Kentteki mülkler ve diğer kent gelir türleri de valide sultanların servet kaynaklarından. Turhan Sultan'ın vakfiyesinde, "...birinci kısım Yüce Sultan'ın ikamet ettiği iyi korunmuş İstanbul'da yer alan aşağıda belirlenmiş gayrimenkul ve tanımlanmış kiralık mülklerden, ikinci kısmı da Rumeli'de yer alan aşağıda belirtilen topraklar ve kaydedilen mülklerden" oluşmaktadır. Birinci kısımdakiler bir fırın, iki dükkân, iki kahve, kavurma ve öğütme tesisi ve altı arsa olarak yazılmıştır. (Duran 1990: 61)

Nurbanu Sultan'ın külliyesi kısmen caminin bulunduğu Üsküdar'daki çeşitli mülklerinin geliriyle desteklenmiştir. 2 senede (1616-1618) külliyenin hamamı ile odalar, dükkanlar ...ve diğerlerinin kiralaları toplamı: 220.668 akçeye ulaşmıştır.

Sultan III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'ın vakfının gelir kaynakları arasında Kıbrıs'ta Omorfa çiftliği vardır. 1015-1016/1606-1607 yılına ait vakıf muhasebe defterinde bu çiftlikten elde edilen gelir yıllık 160.000 akçedir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), 1671'den Şensoy 2016: 139)

Safiye Sultan'ın Karamanlı köyündeki cami vakfının gelir kaynakları arasında İstanbul'daki mülk kiralaları ile Üsküdar'daki dükkanların kiralaları vardır. (Şensoy 2018: 102) 1664'te toplanan gelirin yaklaşık üçte ikisi 54.750 akçe nakit yatırım üzerinden elde edilen kârdan gelmiştir. Valide sultanlar, şehir içi mülkler alıp bunları kiralayarak da yatırım yapmışlardır.

Sultanların servet kaynakları arasında onlara tahsis edilmiş günlük maaşları da önemli yekunlara ulaşmıştır. 1603-1604 yılına ait İstanbul Sarayları Muhasebe defterinde Safiye Sultan'ın maaşı günde 3000 akçedir. Kızı Ayşe Sultan'ın maaşı da günde 400 akçedir. (Şensoy 2016: 131) Günlük geliri 2.000 akçeye ulaşan Mihrümâh Sultan ise konumu ve zenginliği sayesinde siyasal kararlarda etkili olurken, hayır ve bayındırlık işlerine de yönelmiştir. (Sakaoglu 2015: 257)

SIRADAN KADINLARIN VAKFA KONU OLAN SERVETLERİ TEREKE DEFTERLERİNDEN İZLENENLER

Kadınların mal ve mülkünün dokunulmazlığı mahkemeler tarafından sürekli olarak kullanılmıştır. Kadının izni olmadan kocası, babası ve diğer akrabaları malını satmamış, kiralayamamış veya kullanamamıştır. Bu konuda yaşanmış olumsuzluklarda kadı (hâkim) mülkün kadına ait olduğu ispatlandığında satışı iptal etmiştir.

“Hacı Musa kızı Emine'nin vekili Hüseyin bin Hüseyin diyor ki, müvekkilemin yaşı küçük iken kendisinin nazırı olan Seydi Ahmet, Müvekkileme ait olan Sultan Hamamı Mahallesi'ndeki evleri Hacı Hasan'a satmıştı. Müvekkilem şu anda reşit olacak yaştadır ve evlerini geri istiyor. Mahkeme evlerin ona geri verilmesini emreder”. (Jennings 1975 :91'den Sencer 1999: 23)

Haim Gerber'in 17. yüzyıl Bursa kadı sicilleri üzerinde yaptığı çalışmada kadınların şehir ve köy emlaklarının alım satımı ve kiralınmasıyla yoğun bir şekilde uğraştıklarını ve kendilerine ait evlerde oturanların oldukça fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Abraham Marcus, Halep'te emlak ticaretinde kadınların payının %63 olduğunu (18.yüzyıl için), Kayseri'de de %40 olduğunu belirtmiştir. (Sencer 1999: 23)

Tereke defterleri üzerinde yapılmış araştırmalar, Kıbrıs'ta yaşayan kadınların ne denli canlı bir ticari yaşama sahip olduğunun belgelerini göstermektedir. Kadınların kocalarına verdikleri borç kayıtlarda yerini almıştır. Kadınların sahip oldukları gayrimenkul

ve menkul malları tereke defterlerine kaydedilmiştir. Evleri, bağ ve bahçeleri, zeytin ve harnup ağaçları, küçük ve büyükbaş hayvanları ile nakit paraları ve mücevheratları değerleri ile birlikte yazılmıştır. Bu şekilde dönemin fiyatları da tereke defterlerinde yerini almıştır. Bütün bunlar göz önüne alındığında Kıbrıs'ta yaşayan Osmanlı Müslim ve gayrimüslim kadınlarının aktif olarak sosyo- ekonomik hayatta yer aldıkları bir gerçektir. Adada tatbik edilen hukuk nizamı içerisinde kadınların her türlü hukuki hakları güvence altındadır. Özellikle miras paylaşımı konusunda getirilen, kız çocuklara mirastan erkek kardeşin yarısı kadar hisse verilmesi gerçeği aynı dönemde cari olan diğer hukuk sitemleri içerisinde oldukça insanidir. Zira Yahudi şeriatı Halakhah'da babanın ölümünden sonra kız çocuğa eğer erkek kardeşleri varsa mirastan hisse verilmemektedir. Zimmet statüsündeki bir Yahudi kadının miras davasını Osmanlı mahkemesinde çözmesi daha avantajlıdır.

Lefkoşada Arap Ahmet Cami Mahallesi'nde oturan Beşir kızı Bicân,1133/1721 tarihli sicil kaydına göre ölümünden sonra terekesinden alınacak olan 50 kuruş ile bir vakıf kurulmasını istemiştir. Lefkoşada Karamâni Mahallesi'nde bulunan mescidin imamları bu işletilerek arttırılan para karşılığında akşam namazlarından sonra birer aşr-ı şerif okuyup vâkıfın ruhuna hediye edeceklerdir. (KŞS Defter No:10 s.123'den Demiryürek 2011: 972)

VAKFİYELERİN İŞARET ETTİKLERİ

Lefkoşada Kızılkule Mahallesi'nde yaşayan Derviş kızı Gülsüm evini vakfetmiştir. Vakfiye şartlarına göre ölene kadar bu evde oturacak, ölümü sonrasında mütevellî olarak tayin ettiği Omorfa Kazasına bağlı Peristerona Köyü Camisi imamı Hacı Abdurrahman Efendi hâkimin izni ile evi satıp, elde edilen parayı işletecektir. Bu para cami imamlarına verilecek, imamlar da bunun karşılığında her sabah Yasin-i şerif okuyup sevabını vakfın kurucusunun ruhuna hediye edeceklerdir. Gülsüm Hanım vakfiyesini yazdırırken bizzat kadının huzuruna çıkmış ve bu hayır işlemini kaydettirmiştir. (KŞS Defter No:16 s. 30-31'den Demiryürek 2011:974)

4 Numaralı Kıbrıs Şer'iyeye Sicilindeki 1045/1635 Ekim tarihli kayıtların içinde Hatice Hatun'un 4.000 akçe nakitle bir vakıf kurduğu yazılıdır. Hatice Hatun bu paranın işletilerek hasıl olan getirisi ile Ayasofya Camisi'nde kuşluk vakti bir cüz Kur'an okumasını istemiştir. Kur'an okuyacak kişi her gün iki akçe alacaktır. Aynı defterdeki kaydın devamında Rukiye Hatun'un da 2.000 akçe vakfettiği yazılmıştır. Onun da hayır şartı Hatice Hatun ile aynıdır. Ayasofya Camisi'nde her gün kuşluk vaktinde bir cüz Kur'an-ı Kerim okunacaktır. Abdi Hatun'un kızı Sitti de bu vakıfların yöneticiliğini üstlenmiş, daha sonra Ayasofya Camisi'nde kuşluk vaktinde Kur'an'dan iki cüz okunması ve mütevellîsinin kendi evladı olması şartıyla sekiz bin akçe vakfetmiştir. (KŞS Defter No:4 s.122'den Demiryürek 2011:978)

1839-1856 döneminde Lefkoşa İbrahim Paşa Mahallesi'nde yaşayan Vâlâ Meryem, Lefkoşada İbrahim Paşa Mahallesi'ndeki evini sundurması ile birlikte vakfetmiştir. 17

Haziran 1839 tarihli vakfiyesindeki şartlarına göre bu ev, ölümünden sonra kiraya verilecek ve elde edilen gelir 10'u 11,5 hesabı yani %15 faizle işletilecektir. Bu işlem sonucu her yıl elde edilen gelir aynı mahallede bulunan caminin imam ve diğer görevlilerin giderleri için harcanacaktır. (KŞS Defter No: 38 s.31-1'den Erdönmez 2004: 98)

Lefkoşa Ayasofya Mahallesi sakinlerinden Hatike Kadın, mütevellilik yani yöneticilik görevinin ölümüne değin kendi üzerinde kalmak şartı ile sahip olduğu 5.000 kurusunu vakıf olarak tahsis etmiştir. Bu paranın işletilip elde edilen gelir ile camide bulunan hafız ve diğer görevlilerin ihtiyaçlarının karşılanmasını istemiştir. (KŞS, Defter No:38/125) Lefkoşa Ebu Kavuk Mahallesi sakinlerinden Hatice Kadın, Ayasezomeno köyünde bulunan 73 ve Dali köyünde bulunan 6 zeytin ağacını vakfetmiştir. Vakfiyesinde zeytinlerden elde edilecek yağın Turabi Dede türbesinin kandiline harcanması gerektiğini şart koşmuştur. (KŞS, Defter No:38/104-1)

Lefkoşa Ebu Kavuk Mahallesi'nde oturan Hatice Hatun, Bodamya köyünde çeşitli yerlerde bulunan toplam 50 sak (gövde) zeytin ağacını vakfetmiştir. Bu ağaçların miri arazi üzerinde olması vakıf kurmasına bir engel oluşturmamıştır. Zira bu ağaçlar, onun özel mülkiyeti altındadır. Vakıf ağaçlardan elde edilecek gelirler ile Lefkoşa Ayasofya Mahallesi'ndeki medrese öğrencilerinin ihtiyaçları giderilecektir. (KŞS, Defter No: 44/88-1)

Kıbrıslı kadınların vakfettikleri mülkler arasında bahçe ve ağaçlar yanında akarsu kullanım hakları da vardır. Lefke Kasabası'nda oturan Şerife Kadın, yine aynı yerde bulunan 4 dönüm bahçesini, içinde bulunan ağaçlarını ve iki adet evini vakfına gelir kaynağı olarak tahsis etmiştir. Şerife Kadın ayrıca Maratase Deresi'nden 22 günde 2 saat kullandığı ve sahip olduğu suyun kullanım hakkını da vakfetmiştir. Vakfiyesine göre, söz konusu bahçe ve akarsu, kiraya verilecek bunun sonucunda elde edilecek gelir, Lefkoşa ve Lefke camilerinde kandil gecelerinde mevlit okuyacak kişilere verilecektir. (KŞS, Defter No:38/214-2).

Mehmet Emin kızı Sare Hanım, Kaymakam Mesrur Ağa'nın eşidir. Sare Hanım eşi ile birlikte Ayasofya Camii yakınında satın aldıkları 7 adet konağı söz konusu caminin vakfına bağışlamışlardır. (KŞS, Defter No:40/129-1).

1911-1916 yıllarına ait Kıbrıs Sicili sayfa 148'de 510 numaralı vakfiye kaydında Penbe Hanım'ın hayır şartları yazılmıştır. Lefkoşa'ya bağlı Değirmenlik nahiyesi Mora Köyü sakinlerinden Nuri kızı Penbe, 4.000 kuruş vakfetmiştir. Yıllık "onu on iki akçe" hesabı ile (%20) faizle işletilecek bu para ile Kur'an okuyacak bir kişi senede 200 kuruş alıp iki hatim indirecektir. Birinci hatimi Ramazan'da okuyup Kadir gecesinde bitirecek diğerini ise Kurban Bayramı gecesinde bitirecektir. Bunlardan hasıl olan sevabın Penbe Hanım'ın kendisi, annesi ve tüm akrabalarının ruhlarına hediye edilmesi ve dua edilmesi gerekmektedir. Ayrıca her sene Rebiülevvel ayında bir Cuma günü köy camisinde, 75 kuruş harcanarak Mevlit okutulmasını istemiştir. Mevlid okuyanlar, şeker, od ve gülsuyu için harcamalar yapılacaktır. Penbe Hanım, kendisi hayatta olduğu sürece vakfının idarecisidir. Ölümünden sonra köyündeki caminin mütevellisi onun vakfının da mütevellisi

olacaktır. Müteveli, görevi karşılığı yıllık 50 kuruş alacaktır. Lefkoşa Hâkimi vakfının gönüllü (hasbi) denetleyicisi olacak, mütevellinin bir hıyaneti açığa çıkarsa, hâkim akrabaları arasından ona en yakın kişiyi eğer böyle bir yakını bulunmaz ise dindar ve doğruluğu belli bir kişiyi idareci olarak atayacaktır. Vakıf gelirinin her sene artan miktarı yine gelir getirecek şekilde müteveli tarafından işletilecektir. Yine aynı köyden Yakup Hüseyin kızı Ayşe Kadın, 2.000 akçe nakit para vakfı kurmuştur. Ayşe Kadında iki hatim okunması karşılığı Kur'an okuyacaklara senelik 180 kuruş verilmesini istemektedir. İki hayırsever hanımın aynı günlerde ve aynı şartlarla böylesi vakıf kurmaları hayırda yarışmanın güzel bir örneğini oluşturmuştur. (Reyhan 2004: 356-358)

Para sahibi olan kadınlar yanında sahip olduğu zeytin ve keçiboynuzu (harnup) ağaçlarının meyvelerini vakfeden Kara Mustafa kızı Rabia Hatun, hayır yapan kadınlar kervanındadır. Girine'ye bağlı Kazabifan köyünde bulunan tarlaları içindeki 15 gövde zeytin ve iki harnup ağacını vakfetmiştir. Zeytin ve harnupların hasılatından her sene 120 kuruş ayrılıp Ramazan'da hatim indirilmesini, yılda 60 kuruş ayrılıp her Cuma gecesi Yasin Suresi okunmasını istemiştir. Yapılacak dualar kendisi ve büyüklerinin ruhuna hediye edilecektir. (Reyhan 2004: 35)

KADINLAR VE VAKIFLAR

VAKIF KURUCUSU OLARAK KADINLAR

Osmanlı hanedanındaki kadınlardan sıradan kadınlara değin mülk sahibi kadınların vakıflar kurdukları ortadadır. Gabriel Baer'in, İstanbul vakıflarından seçmiş olduğu 500 örnek içinde üçte birinden fazlasının kurucusu kadındır. (Oktar 1998: 27) 18. yüzyıl vakıf kurucularının %80-90'ı askeri zümre, bunlar arasında 19 hanım sultan başta gelmektedir. Diğerleri 2 sadrazam, 3 yeniçeri ağası ve 6 Darüssâde ağasıdır. (Tabakoğlu 2004: 204)

Kadınlar hem kamusal vakıflar (vakf-ı hayrî) hem de aile vakıfları (vakf-ı zürri) kurmuşlardır. Cami, medrese ve zaviye gibi dinsel kurumların bakımı ve korunması, din görevlilerinin ücretlerinin ödenmesi, Mekke ve Medine'deki yoksulların beslenmesine adanmış, aile vakıflarında da ailenin soyu tükenene değin aile bireylerinin yararı gözetilmiştir. Hanedan ailesi kadınların kişisel hayır işleri yapması, sadece onların kendi dine bağlılık ve eli açıklıklarını değil tüm hanedanın dindarlık ve cömertliklerini herkese duyurmaya yaramıştır. Kutsal Mekke ve Medine şehirlerine devletin her yerinden ve diğer Müslüman devletlerden gelen hacılar, verilen vakıf hizmetleri ile onların işledikleri sevapların farkına da varmışlardır.

Vakıf hizmetlerinin aksamadan devamı için buralarda çalıştırılanlar, önemli bir istihdam hacmini oluşturmuştur. Hürrem Sultan'ın Kudüs vakfında 55 hacıyı barındıran bir misafirhane ve günde 400 yoksulu doyuran imaretinde 36 kişi çalışmaktadır. Sultan II. Mahmud'un kızı

Adile Sultan da Medine'de sadece kimsesiz ve çaresiz azat edilmiş kadın kölelerin barınabileceği haneleri vakfetmiştir. (Mazak 2000: 125)

Lefkoşadan Ali kızı Hüma Hatun, evinin önündeki iki buçuk dönümlük avlusunu fakirlere yemek pişirilip dağıtılmak ve Mevlut okutulmak üzere 29 Rebiü'l-Ahir 1003/11 Ocak 1595'te vakfetmiştir. (Tamçelik- Kasapoğlu 2018: 252) Lefkoşa'nın İbrahim Paşa Mahallesi'nden Üzengicioğlu Ahmed'in kızı Dellake Meryem Hatun 17 Haziran 1839'da evini bütün müstemilâtıyla birlikte İbrahim Paşa Camisi'ne vakfetmiştir. (KŞS Defter No:38 s.31/20). Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nden Hacı Hüseyin'in hürriyetini verdiği azatlı kölesi Abdullah kızı Alime Hatun, aynı mahallede bulunan evini, mahalle mescidi için tahsis etmiş ve vakfiyesini 10 Nisan 1814'te yazdırmıştır. (KŞS Defter No: 28 s. 149/322)

Lefkoşa'nın Tophane Mahallesi'nden Hacı Hüseyin'in kızı, Emine Hatun, iki katlı evini ve kırk dönüm arsasını 6 Aralık 1829'da vakıf olarak ayırmıştır. (KŞS Defter No: 36, s. 126/165) Lefkoşa gibi merkezde değil de çevre köylerde yaşayan kadınlar da sahip olduklarını örneğin zeytin ağaçlarını vakfetmişlerdir. Mesarya kazasına tâbi Konedra köyünden Mustafa kızı Eşmine Hatun, Malunda köyünde değişik yerlerde bulunan on bir zeytin ağacının yarım hissesini 13 Aralık 1837'de vakfetmiştir. (KŞS, Defter No: 36, s.150/195).

Ferruh Ağa'nın kızı Belkis Hatun'un hayır amacı için tahsis ettiği mülkleri zenginliği ölçüsünde oldukça fazladır. Piskopu sınırında çeşitli yerlerde parçalar halinde toplam 152 dönüm arazi ve sulama hakları, harman yeri, mağserhane ve çok odalı müstemilâtinin tamamı vakfının gelir getiren mülkleridir. (Tamçelik- Kasapoğlu 2017: 301)

Gayrimüslim kadınlar da Kıbrıs'ta cemaatlerinin fakir mensuplarını korumak kollarlamak adına vakıflar kurmuşlardır.

Hristinu bint-i Kostanti, Lefkoşada Faneromeni mahallesindeki üç kapılı altında avlusu ve sundurması olan evini 1 Ramazan 1133/ 26 Haziran 1721 tarihinde vakfetmiştir. Vakfın geliri Çikkö Manastırı'nın fakirlerine tahsis edilmiştir. Kadı huzurunda ve 8 Gayrimüslim ile 2 Müslüman şahit huzurunda bu işlem kayıtlara geçmiştir. KŞS. Defter No:10, Sayfa:127, Hüküm:541'den 2017, Tamçelik-Kasapoğlu 2017: 316).

Lefkoşada Aya Sofya Mahallesi sakinlerinden Markora kızı Maryo, 11 Temmuz 1737 yılında evini Maşara Manastırı'nın fukarası için vakfetmiştir. Maryo'nun evinde su kuyusu da vardır. Sicile kaydedilmiş işleme şahit olarak 12 kişinin ismi yazılmıştır. (KŞS, Defter No: 15, Sayfa: 37, Hüküm No: 162' den Tamçelik-Kasapoğlu, 2017: 317)

Lefkoşa'nın Karamanzâde Mahallesi sakinlerinden Sarkiz kızı Mayram 7 Mayıs 1816 tarihli sicil kaydında yazıldığı üzere evini bütün müstemilâtıyla birlikte Ermeni Kilisesi'nin fukarasına vakfetmiştir. (KŞS, Defter No: 37/1, s. 63'den Tamçelik-Kasapoğlu, 2017: 317)

Tuzla'lı Maryo binti Yanni, Aya Lazaroz Mahallesi'nde bulunan evini, Alaminya köyündeki harman yerini, ayrıca yine aynı köyde ve Menoya Köyü'nün çeşitli yerlerinde bulunan zeytin ve keçiboynuzu ağaçlarını Aya Lazaroz Kilisesi'nin fukarasına vakfetmiştir. 1 Nisan 1859 tarihli vakfiye sicile kaydedilmiştir. (KŞS, Defter No: 45, s.5, Hüküm No: 8' den Tamçelik- Kasapoğlu, 2017: 318)

VAKIF HİZMETLERİNDEN YARARLANANLAR (LEHDAR OLARAK KADINLAR)

Kadınlar, aile vakıflarında kurucu olmanın yanı sıra bu vakıflardan yararlanan yani lehdar olduklarında, vakıf hükümlerince güvence altına alınmış bir meskende yaşama hakkından, düzenli gelir sahibi olmaya, mirastan daha fazla pay almaya, gibi pek çok imkana vasıl olmuşlardır. Böylece iktisadi konumları ve daha önemlisi aile kaynaklarına erişilebilirlikleri kolaylaşmıştır. Aile vakıflarının kadınlara mirasçı olma hakkı tanıyan hisselerle ayrılabilir veraset sistemine verilmiş karşılıklardan biri olduğu da ifade edilmiştir. Mülkün çok küçülmesini önlemek için vakfa çevirmek, baba soylu ya da ana soylu aile ve gelecek kuşaklar için mülkün getirdiği gelirlerin denetim altında tutulması güvencesini vermiştir. Yine kuşaklar arasında mülkiyet aktarımı için vakıfların kullanılması kadınların aile kaynakları üstünde veraset yolu ile alabileceklerinden daha fazlasına ulaşmalarını sağlamıştır.

Sultan II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan (1696-1778), vakfiyesinde "...mütevelli ile vakıf gelirlerinin vakıf giderlerinden fazlasına müvekkilem Sultan hazretleri hayatta bulunduğu sürece kendileri sahip olacak vefatlarından sonra evladı ve evladının evladı ve evladının evladı ve evladının evladı, nesilden nesile kullanma hakkına sahip olsunlar. El ıyâzu bil'lâh min kahri'l feyyâz bâdel inkıraz uteka ve atikâti ve onların evladının evladı ve evladının evladından en akıllı ve reşit olanı mütevelli olup sözü edilen fazla gelire mütevelli olan ile diğerleri eşit olarak sahip olsunlar ve sonra bütünü ile nesil sona ererse Medine-i Münevverihâ vakıfları mütevellisi bu vakfa da mütevelli olup söylenen fazlayı alsın ve her sene Medine fakirlerine ulaştırсын ve dağıtsın..." (Hanım Sultan Vakfiyeleri, s. 182,183.)Safiye Sultan'ın nesiller boyu kadın erkek belirtmeden nesline yarar sağlamayı düşünmesi, uzak görüşlü olmaya da iyi bir örnektir.

Kadı sicillerinde vakıf kazançlarının dağıtımına ilişkin uyuşmazlıklara rastlanmaktadır. Davaların ana konusu kadınların vakıf üstündeki hakları, hisselerinin boyutları gibi değişik örneklerden oluşmuş. Hâkimler şikayetlerini kanıtlarla desteklediklerinde, her zaman kadın lehdarların haklarını önde tutmuşlardır. Kaptan Cafer Paşa'nın soyundan gelenler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık üzerine Cafer Paşa'nın soyundan geldiğini iddia eden Hatice Hacer Hanım'dan mahkeme, şecere ibrazı istemiştir. Hatice Hanım Cafer Paşa'ya ulaşan nesebini gösteren bir şecere sunmuştur. 23 Eylül 1923 tarihli mahkeme kaydının akabinde Mahkemede söz konusu hanımlar için şahitler, vakıf kurucusunun soyundan geldiklerini ve vakfı her bakımdan idareye muktedir olduklarını, emîn ve müstakîm kişiler olduklarını beyan etmişlerdir. Bunun üzerine tevliyet, 5 Kasım 1923'de bu hanımlara tevcih edilmiş ve gereğinin icrasına karar verilmiştir. (BOA, Evkâf Defteri (EV. d.) 31894/30 'den Sağlam, 2017: 222)

VAKIF YÖNETİCİSİ OLAN KADINLAR

Vakfiyelerdeki hükümler fiilen olan bitenden çok zaman içinde olması bekleneni bildirmiştir. Ancak vakfiyelerdeki hükümlerin uygulandığı varsayıldığında değişik sonuçlar ortaya çıkmıştır. Kamusal vakıflarda denetim, kurucu öldükten sonra çoğunlukla

erkeklere geçmiştir. Mütevellî olan kadın sayısı erkeklere göre daha azdır. Ancak aile vakıflarında kadınlar yönetici olarak daha fazla yer almışlardır. Mütevelliyelik yapan kadınlar, vakıfların yönetimiyle ilgili olarak tüm sorunlarla bizzat uğraşmışlardır. Mahkemelere bazen vekilleri ile çoğu zaman da kendileri bizzat çıkmışlar ve etkin bir biçimde uğraşmışlardır. Yöneticilerin başlıca sorumluluğu, vakıf hizmetlerinin yerine getirilmesine yetecek gelirin oluşturulması ve lehdarlara borçlu kalınmaması etrafında toplanmıştır. Mahkeme kayıtlarında görülen vakıf davalarının çoğunda vakıflardaki kazanç haklarından doğan anlaşmazlıklar, kira anlaşmalarından ya da kira ödenmemesinden doğan çatışmalar ve artık vakıf için gelir üretemeyen mülklerin ne yapılacağı konuları yer almaktadır. Doğal afetler ve zamanın tahribatı, ülke sınırları dışında kalan vakıf mülkleri hepsi ayrı problem oluşturmuştur. (Meriwether, 2000: 137)

Aile vakıflarında ve kamu vakıflarında özellikle belirtilmiş mütevellî olabilecek gruptaki en layık kişinin göreve seçilmesi ölçütü sözden ibaret kalmamış, liyakat otomatik olarak toplumsal cinsiyete göre değil gerçekten ehline tevdi edilmiştir. Demografik koşullar gereği, aileden geriye erkeklerin kalmaması da kadınların yöneticilik yapmasını gerektirmiştir. (Meriwether, 2000:124) Kıbrıs'ta Beylerbeyi Frenk Cafer Paşa vakfının mütevelliyesi yani yöneticilik görevini 1762-1773 yılları arasında Zeynep Hanım üstlenmiştir. 1776-1777 yıllarına ait bir belgede vakıf dükkanlarda oturan kiracıların biriken kira bedellerinin kiracılardan tahsili konusunda mahkemede beyanı vardır. 1864-65 senesinde ise mütevellîye olarak Hâce Şerife Esmâ Hanım'ın ismi geçmektedir. 1910 yılında Aişe Sıdika ve Fatma Ülker Hanım birlikte yarımşar hisse ile tevliyet görevini yürütmüşlerdir. (Sağlam 2017: 211, 223, 240, 241)

SONUÇ

Kıbrıs'ta kadınların kurduğu vakıflar, ülkenin geri kalanını ile aynı özellikleri taşımaktadır. Kadınlar sahip oldukları mal, mülk, nakit para, akarsu kullanım hakkı, zeytin, harnup ağaçlarını hayır amaçlarını gerçekleştirmek üzere ayırmışlardır. İbadet etme arzuları ile birlikte insanlara fayda sağlamak vakıf kurucularının amaçları olmuştur.

2000 yılında Kıbrıs Vakıflar İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Osmanlı dönemine ait 54 adet Şer'iyye Sicil Defteri, 9 adet İngiliz dönemi Şer'iyye Sicil Defteri ve mahkemelerce tutulan zabıt defterlerinden I No'lu Zabıt Defteri, 7 adet Vakfiye Defteri ve 7 adet de transkripsiyonlu Vakfiye Defteri taranmış bu dönemde 608 adet vakfiye tespit edilmiştir. (BOA 2000:32) Daha sonra bulunmuş ve araştırmalara açılmış belgeler ile bu sayı artmıştır. KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde 770 Vakfiye ve 1150 Şer'iyye Sicili bulunmaktadır. (Güzel: 111) Kıbrıs'ta kurulmuş vakıf sayısı olarak toplamda 2221 rakamı verilmektedir. Bu rakam, bulunabilmiş ve sicillere kaydedilmiş vakıflara aittir. 764 tanesinin vakfiyesine ulaşılmıştır. Vakfiyesi bulunmayan vakıfların varlığı ise muhasebe defterlerinden veya diğer arşiv kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Bunların 301'ini kadınlar kurmuştur. Bu da %39,3 gibi bir oranı göstermektedir. (Çam 2017: sözel bildiri).

Kaynaklar

- Argıt, B. İ. (2005). Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, (Sayı 5), İstanbul: Bilim ve sanat Vakfı Yayını. s. 575-621.
- Çam, M. (2017). "Kıbrıs'ta Kadın Vakıfları, Sözel Bildiri", Kıbrıs Vakıflar İdaresi, Vakıflar Haftası, Lefkoşa: 15.04.2017
- Demiryürek, M.(2011). "Kıbrıs Şer'iyeye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta kurulan Nakit Para Vakıfları (Vakf-ı Nüküd)". *Turkish Studies International Periodical for the Languages terature and History or Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter, s.965- 984, Turkey.
- Dündar, R. (2012). "Kıbrıs'ta Sultan Murad Han'ın Validesine (Kösem Sultan) Ait Mülk Çiftlikler". *Karadeniz Araştırmaları*, Güz, (Sayı 35).
- Duran, T.(Ed). (1990). *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar Hanım Sultan Vakfiyeleri*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Erdönmez, C. (2004). *Şer'iyeye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*, Doktora Tezi, Isparta.
- Gökbilgin, Tayyib. *İslam Ansiklopedisi*, C. II,
- Güzel, Abdurrahman. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk Tapusu Mahiyetinde Olan Şer'iyeye Sicilleri ve Vakfiyeler Üzerine Çalışmalar Hakkında", s.110-118
://C:/Users/Kullanıcı/Downloads/GÜZEL-Abdurrahman-ГЮЗЕЛЬ-Абдуллахман-Kuzey-Kıbrıs-Türk-Cumhuriyeti'nin-Türk-Tapusu-Mahiyetinde-Olan-Şer'iyeye- Sicilleri-Ve-Vakfiyeler-Üzerine-Çalışmalar-Hakkında.pdf. (Haziran 2018)
- Jennings, R.C. Women in Early 17 th Century Ottoman Judicial Records-Sharia Court of Anatolian Kayseri, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*18, 1975,
- s. 91'den aktaran Sencer, A.A. (1999). *Osmanlı Toplumunda Kadın ve Aile*, İstanbul.
- Jennings, Ronald C. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*,1993.
- Mazak, F. (2000). *Adile Sultan*, İstanbul: Çamlıca Kültür ve Yayın Vakfı Yayını.
- Meriwether, M. L. (2000). "Yeniden Kadınlar ve Vakıf Üstüne: Halep, 1770-1840". *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. Oktar, T. (1988) *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. İstanbul.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu- Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları* (2000). Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara. Öztürk, N. (1983). *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara.
- Pierce, L. (1996). *Harem-i Hümayûn*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Reyhan, Ö. (2004) *1911-1916 Yılları Arası Şer'iyeye Sicili (Dava No: 333-564)*, Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa.
- Sağlam, N. (2017). Arşiv Kaynaklarına Göre Beylerbeyi Frenk Cafer Paşa'nın Kıbrıs'taki Vakıfları. Ed. Mahfuz Söylemez, *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayını.
- Sakaoğlu, N. (2015). *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul: Alfa
- Şensoy, F. (2016). The Philanthropies of The Sultan's Daughter Ayşe Sultan From The Beginning of The 17th Century and Her Waqf's Accounting Records. *Muhasebe ve Finans Tarihi araştırmaları Dergisi*, (Sayı 11) Temmuz 2016, s. 125-168.
- Şensoy, F. (2018). *İstanbul'un 100 Hayırsever Hanımefendisi*, İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayını
- Tabakoğlu, A. (2004). Klasik Dönem Osmanlı Vakıf Sistemi. *Cumhuriyetin 80. Yılında Uluslararası Vakıf Sempozyumu*. Ankara: VGM Yayını.
- Tamçelik, S.-Kasapoğlu, M. K. (2017). Kıbrıs'ta kurulan Gayrimüslim Vakıflar ve Özellikleri. Ed. Söylemez, M. *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayını. 279-338. (Yay. Haz.) Tamçelik, S.-Kasapoğlu, M. K. (2018) *Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri 1/A Numaralı Kıbrıs Şer'iyeye Sicili*, (Hicri 988-1003/Miladi 1580-1595), Ankara.
- Torun, A. (2017). 1848-1878 Dönemi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivindeki Kıbrıs'a Ait Vakıf İlişkili Tapu Kayıtları. *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Vakıfları*, Ed. Söylemez.
- M. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Yayını.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1947). *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. Yedi yıldız, B. (1982). Müessese ve Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi. *Vakıflar Dergisi*, Sayı XV, Ankara: VGM Yayını.

KKTC'deki Psikolojik Danışmanların Teknoloji Bağımlılığına İlişkin Görüşleri Opinions of Psychological Counselors on Technology Addiction in TRNC

Ece Emre Müezzın*

Öz

İnternete erişebilmenin çok kolay bir hale geldiği bu son yıllarda bireylerin hayatındaki zamanlarını önemli ölçüde internette harcadıkları görülmektedir. İnternet kullanımı bilgiye erişebilmek açısından bireylere kolaylık sağlarken internette geçirilen sürenin artmasıyla da internetin aşırı kullanımı ile ilgili sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. İnternet kullanımı bireylerin günlük yaşantısının en önemli alışkanlığı haline gelmiştir.

Bu araştırmada ortaöğretim kurumlarında görev yapan psikolojik danışmanların görev yaptıkları okullardaki öğrencilerin teknoloji bağımlılığı risklerine ilişkin görüşlerini almak amaçlanmıştır. Araştırmada ortaöğretim kurumlarında görev yapan psikolojik danışmanların görüşleri derinlemesine bir şekilde nitel yöntemlerle incelenmiştir. Çalışma grubu olarak KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Genel Ortaöğretim Dairesine bağlı okullarda görev yapan ve gönüllü olarak bu çalışmaya katılım göstermek isteyen 11 psikolojik danışmanla görüşme yapıp veriler toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde görüşmelerden elde edilen veriler sentezlenerek betimlenmiş daha sonra özetlenip yorumlanmıştır. Sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnternet, internet bağımlılığı, teknoloji bağımlılığı, baş etme, psikolojik danışman

Abstract

In recent years, internet access has become easy and it is seen that individuals spend a considerable amount of their lives on internet. While use of internet provides convenience to individuals in terms of access to

* Yrd. Doç. Dr., Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Eğitim Fakültesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti, ece.muezzin@kisbu.edu.tr, Araştırma Makalesi, Çağrılı Makale.

information, as the time spent on internet increase, problems take place related to excessive use of internet. The use of internet has become the most important habit of the daily life of the individuals. The purpose of this study is to receive and compile the opinions of psychological counselors working at secondary schools on the technology addiction risks of students at their schools. The opinions of psychological counselors has been examined through qualitative methods in detail. Interviews were conducted with 11 psychological counselors who work at the schools under General Secondary Education Department of Ministry of National Education and Culture of TRNC and would like to participate in this study as a volunteer and therefore, data were collected. The semi-structured interview form prepared by the researcher was used as data collection. The data included interviews were described by synthesizing and then summarized by interpreting in the data analysis. Recommendations were given according to the results..

Keywords: Internet, internet addiction, technology addiction, coping with, psychological counselor

GİRİŞ

İnternete erişebilmenin çok kolay bir hale geldiği bu son yıllarda bireylerin hayatındaki zamanlarını önemli ölçüde internette harcadıkları görülmektedir. Geçmiş yıllarda bilgiye erişim ile ilgili yaşanan zorluklar internetin yaygınlaşmasıyla bilgiye ulaşım açısından büyük kolaylık sağlamıştır. İnternette bilgiye erişim hem zaman hem de ekonomik açıdan bireylere kolaylık sağlamıştır. İnternet kullanımı bilgiye erişebilmek açısından bireylere kolaylık sağlarken internette geçirilen sürenin artmasıyla da internetin aşırı kullanımı ile ilgili sıkıntılar ortaya çıkarmıştır.

Son yıllarda internet kullanımı günlük yaşantımızın en yaygın alışkanlığı haline gelmiştir. Geçmiş yıllarda bilgi kaynağına ulaşmak zordu ve bu bir sorundu. Son zamanlarda internet sayesinde bilgiye ulaşmak kolay hale gelmiştir. Bulduğumuz bu çağda internetle ilgili teknoloji giderek gelişmeye devam etmektedir. Gün geçtikçe internet kullanımı bilgi paylaşımı, iletişim, alışveriş yapma, sohbet etme ve oyun oynamak açısından önemli hale gelmiştir. Bilgisayarların gelişmesi ve hızlı ağ bağlantısı internet teknolojisinin tercih edilmesine sebep olmuştur. İnternet üzerinden bilgiye kolay ulaşıyor olması son zamanlarda kullanıcıların alışkanlıklarında kaçınılmaz değişikliklere sebep olmaya başlamıştır (Akınoğlu, 2002).

İnternet bağımlılığı belirtileri diğer bağımlılık türlerindeki belirtilerle benzerlik göstermektedir. Bu belirtiler;

- İnternet kullanım süresinde azalma olduğu zamanlarda yoksunluk belirtileri,
- İnternet kullanımı için aşırı çaba harcama,
- Geç saatlere kadar sürekli internete bağlanarak her zaman uykusuz ve yorgun hissetme,

- İnternet üzerinde insanlarla iletişime girmeyi yüz-yüze iletişim kurmaya tercih etme, daha rahat hissetme,
- Ailesine, sağaltımcı ve çevresindeki kişilere internete bağlı kalabilmek için yalanlar söyleme,
- İnternete bağlı kalma zamanıyla alakalı duygusal değişiklikler yaşamaktır (Akt. Öztürk, Odabaşoğlu, Eraslan, Genç ve Kalyoncu, 2007; Balta ve Horzum, 2008).

İnternet bağımlılığı olarak tanımlanan dürtülerle ilgili bir şekilde zorlantılı olarak ve kontrol edilemez internet kullanımı aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

- Çevrim içi seks bağımlılığı
- Sohbet bağımlılığı
- İnternet ağı ilişki bağımlılığı
- İnternet ağı oyun bağımlılığı
- İnternet ağı kumar bağımlılığı
- Gezinti bağımlılığı
- Bilgisayar ve bilgi iletişim teknolojisi bağımlılığı (Peltoniemi, 2002).

İnternetin en rahat ulaşılabildiği araçlar ise bilgisayar ve akıllı telefonlardır. Bu bilgiler ışığında internet bağımlılığının aslında teknoloji bağımlılığı ile paralel olarak ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.

KKTC'de ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin günlük internet kullanım süreleri bu kısımda sunulacaktır. Bu çalışmalarda özellikle günlük 4 saat ve üzeri internet kullanımının internet bağımlılığı riskine yol açacağı üzerine durulmuştur. Ayrıca 8 saat ve üzeri internet kullanımının hem internet bağımlılığına işaret ettiği hem de bu bağımlılık sonucu psikolojik, duygusal ve sosyolojik sıkıntılara sebebiyet vereceği birçok çalışmanın ortak sonucu olarak görülmüştür. Ortaöğretim öğrencilerinin 2010 yılında %40'ının 4 saat ve üzeri, %5,4'ünün ise 8 saat ve üzeri günlük olarak internete bağlandıkları bulunmuştur (Balkan, 2010). Bu sonuçlar 2010 yılında dahi yüksek olmasına rağmen 2015 yılında bu sonuçların çok daha yükseldiği 4 saat ve üzeri internet kullanımının %77,2'ye ulaştığı görülmüştür. Bu yüzdelerinin artışının gelişen teknolojinin bir sonucu olduğu söylenebilir. İnternete ulaşım bilgisayarlardan akıllı telefonlar gibi akıllı cihazlara geçmesiyle internetin ulaşılabilirliği çok daha rahat hale gelmiştir. Elde edilen bu sonuçlar internet bağımlılığı ile ilgili ortaöğretim öğrencileri açısından dikkate alınması gereken önemli bir problemin olduğu bilincinin kazanılmasına yeterli olacak durumdadır (Müezzın, 2015).

Üniversite öğrencilerinin 2010, 2011 ve 2012 yıllarında günlük internet kullanım sürelerine bakıldığında, 2010 yılında üniversite öğrencilerinin %73,3'ü günlük 4 saat ve üzeri internete bağlanırken, %13,3'ü 8 saat ve üzeri internet kullandığını bildirmiştir (Balkan, 2010). 2011 yılında yapılan çalışmada ise öğrencilerin %46'sı 4 saat ve üzeri,

%7,9'u 8 saat ve üzeri günlük olarak internet kullanımı olduğu saptanmıştır (Balkan ve Adalier, 2011). 2012 yılına bakıldığında ise üniversite öğrencilerinin %51,6'sı 4 saat ve üzeri, %6,3'i ise 8 saat ve üzeri günlük internet kullanımlarının olduğu görülmektedir (Müezzın ve Serin, 2012).

Bu veriler ışığında ortaöğretimde olduğu gibi üniversitelerde de teknoloji ile ilgili bağımlılık riski ciddi bir sorun halini almaktadır. Ortaöğretimde yapılacak olan önleme çalışmaları üniversite yaşamına devam edecek öğrencilerimiz üzerinde de olumlu etkide bulunacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda yapılacak olan çalışma teknoloji bağımlılığı riski ile baş etme ile ilgili önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI:

Bu araştırmada ortaöğretim kurumlarında görev yapan psikolojik danışmanların görev yaptıkları okullardaki öğrencilerin teknoloji bağımlılığı risklerine ve bu bağımlılıkla baş etme becerilerinin geliştirilmesine ilişkin görüşlerini almak amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacına yönelik alt amaçlar şöyledir; Psikolojik Danışmanların;

- 1- "Sizce görev yaptığınız kurumdaki öğrencilerle ilgili teknoloji bağımlılığına ilişkin herhangi bir sorun var mıdır? Varsa sizce bunlar nelerdir? (Sosyal medya, çevirim içi oyun, sürekli sohbet etme vb.)"
- 2- "Bu sorunu tespit ettiğiniz öğrencilerle daha önce teknoloji bağımlılığı ile ilgili bir çalışma yaptınız mı? Yaptıysanız bu çalışmaların içeriğinden kısaca bahsedebilir misiniz?"
- 3- "Teknoloji bağımlılığı riski baş etme becerileri ile ilgili bir psiko-egitim programı hazırlansa bu programın içerisine sizce ne gibi boyutlara yer verilmelidir?"

hakkındaki görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Ortaöğretim kurumlarında görev yapan psikolojik danışmanların görev yaptıkları okullardaki öğrencilerin teknoloji bağımlılığı risklerine ilişkin görüşleri derinlemesine bir şekilde nitel yöntemlerle incelenmesi planlanmaktadır. Nitel çalışmalar, gözlem ve görüşme teknikleriyle toplanan verilerin düzenlenip sınıflandırıldığı, ana konuların ortaya çıkarıldığı ve raporlandığı bir araştırma tekniğidir. Bu teknikte amaç sosyal gerçeklik içerisinde bulunan ve keşfedilmeyi bekleyen bilgileri ortaya çıkarmaktır (Özdemir, 2011). Bu aşamada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle veriler toplanması planlanmaktadır. Soruların ana hatlarıyla tespit edildiği yarı yapılandırılmış bu türde görüşme sırasında sorulardan bir kısmı sorulmayabilir veya yapılan görüşmenin gidişatına göre yeni sorular sorulabilmesi bakımından en etkili mülakat türü olmaktadır. Görüşme yapılan kişinin vermiş olduğu yanıtlara göre gerekli olduğunda daha derinlemesine bilgi

edinilmektedir (Al, 2007). Verilerin analizinde görüşmelerden elde edilen veriler sentezlenerek betimlenmiş daha sonra özetlenip yorumlanacaktır.

ÇALIŞMA GRUBU

KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Genel Ortaöğretim Dairesine bağlı okullarda görev yapan ve gönüllü olarak bu çalışmaya katılım göstermek isteyen Psikolojik Danışmanlarla görüşme yapıp veriler edinilmesi planlanmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ek 1 de yer almaktadır.

VERİ TOPLAMA ARACI

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış «Psikolojik Danışman Görüşme Formu» kullanılmıştır.

Bu araştırmanın iç geçerliliğini sağlamak amacıyla görüşme formlarının oluşturulması, görüşmelerin yapılması ve verilerin analizi aşamalarında uzman görüşlerine önem gösterilmiştir. Bu da çalışmanın inandırıcılığını sağlamıştır.

Dış geçerlik için aktarla bilirliliğinin artırılmasına yönelik bulgular ve yorum bölümünde katılımcılara ait betimlemelere detaylı şekilde yer verilmiştir. Böylece verilerin elde edilmesi, yorumlanması ve daha iyi ortaya konması sağlanmıştır.

İç güvenilirliği sağlamak amacıyla görüşme formları oluşturulurken uzman görüşlerine başvurulmuş, hazırlanan görüşme formları deneme uygulamalarına yer verilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sırasında kavramsal kodlamalar aynı standartta yapılmış ve görüşülen kişilerin ifade ettikleri biçimde sunulmasına dikkat edilmiştir.

Dış güvenilirliği sağlamak amacıyla görüşme formlarından elde edilen tüm verilere ait ses kayıtları ve yazılı notlar teyit edilebilirliği sağlamak amacıyla saklı tutulmaktadır.

VERİ ANALİZİ

Verilerin analizinde görüşmelerden elde edilen veriler sentezlenerek betimlenmiş daha sonra özetlenip yorumlanmıştır. Nitel veri analizinde sorulara verilen yanıtlara göre kullanılan kodlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Nitel veri analizinde kullanılan kodlar tablosu

Soru No:	Sorular	Cevap Örneği	Sınıflandırma	Kodlar	Cevap Örneğine Ait Kod
1.	Sizce görev yaptığımız kurumdaki öğrencilerle ilgili teknoloji bağımlılığımıza ilişkin herhangi bir sorun var mıdır? Varsa sizce bunlar nelerdir? (Sosyal medya, çevirim içi oyun, sürekli sohbet etme vb.)	Evet, bence olduğunu düşünüyorum. En fazla sürekli sohbet etme amaçlı kullandığımızı düşünüyorum, daha sonra sosyal medya ve son olarak da oyunlar	Sorunlar	“Sosyal Medya” “Oyun Bağımlılığı” “Siber Zorbalık”	“Sosyal Medya” “Oyun Bağımlılığı”
2.	Bu sorunu tespit ettiğiniz öğrencilerle daha önce teknoloji bağımlılığı ile ilgili bir çalışma yaptınız mı? Yaptıysanız bu çalışmaların içeriğinden kısaca bahsedebilir misiniz?	Evet yaptım. Önceki yıllarda bilgilendirme seminerleri, bireysel görüşmeler ve veli görüşmesi	Çözüm Yaklaşımları	“Bilgilendirme” “Uzman kişilerden destek alma” “Sosyal beceri eğitimleri” “Özel teknikler uygulama” “Aile desteği”	“Bilgilendirme” “Uzman kişilerden destek alma” “Aile desteği”
3.	Teknoloji bağımlılığı riski baş etme becerileri ile ilgili bir psiko-eğitim programı hazırlansa bu programın içerisine sizce ne gibi boyutlara yer verilmelidir?	Böyle bir program hazırlansa öğrencinin gerçek dünyadan uzaklaşma isteğinin sebepleri. Hayır diyebilme. Zaman planlama, bağımlılık kendini farkındalık ve hedef belirleme eğitim kapsamında olmalıdır.	Baş etme Boyutları	“Bağımlılığın zararlarına farkındalık” “Faydalı kullanım” “Canlı örnek” “Eğitimin olması” “Yasal düzenleme” “Sosyal beceri eğitimi”	“Bağımlılığın zararlarına farkındalık” “Eğitimi”

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırmaya katılan psikolojik danışmanların 5’i Lefkoşa, 2’si Girne, 3’ü Gazimağusa ve 1’i de Güzelyurt bölgesinde görev yapmaktadır.

Araştırmanın ilk alt amacı doğrultusunda psikolojik danışmanların “Sizce görev yaptığınız kurumdaki öğrencilerle ilgili teknoloji bağımlılığına ilişkin herhangi bir sorun

var mıdır? Varsa sizce bunlar nelerdir? (Sosyal medya, çevirim içi oyun, sürekli sohbet etme vb.)” hakkındaki görüşleriyle ilgili bulgular aşağıda sunulmuştur.

Çalışma grubundaki 12 psikolojik danışmanların tümü sorun olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

- 8 psikolojik danışman → Sosyal medya ve oyun bağımlılığı
- 1 psikolojik danışman → Sosyal medya, oyun bağımlılığı ve siber zorbalık
- 1 psikolojik danışman → Sosyal medya
- 1 psikolojik danışman → Oyun bağımlılığı

Bu bulguyla ilgili psikolojik danışmanların görüşleri ile ilgili örnek alıntıları şöyledir;

«... sosyal medya ve oyun: sosyal medya zorbaca davranışların artması ve yanlış arkadaşlıkların kurulmalarına sebep olmaktadır. Oyun ise ciddi anlamda bir bağımlılık olmakta. Ayrıca çeşitli çeşitli psikolojik, anatomik ve fizyolojik sorunlarda beraberinde gelmektedir...» (PD7)

«...bilgisayar oyunlarının uzun süre oynanması, sohbet gruplarının aşırı kullanımı ve oradaki sohbetlerin bazen küfürlü olması, siber zorbalığın olması ve başkalarının özel hayatına müdahalelerin olması...» (PD2)

Türkiye İstatistik Kurumu (2017) “İnternet Kullanan Bireylerin İnterneti Kişisel Kullanma Amaçları” raporuna göre %83,7 oranla en yüksek kullanım amacı Sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşma olarak bulunmuştur. Bu rapor sonuçları da yapılan çalışmada edinilen psikolojik danışmanların görüşleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt amacı doğrultusunda psikolojik danışmanların “Bu sorunu tespit ettiğiniz öğrencilerle daha önce teknoloji bağımlılığı ile ilgili bir çalışma yaptınız mı?

Yaptıysanız bu çalışmaların içeriğinden kısaca bahseder misiniz?” hakkındaki görüşleriyle ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

Çalışma grubundaki 11 psikolojik danışmanların 10'u bu sorunu tespit ettiği öğrencilerle daha önce teknoloji bağımlılığı ile ilgili çalışma yaptıklarını 1'i ise kendinin şahsen yapmadığını ancak konu ile ilgili başka kişilerce seminer verildiğini belirtmiştir.

- 5 psikolojik danışman → Seminer
- 3 psikolojik danışman → Seminer ve uzman kişilerce destek
- 2 psikolojik danışman → Özel teknikler uygulama
- 1 psikolojik danışman → Seminer ve sosyal beceri eğitimi

Bu bulguyla ilgili psikolojik danışmanların görüşleri ile ilgili örnek alıntıları şöyledir;

«...belirlenen sınıf ve öğrencilerle ilgili sınıfta veya özel bağımlılık, etkili zaman kullanımı ve doğru internet kullanımı konularında uygulamalar yapılmış. Birkaç kez de doğru kullanım ve riskler konusunda seminer yapılmıştır...» (PD1)

«...yerine sevdiği bir şey koyma hedef belirleme çalışması ama fayda sağlanamadı...» (PD11)

Araştırmanın son alt amacı doğrultusunda psikolojik danışmanların “Teknoloji bağımlılığı riski baş etme becerileri ile ilgili bir psiko-eğitim programı hazırlansa bu programın içerisinde sizce ne gibi boyutlara yer verilmelidir?” hakkındaki görüşleriyle ilgili bulgular aşağıda sunulmuştur.

Çalışmaya katılan psikolojik danışmanların 10’u konuyla ilgili fikir beyan ederken 1 psikolojik danışman bu konuyla ilgili hiçbir bilgisi olmadığını bildirmiştir.

- 4 psikolojik danışman → bağımlılığın zararları ile ilgili farkındalık yaratmak
- 1 psikolojik danışman → teknolojinin faydalı kullanımı hakkında bilgi vermek
- 1 psikolojik danışman → hem fayda hem de zararları ile ilgili bilgi vermek
- 1 psikolojik danışman → canlı örnek
- 1 psikolojik danışman → eğitimin parçası olması
- 1 psikolojik danışman → yasal düzenleme
- 1 psikolojik danışman → yorum yok

Bu bulguyla ilgili psikolojik danışmanların görüşleri ile ilgili örnek alıntılar şöyledir;

«...oyunlara yaş sınırı konması ve sosyal medya hesabı kullanımının belli yaş altına verilmemesi konusunda yasal düzenlemelerle işe başlanmalı. Teknolojiyi bilinçli kullanma ve kontrolü kaybetmeme konusunda sosyal beceri eğitimlerinin geliştirilmesi özellikle ilkokul düzeyinde. Okullara erken kullanımı konusunda da yasak getirilmesi çok önemlidir...» (PD8)

«...hem yaygın eğitimde hem de örgün eğitimde yer verilmelidir. Yaygın eğitimle toplum ve ailede bir farkındalık yaratılmalı. Örgün eğitimde ile uygun derslerin içine konu olarak serpiştirilmelidir. Ayrıca internetle ilgili yasalarda süratle çıkarılmalıdır...» (PD7)

«...teknolojinin gerekliliği, teknolojinin doğru kullanımı, zaman yönetimi, sosyal medyanın işlevi, uzun süre teknolojik aletlerle meşgul olmanın ortaya çıkardığı hastalıklar...» (PD4)

SONUÇ

Sonuç olarak ortaöğretim kurumlarında çalışan psikolojik danışmanların öğrencilerinde teknoloji kullanımı ile ilgili sorunlarının olduğunu farkında olduğu görülmüştür. Psikolojik danışmanlar bu sorunla ilgili öğrencilerle farklı çalışmalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Teknoloji bağımlılığı ile ilgili baş etme ile ilgili bir psiko-eğitim programı hazırlanacaksa içeriğinde bulunması gereken hususlarla ilgili psikolojik danışmanlar fikirlerini beyan etmişler ancak bu fikirlerin bilindik fikirlerin dışına çıkmadığı görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda öncelikle psikolojik danışmanlara teknoloji kullanımı ile ilgili hizmet içi eğitim düzenlenmesi önerilmektedir. Araştırmacılara yönelik teknoloji kullanımı psiko-eğitim programının hazırlanmasını ve bunun tüm okullarda psikolojik danışmanlar tarafından uygulanmasının ve deneysel olarak etkililiğinin ölçülebileceği çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Akinoğlu, O. (2002). *Eğitim ve sosyalleşme açısından internet kullanımı (İstanbul örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Al, H. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemleri akademik yazım kuralları*. Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Balkan, E. (2010). Üniversite ve ortaöğretim öğrencilerinin bilgisayar-internet bağımlılığı ve aile fonksiyonları arasındaki ilişki. International Conference on New Horizons in Education, 23-25 Haziran 2010, Mağusa.
- Balkan, E. ve Adalier, A. (2011). The relationship between social cohesion and computerinternet usage. The Turkish Journal of Educational Technology, 10(3), 304- 310.
- Balta, Ö. Ç. ve Horzum, M. B. (2008). The factors that affect internet addiction of students in a web based learning environment. *Journal of Faculty of Educational Science*, 41(1), 187-205.
- Müezzın, E. (2015). An investigation of high school students' online game addiction with respect to gender. *The Turkish Journal of Educational Technology*, Özel Sayı 1, 55-60.
- Müezzın, E. ve Serin, N. B. (2012). The relationship between personal cohesion level with computer and internet usage among university students. *International Journal of Global Education*, 1 (4), 26-33.
- Özdemir, M. (2011). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztürk, Ö., Odabaşoğlu, G., Eraslan, D., Genç, Y. ve Kalyoncu, Ö. A. (2007). İnternet bağımlılığı: Kliniği ve tedavisi. *Journal of Dependence*, 8(1), 36-41.
- Peltoniemi, T. (2002). Net addiction in Finland. First Prevent Conference of Telematics in Addiction Prevention, Atina, Yunanistan.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017). *İnternet kullanan bireylerin interneti kişisel kullanma amaçları raporu*. Ankara.

Özel Gereksinimli Çocukların Okuma Yazma Öğrenmelerine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Teacher's Opinions on Learning Literacy of Children with Special Needs

Mukaddes Demirok*
Ayşegül Akçam**

Öz

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin özel gereksinimli çocukların okuma yazma öğrenmelerine ilişkin görüşlerini incelemektir. Araştırma betimsel yöntemle desenlenmiştir. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Bu doğrultuda, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı Lefkoşa'da faaliyetlerine devam eden iki özel eğitim okulunda çalışan 15 öğretmen çalışma kapsamına alınmıştır. Görüşmeler otuz-kırk dakika sürmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulardan hareketle yedi tema oluşturulmuştur. Araştırma bulgularında, öğretmenlerin okuma-yazma öğretiminde bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak, çocukların eğitim ihtiyaçları doğrultusunda planlama yaptıkları ve yöntem belirledikleri; bu süreçte ise ailelerin desteğinin önemli olduğuna yönelik görüşler ortaya çıkmıştır. Araştırmada, özel gereksinimli çocukların eğitiminde görev alacak öğretmen adaylarını yetiştiren öğretim görevlilerine ve araştırmacılara yol gösterecektir.

Anahtar Kelimeler

Özel gereksinimli, öğretmen, öğretmen görüşleri, okuma yazma eğitimi.

Abstract

The aim of this study is to examine the opinions of teachers about children with special needs in literacy learning. The research is designed with descriptive method. Data were collected by semi-structured interview method. In this respect, 15 teachers working in two special education schools in Nicosia which are affiliated to TRNC National Education and

* Doç.Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü-Lefkoşa/KKTC mukaddesakalli@neu.edu.tr, Araştırma Makalesi, Çağrılı Makale.

** Öğr.Gör., Yakın Doğu Üniversitesi, Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü-Lefkoşa/KKTC aysegul.akcam@neu.edu.tr, Araştırma Makalesi, Çağrılı Makale.

Culture Ministry were included in the study. The interviews lasted thirty-fourty minutes. Seven themes were created based on the questions in the semi-structured interview form. In the research findings, it is seen that teachers have planned and determined the methods according to the children's educational needs by taking into consideration the individual differences in the teaching of reading and writing. In this process, the opinions about the support of families are important. The study will guide the teaching staff and researchers who train prospective teachers who will be involved in the education of children with special needs.

Key Words: Teachers, teachers' opinions, literacy education, children with special needs.

Giriş

Okuma ve yazma, günümüzde eğitim için vazgeçilmez bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bireylerin çevreleriyle iletişim kurabilmeleri ve bulunmuş olduğu toplumda üretici bir birey olabilmeleri için okuma ve yazma becerisini kazanmaları gereklidir. Okuma, yazma dinleme ve konuşma becerileri günlük yaşam içerisinde etkili iletişim kurabilmek için gereklidir (Ruppar 2013). Okuma yazma öğretimi ile bireye kazandırılacak olan beceri ve alışkanlıkların özellikleri eğitim hayatlarının tüm evrelerini etkileyecektir (Amudson 2001; Çelenk 2007; Demirel 2006; Phelps, Stempel ve Speck 1985; Schneck 1991; Tseng ve Cernak 1993).

Bir toplum ne kadar gelişmiş olursa olsun bu topluluğun içerisinde genel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan ve bundan ötürü özel eğitime gereksinimi olan bireyler bulunmaktadır. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin çoğunda farklı yetersizlikler görülür. Bu bireyler, yetersizliklerine bağlı olarak birçok kişinin duyabildiği, görebildiği, algılayabildiği, yürüyebildiği ve öğrenebildiği gibi öğrenemeyebilirler.

Özel gereksinimli bireylerde yetersizlik türlerine göre, öğrenme ve davranış özellikleri bakımından birçok özellik ortaya çıkmaktadır. Hafif düzeyde yetersizlik gösteren öğrencilerin öğrenme ve davranışları, daha düşük düzeyde iken; ağır düzeyde yetersizliğe sahip öğrencilerin ise ileri düzeyde öğrenme ve davranış sorunları yaşadıkları bilinmektedir. Yetersizliğe sahip tüm öğrenciler de normal gelişim gösteren her öğrenci gibi öğretme ve öğrenme sürecinden en iyi şekilde yararlanmalıdır (Gürsel 2010: 31). Alanyazında öğrencilerin hem genel eğitim programlarına bağlı hem de özel eğitim ortamlarında öğrenmelerinin gerçekleştiği bilgisi yer almaktadır (Wehmeyer, Lattin, Lapp - Rincker, ve Agran 2003).

Özel gereksinimi olan çocukların, yetersizlik türü ile dereceleri ve özellikleri farklılıklar gösterdiğinden dolayı genellemelere gitmek mümkün olamamaktadır. Eripeke (2005) göre, özel gereksinimi olan çocukların farklılıkları zihinsel, duygusal, bedensel ve sosyal ya da iletişim özelliklerinde ya da bunların her hangi bir bileşeninde olabilir. Bunun yanı sıra onların bu farklılıkları yaş, cinsiyet, kültür ve yaşam koşulları açısından

da farklılık gösterebilir. Onların bu özelliklerine bir destek sağlanmadığında, normal gelişen bireyler için sunulan eğitim ortamlarından yararlanmaları güçleşmektedir (Cavkaytar 2010: 5). Dolayısıyla, özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler zihinsel, fiziksel, duygusal ve benzeri unsurlara bağlı olarak farklı yöntemlerle eğitilmek durumundadırlar. Bu da beraberinde, özel eğitime muhtaç öğrencilere yönelik uygulamaların genelleştirilmesinin tam anlamıyla mümkün olmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Özel eğitimde sınıflandırmanın farklı yollarla yapıldığı bilinmektedir. Bazı sınıflandırmalar, her bir yetersizlik türünün esas alındığı sınıflandırmalardır. Sınıflamada tercih edilen ikinci yol, işitme ve görme yetersizliği gibi bazı kategorilerin birleştirilmesiyle yapılan sınıflandırmadır. Üçüncü ve son sınıflandırma yaklaşımı ise, sık rastlanan yetersizlikler ve az rastlanan yetersizlikler şeklinde oluşturulan sınıflandırmadır (Cavkaytar 2010: 11). Nitekim, bu çalışmada özel gereksinimi olan çocuklar “birden fazla alanda yetersizlik” sınıflaması içerisindedir. Bununla birlikte, özel eğitim öğretmenleri, yukarıda verilen yetersizlikleri olan öğrencilere günlük öğretim ve ilgili diğer destekleri sunan uzmanlardır. Özel eğitim öğretmeni, otizm gibi tek bir yetersizlik grubuyla çalışabileceği gibi öğrenme güçlükleri, hafif derecede yetersizliği ve duygusal yetersizliği olan ya da hafif derecede zihinsel yetersizliğe sahip bireylerle de çalışabilir. Kaynaştırma ortamlarında özel gereksinimli öğrencilerin okuma yazma becerisi kazanabilmelerine yönelik bazı düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretmenler formal ve informal gözlemler yardımıyla okuma yazma öğretiminde olası güçlükleri önceden belirlemekte ve bu bağlamda uygun ortam yaratma ve gereksinim duyulabilecek destek hizmetlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır (Akçamete Gürgür ve Kış, 2003).

Okuma yazma öğretiminde; okuma, yazma, anlama, anlatma ve konuşma olması gereken önkoşullardır. Özel eğitime gereksinim duyan bireylerin bu yöndeki eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak bireye özgü programlar tasarlanmaktadır. Ak-yol (1997), bireyin kendisine ve çevresine hakim olması, topluma uyum sağlayabilmesi ve bağımsız olarak hareket edebilmesi için okuma yazma öğrenmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, özel eğitim öğretmenlerinin özel gereksinimli çocukların okuma yazma ile ilgili olarak sahip oldukları görüşler oldukça önemlidir. Çolak ve Uzuner (2004) yapmış oldukları nitel araştırmada, zihin özürlü çocukların okuma yazma öğrenmelerine yönelik özel eğitim öğretmenlerinin görüşlerine başvurmuş; araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun zihin özürlü çocuklara, normal gelişim gösteren çocuklarda kullanılan yöntemlerle okuma yazma öğretimi gerçekleştirdiklerini fakat öğrenme sürecinin daha uzun sürdüğünü belirtmişlerdir.

İşitme, zihinsel yetersizliği ve özel öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin okuma yazma güçlükleri ve bu becerilerinin gelişiminde engel türlerine ve sınıf düzeylerine göre destek eğitim almaları en önemli unsurlar arasındadır (Akçamete, Gürgür ve Kış 2003). Her bireyin farklı özellikleri mevcuttur. Okuma yazma öğretiminde de bireyin yetersizlik seviyesine göre yöntemler farklılık göstermektedir. Alanyazında bu konuyla ilgili

çeşitli örnekler mevcuttur. Örneğin; üstün yetenekli öğrencilere okuma yazma öğretiminde metin yöntemi kullanılırken, hafif ve orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler için ses yöntemi kullanılmaktadır. Metin yöntemi, bütünden parçaya gidilen ve öğrenciye paragrafın bütün sunulması ile gerçekleştirilirken; ses temelli yöntemde harflerin okunuş sesleri temel alınmaktadır. Günümüz eğitim sisteminde devlet ve özel okullarda ses temelli yöntem kullanılmaktadır. Okuma yazma öğretimi, alfabemizde yer alan seslerin gruplandırılmasıyla yapılmaktadır (MEB 2009).

İlköğretim programlarında ilk okuma yazma becerilerinin geliştirilmesi için birçok hedef davranışı bulunmaktadır. Bu hedef davranışlara ulaşabilmek amacıyla öğrencilere okuma yazma becerisinin doğru bir şekilde öğretilmesi ve başarı elde edilebilmesi; kullanılan yöntem ile materyallere bağlıdır. Farklı gelişim özelliklerine sahip öğrencilerin, okuma yazmadaki ilerlemeleri başarılarını etkilemektedir. Öğrencinin okuma yazma yeterliliğini kazanmadan önce çeşitli önkoşul becerilerine sahip olması gerekmektedir. Dünyadaki gelişmeler gibi eğitimde de gelişim ve değişim söz konusudur. Özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin de eğitimlerinin normal gelişim gösteren öğrenciler gibi güncel olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, mevcut sistem içerisinde yer alan öğretimin nasıl gerçekleştirildiği ve ne gibi düzenlemelerle yapıldığının ortaya çıkarılması oldukça önemlidir. Bu amaçla, çalışmada özel gereksinimli öğrencilerin okuma yazma öğrenmelerine ilişkin özel eğitim öğretmenlerinin görüş ve önerilerine başvurulmuştur.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, özel gereksinimli öğrencilerin okuma yazma öğrenmelerine ilişkin özel eğitim öğretmenlerinin görüş ve önerilerini ortaya koymak amacı ile betimsel yöntemle desenlenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile verilere ulaşılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek 2013).

ORTAM

Araştırma ortamı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin başkenti olan Lefkoşa'da bulunan iki özel eğitim okuludur. Bu okullar özel gereksinimli öğrencilerin hafta içi 8:30- 12:30 saatleri arasında eğitim öğretim aldığı Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı okullardır.

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa ilçesindeki özel ve resmi özel eğitim okullarında çalışan özel eğitim öğretmenleri oluşturmaktadır.

Araştırmaya 15 özel eğitim öğretmeni gönüllü olarak katılmıştır. Araştırma raporlaştırılırken özel eğitim öğretmenlerinin isimleri kullanılmamıştır. Katılımcı öğretmenlerin kod adları aşağıda yer alan Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’de araştırmaya katılan öğretmenlerin kod adları, yaşları, eğitim durumları, hizmet içi eğitime katılma durumları, öğrenci sayıları ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Özel Eğitim Öğretmenlerinin Cinsiyetleri, Yaşları, Eğitim Durumları, Hizmet İçi Eğitime Katılma Durumları, Öğrenci Sayıları ve Çalışma Yaptıkları Öğrenci Sayısı Durumları

Özel Eğitim Öğretmenleri	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Hizmet İçi Eğitime Katılma Durumları	Öğrenci Sayıları
Ö1	Erkek	31-40 yaş	Lisans üstü	Katıldı	6
Ö2	Kadın	21-30	Lisans üstü	Katılmadı	4
Ö3	Erkek	21-30	Lisans üstü	Katıldı	7
Ö4	Kadın	41-50	Lisans üstü	Katıldı	2
Ö5	Kadın	31-40	Lisans üstü	Katıldı	13
Ö6	Erkek	31-40	Lisans	Katıldı	8
Ö7	Kadın	21-30	Lisans üstü	Katılmadı	5
Ö8	Kadın	21-30	Lisans üstü	Katıldı	5
Ö9	Kadın	31-40	Lisans	Katılmadı	8
Ö10	Kadın	21-30	Lisans	Katılmadı	6
Ö11	Erkek	31-40	Lisans üstü	Katıldı	3
Ö12	Erkek	21-30	Lisans üstü	Katılmadı	6
Ö13	Erkek	31-40	Lisans üstü	Katıldı	5
Ö14	Erkek	31-40	Lisans üstü	Katıldı	8
Ö15	Kadın	31-40	Lisans üstü	Katıldı	5

VERİLERİN TOPLANMASI

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada özel gereksinimli öğrencilerin okuma yazma öğrenmelerine ilişkin özel eğitim öğretmenlerinin görüş ve önerilerine başvurulmuştur. Araştırmada kullanılan görüşme soruları önce alanyazın taraması yapılarak oluşturulan soru havuzundan seçilmiştir. Seçilen soruların uygunluğu dört uzman görüşüne başvurularak değerlendirilmiş, görüşme formu on sorudan ortaya çıkmıştır. Görüşme formunda aşağıdaki sorular yer almaktadır:

1. Bana kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

2. Özel gereksinimli çocukların okuma yazma öğrenmeleri ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
3. Öğrencileriniz için okuma yazma öğretimi ile ilgili amaçları nasıl belirliyorsunuz?
4. Okuma yazma öğretiminde ne tür etkinliklere yer veriyorsunuz?
5. Okuma yazma öğretiminde hangi yöntemi kullanıyorsunuz?
6. Okuma yazma öğretiminde kullandığınız yöntemin etkililiğine nasıl karar veriyorsunuz?
7. Okuma yazma öğretiminde aileden nasıl destek alıyorsunuz? Aile ile işbirliği içerisinde çalışıyor musunuz?
8. Okuma yazma öğretiminde kullandığınız yöntem ve tekniklerle hedefinize ulaşabiliyor musunuz? Açıklayınız.
9. Okuma yazma öğretiminde okul yönetimi ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndan beklentileriniz nelerdir?
10. Okuma yazma öğretimi veren meslektaşlarınıza önerileriniz nelerdir?

Hazırlanan görüşme sorularını sınamak amacıyla iki kişi ile pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşme yapılan öğretmenler zihin engelliler öğretmenliği bölümünden mezun olup özel eğitim okulunda çalışan, 5 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptirler. Pilot çalışmanın uygulanmasından sonra öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar doğrultusunda görüşme soruları üzerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Görüşmeleri gerçekleştirmek için öğretmenlere uygun olan günler önceden belirlenmiştir. Belirlenen tarihlerde özel eğitim öğretmenleriyle sınıflarda birebir yapılan görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve daha sonra hiçbir değişiklik yapmadan yazıya dökülmüştür. Görüşmeler 30 ile 45 dakika arası sürmüştür.

GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Araştırmanın iç geçerliği, araştırma görüşme sorularının alanında uzman kişilere danışılmasıyla sağlanmıştır. Uzman kişilerden araştırma görüşme sorularına, verilerine ve yorumlarına yönelik görüş alınmıştır. Bunun yanı sıra analiz aşaması sonlandırıldıktan sonra elde edilen sonuçlar ve yorumlar 3 öğretmene gösterilmiş, öğretmenlerden bu sonuçlara ilişkin teyit alınmıştır. Bunun yanı sıra araştırma verileri içerisinden doğrudan alıntılar yapılarak araştırmanın dış geçerliği sağlanmıştır. Araştırmada aynı zamanda tutarlık incelemesi de yapılmış, ulaşılan sonuçlar alanında uzman bir kişi tarafından incelenmiştir. Verilerin tutarlı olduğu tespit edilmiştir.

VERİLERİN ANALİZ EDİLMESİ

Araştırma verileri betimsel araştırma yöntemlerinde kullanılan içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmacı görüşmelere ilişkin ses kayıtları, hiçbir değişiklik yapılmadan yazılı doküman haline getirilmiştir. Elde edilen yazılı doküman, alanında uzman bir kişi tarafından incelenmiş, ses kayıtları ile yazılı doküman arasındaki doğruluk

teyit edilmiştir. Analiz aşamasının daha kolay yapılabilmesi için öğretmenlerden alınan bilgi ve görüşler tablo haline getirilmiştir. Her bir katılımcının vermiş olduğu yanıtlar incelenerek kodlar oluşturulmuştur. Elde edilen veriler ışığında araştırmanın temaları belirlenmiştir

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin özel gereksinimli çocukların okuma yazma öğrenmelerine ilişkin görüşleri aşağıda verilmiştir.

Öğretmenlerin Özel Gereksinimli Öğrencilerin Okur Yazarlıklarına Yönelik Görüşleri

Öğretmenler özel gereksinimli öğrencilerin okuryazarlıklarına yönelik görüşlerini çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. 8 öğretmen kesinlikle bu öğrencilerin de normal gelişim gösteren öğrenciler gibi okuma yazmayı hayatlarını devam ettirebilmeleri için öğrenmeleri gerektiğini, bu aşamada her çocuğun farklı gelişim özelliklerine sahip olduğundan dolayı farklı yöntem ve tekniklerle okuma yazma becerisi kazandırılabileceğini ve bu süreçte okuduğunu anlama çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Örneğin; bir öğretmen, özel gereksinimli çocuğun okuma yazmayı öğrenmesini, “*günlük yaşam ve toplumsal becerilerini de etkileyecektir*” şeklinde açıklamıştır (Ö3). İki öğretmen ise okuma yazma “*özel gereksinimli çocukların kendi yaşam becerileri ve toplum içerisinde hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli özgüveni sağlar*” şeklinde ifade etmişlerdir. 3 öğretmen ise özel gereksinimli öğrencilerin okuma yazma eğitimini yeterli düzeyde almadıklarını, bu öğrencilerin okuma yazma eğitimlerinin normal gelişim gösteren öğrencilere kıyasla daha yavaş ilerlediğini ve öğretmenlerin bu noktada sabırlı davranmaları gerektiği şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir (Ö8,Ö9,Ö10). 4 öğretmen ise okuma yazmanın okuryazarlık için önkoşul olduğunu ve bu aşamada sabırsız davranmadan keyif alarak sürdürülmesi gerektiği görüşünü ifade etmişlerdir. Örneğin; Ö14, “*özel gereksinimli öğrencilerin okuma yazma öğrenmelerinin okuryazarlık için önkoşul olduğunu, normal gelişim gösteren çocuklara göre yavaş ancak birşeyler öğrettiğinizi gördüğünüzde çok keyifli*” şeklinde açıklamıştır.

Okuma Yazma Öğretiminin Amaçları

Öğretmenlerin 15’inde görüşleri özel gereksinimli öğrencilere okuma yazma ile ilgili amaçlarını belirlerken önce öğrencinin performansını ardından da ihtiyaçlarını belirlediklerini, bu aşamadan sonra ise uzun-kısa dönemli hedeflerini planladıkları, bu hedeflerin gerçekleşmesi için ise beceri analizine göre bölümlenmiş hedeflere ve öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurdıkları konusunda birleşmiştir.

Öğretmenlerin Okuma Yazma Öğretiminde Sınıflarında Yaptığı Etkinlikler

Öğretmenlerin 4'ü okuduğunu anlama, soru cevap, boş bırakılan cümleleri tamamlama ve oyun ödül üzerinde çocuğun gelişim düzeyine göre etkinlikler yaptığı görüşünü belirtmiştir. Örneğin; Ö2 bu uygulamayı, *"Sınıf içerisinde cümle tamamlama oyunu oynuyoruz. Daha önce öğrenmiş olduğu kelimeleri fişlere yazıp karton bir kutu içerisine atarak kelime çekmelerini istiyoruz. Karton kutudan çekilen kelime ile cümlelerin içerisinde bırakılan boşlukları tamamlamalarını istiyoruz"* ifadeleriyle örneklendirmiştir. 11 öğretmen ise çocukların gelişim düzeylerine göre görsel, işitsel ve dokunsal vb. etkinliklere yer verdiğini ifade etmiştir. Ö6 okuma yazma öğretimi etkinliği olarak işitsel çalışmalar çerçevesinde *"...sesi sezdirme, sesi tanıma, sesi kelime içerisinde kullanma, açık ve kapalı hece kullanma, dikte, okuduğunu anlama"* şeklinde uygulamalar yaptıklarını ifade etmiştir. Ö3 okuma yazma öğretimi etkinliği olarak görsel çalışmaları *"...harfleri tanıtmak, heceleri öğretmek için resimli ve renkli fişler hazırlıyorum"* ifadeleriyle örneklendirmiştir.

Okuma Yazma Öğretiminde kullanılan Yöntemler ve Yöntemlerin Etkliliği

Öğretmenler okuma yazma öğretiminde kullandıkları yöntemlerle ilgili çeşitli görüşler belirtmişlerdir. Öğretmenlerin 4 tanesi tümevarım ve tümdengelim yöntemlerini kullandığını ve bu yöntemleri kullanmak için ise çocukların gelişim özelliklerini dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin; Ö1 *"tümevarım yöntemine doğru gidiyoruz, yani önce sesleri daha sonra cümleleri öğretiyoruz"* şeklinde açıklamıştır. 5 öğretmen ise ses temelli cümle yöntemini kullandıklarını ifade etmişlerdir. 6 öğretmen ise doğrudan öğretim yöntemi ile birlikte ipucunu artırarak derslerini yaptığını ifade etmişlerdir.

Okuma Yazma Öğretiminde Ailenin Rolü

Öğretmenlerin okuma yazma öğretiminde aileden destek alma ve ailenin eğitime katılması ile ilgili aynı görüşte olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler bu konuda bazı ailelerden destek görürken, bazı ailelerin destek vermediğini de ifade etmişlerdir. Örneğin; Ö1 *"öğrencinin kalıcı hale gelmesi için sıkıcı olmayan tekrarlarla yer vermek gereklidir. Bu yüzden okulda yapılan çalışmaların evde devamının sağlanması gerekir. Burada da anne babanın öğretici olması sağlanmalıdır"* ifadeleriyle ailenin önemine değinmiştir. Ö6, *"aileden destek almak için onların da işin içerisinde olmaları gerektiğini ailelere bildiriyorum. Ailelerden destek alabildiğim ve yeterli olarak destek alamadığım öğrencilerim var. Aileden aileye bu değişiklik gösteriyor";* Ö9 ise *"aslında çok fazla bir yardım almıyoruz. Ancak çocukların başlarında durup okumalarını takip etmelerini isteyebiliyoruz"* şeklinde ifade etmişlerdir.

Okuma Yazma Öğretiminde Okul Yönetimi ve Milli Eğitim'den Beklentiler

Çalışmaya dahil edilen 15 öğretmenin tümü, okuma yazma öğretimine yönelik olarak materyal desteğine, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın hizmet içi eğitimlerinin

artırılmasına, öğretmen eksiğinin giderilmesine ve öğretmen eksikliği giderilirken alandan mezunların atanmasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin; Ö6 “ilköğretim programındaki öğrenme yöntemine göre görsel ve işitsel uyarıların belirli basamaklara göre birleştirilip teknolojik imkanlardan yararlanılarak öğretimi, öğretmenin kişisel becerisine bırakmayan interaktif ve interaktif olmayan öğretim standartlarının belirlenmesi için gerekli çalışmalar başlatılmalıdır” şeklinde beklentisini ifade etmiştir. Ö4, “okullar kaynaştırma öğrencilerin eğitiminde yetersiz kalmaktadır. Öğretmen bireysel çabasıyla ve ailenin desteği ile eğitimde başarı sağlamaya çalışmaktadır. Bakanlığın kaynaştırma eğitimine yönelik mevzuatı olmasına rağmen uygulamaya yönelik esasların sadece yazıda kaldığını; uygulamaların personel sıkıntısı yüzünden yapılamadığını ancak giderilmesine yönelik olarak sözleşmeli personel ataması yapılmaya çalışıldığı ve bu atamaların da alan dışından yapıldığını” belirtmiştir.

Okuma Yazma Öğretimi ile İlgili Öneriler

Öğretmenlerin tamamı, özel eğitim alanında çalışmanın zor olduğunu ve bu yüzden bu alanda çalışacak olan öğretmenlerin sabır, hoşgörü ve azimli olmaları gerektiği görüşünü belirtmişlerdir. 7 öğretmen, öğrencilerin öğretmenleri tarafından çok iyi gözlemlenmesi, becerilerinin tesbit edilmesi, bireysel farklılıkların göz ardı edilememesi, öğrencinin en iyi bildiği konudan başlanması, ödül verirken doğru zaman ve doru yerde verilerek öğrenci motivasyonunun artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ö5, “her öğrenci farklı gelişimsel özelliklere sahiptir, bu özellikleri göz ardı etmemeliyiz. Öğrencilerimizi eğitirken, ilgi ve becerilerini iyi analiz edip eğitime başlamalıyız” demiştir. 3 öğretmen ailelere yönelik önerilerde bulunmuştur. Ö13, “ailelerin çocuklarına maddi destek yanında manevi destek olarak eğitimlerine dahil olmaları gerekmektedir” şeklinde bir öneride bulunmuştur. 5 öğretmen ise farklı okuma yazma öğretim yöntemleri kullanılmasını, uygun araç gereçlerin kullanılmasını, uygun hedef ve etkinliklerin olması gerektiğini önermiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Görüşme yapılan öğretmenler, özel gereksinimli öğrencilerin de normal gelişim gösteren öğrenciler gibi okuma yazma öğrenmelerinin hayatlarını bağımsız devam edebilmeleri için önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu öğrencilerin bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak farklı yöntem ve teknikler kullanarak öğretimleri kolaylaştırılabilir. Çolak ve Uzuner (2004)'e göre zihin yetersizliğine sahip çocukların okuma yazma öğrenmeleri okuryazarlığın insanların sosyal çevrelerindeki ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli olduğu, özellikle özel gereksinimli öğrencilerin sosyal yaşama katılım ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelebilmeleri için okuma yazma öğrenmeleri gereklidir. Alanyazında zihin yetersizliğine sahip öğrencilerin okuma yazmayı normal gelişim gösteren yaşlılarında daha uzun sürede öğrendikleri yer almaktadır (Çolak 2001).

Bilişsel yetersizlik yaşayan bireylerin daha fazla zaman ve daha yoğun öğretimsel desteğe ihtiyaçları vardır (Browder, Wakeman, Spooner, Ahlgrim-Delzell ve Algozzine 2006).

Görüşme yapılan öğretmenlerin tamamı okuma yazma ile ilgili amaçlarını belirlerken öncelikli olarak öğrencinin performans ve ihtiyaçlarını belirlediklerini ve öğretimi planladıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin çoğunluğu çocukların gelişim düzeylerine göre görsel, işitsel ve dokunsal vb. etkinliklere yer verdiğini ifade etmiştir. Nichtern (1974) zihin yetersizliğine sahip bireyler için hazırlanan özel eğitim programında yera alan öğrenme öğretme süreçlerinde görsel, işitsel, dokunsal ve hareketsel duylara hitap eden çok duyulu yaklaşımlar üzerine kurulu olduğunu belirterek çok duyulu yaklaşımların önemini vurgulamaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenler okuma yazma öğretiminde öğrencinin gelişim özelliklerini dikkate alarak doğrudan öğretim yöntemi, tüme varım, tümden gelim yöntemi ve ses temelli cümle yöntemi kullanmaktadır. Erdem (2012) yaptığı araştırmada, okuma yazmayı “cümle çözümleme yöntemi” ve “ses temelli cümle yöntemi” ile öğrenen “eğitilebilir zihinsel engelli öğrencilerin” konuşma becerileri bakımından “ses temelli cümle yönteminin” olumlu bir etkiye sahip olduğunu ifade etmiştir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise okuma yazma öğretiminde öğretmenlerin bu süreçte aile ile iş birliği içerisinde çalışması gerekliliği ve aile katımlı okuma yazma etkinliklerinin evde de sürdürülmesi aracılığıyla öğrenmenin daha kalıcı olacağı görüşündedirler. Öğretmenler, bazı ailelerin okuma yazma sürecine katıldığını, bazı ailelerin ise bu sürece dahil olamadığını belirtmişlerdir. Bu bulgu özel gereksinimli bireylere yönelik sağlanan hizmetlerin içeriği de dikkate alındığında, ailelerin çocuklarının okuryazarlık yaşantısına sağlayabileceği katkıların gerekliliği ve önemi göze çarpmaktadır (Gül 2007). Yine alanyazında, Başal ve Batu (2002) yılında yapmış oldukları araştırmada öğretmenlerin zihin engelli öğrencilerin okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunlarında ailelerin ilgisizliğini, araç gereç yetersizliğini ve uygun kaynak olmayışını belirtmişlerdir. Ailelerin çocuklarını evde desteklememeleri, yardım için gerekli olan bilgi beceri düzeyine sahip olmamaları ve düşük sosyo-ekonomik sahip olmaları aileden kaynaklı sorunlar olarak belirtilmiştir.

Öğretmenler, okuma yazma ile ilgili olarak materyal desteğine ihtiyaç duyduklarını, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'ndan okuma yazma öğretimi ile ilgili hizmet içi eğitimlerin artırılmasını ve öğretmen eksikliğinin giderilmesine yönelik önlemlerin alınmasının önemini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenler okuma yazma öğretiminde araç-gereçlerle ilgili çeşitli sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Araç-gereçlerin yetersiz ve tek düze olması ve zihin engelli çocukların düzeyine uygun olmaları en sık karşılaşılan sorunlar olarak görünmektedir (Şengül 2008). Çolak (2001) ile Başal ve Batu'nun (2002) araştırmalarında da araştırmacılar özel eğitim öğretmenlerinden yaşadıkları sorunları belirtmelerini istediklerinde benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Çolak'ın (2001) araştırmasında, öğretmenlerin çoğunun araç-gerecin yetersiz

olduğunu belirtirken bazılarının ise okuma yazma öğretimini tek bir Türkçe kitabıyla yürüttüklerini ve daha zengin materyal bulamadıkları için okuma-yazma öğretiminde amaçlarına ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. Yine Başal ve Batu'nun (2002) araştırmasındaki öğretmenlerin de çoğu araç-gereçlerin yetersiz olduğunu ve var olan kaynakların da uygun olmadığını belirtmişlerdir.

Öğretmenler özel eğitim alanında çalışmanın zor olduğunu ve bu yüzden bu alanda çalışacak olan öğretmenlerin sabır, hoşgörü ve azimli olmaları gerektiği görüşünü belirtmişlerdir. Öğretmenlerin okuma yazma öğretimine yönelik önerilerinde bireysel farklılıkların göz ardı edilemeden, öğrencinin ihtiyaçlarına yönelik öğretimin planlanması ve öğrenci motivasyonunu artıracak uygun pekiştirici kullanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Browder, Wakeman, Spooner, Ahlgrim-Delzell ve Algozzine (2006) de belirgin düzeyde bilişsel yetersizliği olan çocuklarda okuma yazma öğretimde tekrarlayan denemelerle yoğun ve sistematik ipucu kullanımının etkili olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmada ipucu kullanımı yöntemin yetersiz olduğu durumlarda başvurulan bir çözüm olmakla birlikte görsel sözcük öğretimi ve fonik beceri öğretimi gibi zihin engelli çocuklara okuma yazma öğretim yöntemlerinde sistematik kullanılmaktadır.

Öneriler

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik çeşitli önerilerde bulunulabilir;

Özel gereksinimli çocuklarla çalışan özel eğitim öğretmenlerine okuma yazma öğretim yöntemleri ile ilgili hizmet-içi eğitimler düzenlenebilir.

Özel eğitim öğretmenleri, okuma yazma öğretiminde ailenin desteğini artırmak için ebeveynleri bilgilendirici destek programlar geliştirebilir.

Aileler, çocuklarının okuma yazma becerilerini ev ortamı ve sosyal çevrelerine genelledebilmeleri için yapabilecekleri çalışmalar hakkında bilgilendirilebilir.

Özel gereksinimli çocuklara okuma yazma öğretiminde ses temelli cümle yöntemi daha etkin kullanılabilir.

Özel gereksinimli çocuklara okuma yazma öğretiminde yanlışsız öğretim yöntemlerinden sabit bekleme ve artan bekleme süreli öğretim yapılabilir.

Özel gereksinimli çocuklara okuma yazma öğretiminde, okuma yazma materyalleri açısından zengin ortamlar sağlanabilir.

Özel gereksinimli çocuklara okuma yazma öğretiminde teknolojik materyallerden de yararlanılabilir.

Özel eğitim öğretmeni yetiştiren programlarda okuma yazma öğretimi dersleri daha etkin ve farklı yöntemlerle uygulamalı olarak verilebilir.

Özel gereksinimli çocuklara öğretmenlik yapacak olan öğretmenleri yetiştiren üniversitelerin özel eğitim bölümünden mezun öğretmenler ve bölüm dışından mezun olan öğretmenlerle benzer bir çalışma yapıp sonuçlar karşılaştırılabilir.

Kaynaklar

- Akçamete, G., Kış, A., & Gurgur, H. (2003). Kaynaştırma Programlarına Yerleştirilmiş Özel Gereksinimli Öğrencilerin Okuma Yazma Becerilerine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Dergisi*, 4(2) 39-53.
- Akyol, H. (1997). Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklara Okuma Yazma Öğretimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 136,16-19.
- Amudson S. J. (2001). *Prewriting and Handwriting Skills*. Case-Smith J. Occupational Therapy for Children (4th.Ed.). St. Louis, Missouri: Mosby.
- Başal, M., ve Batu, E. S. (2002). Zihin Özürlü Öğrencilere Okuma Yazma Öğretme Konusuna Alt Özel Sınıf Öğretmenlerinin Görüş ve Önerileri. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 85-98.
- Browder, D. M., Wakeman, S. Y., Spooner, F., Ahlgrim-Delzell, L., & Algozzinexya, B. (2006). Research On Reading Instruction For Individuals With Significant Cognitive Disabilities. *Exceptional Children*, 72(4), 392-408.
- Cavkaytar, A. (2010). Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. İ.H. Diken (Ed.). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (s. 5- 11). Ankara: Pegem yayınları.
- Çelenk, S. (2007). *İlkokuma-Yazma Öğretimi*. Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım.
- Çolak, A. (2001). *Zihin Özürlü Çocuklar İlköğretim Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezindeki Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Özürlü Çocukların Okuma-Yazma Öğrenmeleri Hakkındaki Görüş ve Önerileri*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Çolak, A., Uzuner, Y. (2004). Zihin Özürlü Çocukların Okuma Yazma Öğrenmeleri ve Özel Eğitim Öğretmenleri: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Araştırması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri / Educational Sciences: Theory & Practice*.4 (2) 241-270.
- Demirel, M. (2006). *İlkokuma Yazma Öğretimindeki Değişiklikler Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Erdem, C. (2012). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen Adaylarının Okuma Stratejilerini Kullanma Düzeyleri. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1(4), 162-186. Erişim: (27.10.2016), <http://www.turkishstudies.net>
- Gül, G. (2007). Okuryazarlık Sürecinde Aile Katılımının Rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 17-30.
- Gürsel, O. (2010). Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler Ve Özel Eğitim. İ.H. Diken (Ed.). *Özel eğitimde değerlendirme* (s. 31). Ankara: Pegem yayınları.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2009), *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Nichtern, S., (1974). *Helping the Retarded Children*. New York:Grosset&Dunlop.
- Phelps J., Stempel L. ve Speck G. (1985). The Children's Handwriting Scale: A New Diagnostic Tool. *Journal of Educational Research*, 79 (1).
- Ruppar, A., L. (2013). Authentic Literacy and Communication in Inclusive Settings for Students With Significant Disabilities. *Teaching Exceptional Children*, Vol. 46, No. 2, pp. 44-50.
- Schneck, C. M. (1991). Comparison Of Pencil-Grip Patterns İn First Graders With Good And Poor Writing Skills. *The American Journal of Occupational Therapy*, 45 (8).
- Şengül, H. (2008). *Özel Eğitim Öğretmenlerinin Zihin Engelli Çocuklara Okuma-Yazma Öğretiminde Kullandıkları Yöntemlerin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Tseng, M. H. ve Cermak, S. A. (1993). The İnfluence Of Ergonomic Factors And Perceptual Motor Abilities On Handwriting Performance. *The American Journal of Occupational Therapy*, 47(10).
- Wehmeyer, M. L., Lattin, D. L., Lapp-Rincker, G., ve Agran, M. (2003). Access To The General Curriculum Of Middle School Students With Mental Retardation: An Observational Study. *Remedial and Special Education*, 24, 262-272.doi:10.1177/07419325030240050201.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.